

TAMGA

Sosyal Bilimler Dergisi

Yıl/Year:2023

Cilt/Volume: 2

Sayı/Issue: 2

ISSN: 2979-9546

“İlim, bilmek arzusundan doğmuştur;
ilmin menba'ı bilmek arzusudur.
Bu arzu o kadar tabî'idir ki,
herkeste ve her yaşta görülür.
Aristoteles'in dediği gibi biz
bilmeyi (menfaatten sarf-ı nazar)
yalnız bilmek için severiz.
Hâsılı biz bilmeyi, ekseriyâ hakîkatin
keşfine az çok şiddette bedîi duygunun
murâfakat etmesinden dolayı da severiz.”

Ziya Gökalp

Publisher:

Ahmet Deniz AĞCA
Berikan Yayınevi, Türkiye

Editor in Chief:

Asst. Prof. Dr. Aybüke YALÇIN
Hacı Bayram Veli University, Türkiye

Editors

Prof. Dr. Süleyman Yücel Şenyurt	Ankara Hacı Bayram Veli University	Archeology
Prof. Dr. Ufuk Karakuş	Gazi University	Geography
Assoc. Prof. Dr. Cemile Kınacı Baran	Ankara Hacı Bayram Veli University	Modern Turkish Dialects and Lit.
Assoc. Prof. Dr. H. Kazım Kalkan	Gazi University	Philology
Prof. Dr. Tuba Gültekin	Dokuz Eylül University	Fine Arts
Assoc. Prof. Dr. Turan Şahin	Hacettepe University	Law
Assoc. Prof. Dr. Ayşe D. Kaygısız	Süleyman Demirel University	Economy
Prof. Dr. Bilgehan Gültekin	Ege University	Communication
Assoc. Prof. Dr. Hamza Kandemir	Isparta University of Applied Sciences	Business
Asst. Prof. Dr. Halil İbrahim	Mehmet Akif Ersoy University	Finance
Demir Asst. Prof. Dr. Turan Şener	Akdeniz University	Political Sci. and Public Administration
Assoc. Prof. Dr. Nasrullah Uzman	Ankara Hacı Bayram Veli University	History
Asst. Prof. Dr. Hakan Çetiner	Ankara Hacı Bayram Veli University	Tourism
Assoc. Prof. Dr. Tayfun Haykır	Ankara Hacı Bayram Veli University	Turkish Language and Literature
Prof. Dr. Nedim Bakırcı	Niğde Ömer Halisdemir University	Turkish Folklore
Assoc. Prof. Dr. Serkan Kekevi	Düzce University	International Relations

Scientific Board

Prof. Dr. Edip Semih Yalçın	Prof. Dr. Yonca İldeş	Assoc. Prof. Dr. Maria Popovic (Montenegro)
Prof. Dr. Sadettin Yağmur Gömeç	Prof. Dr. Seyfullah Yıldırım	Assoc. Prof. Dr. Mehmet Halit Yıldırım
Prof. Dr. Necdet Hayta	Prof. Dr. İlyas Topsakal	Assoc. Prof. Dr. Rıfat Karakoç
Prof. Dr. İsmet Türkmen	Prof. Dr. Temel Çalık	Asst. Prof. Dr. Emel Şener Bay
Prof. Dr. Ayşe İlker	Prof. Dr. Kürşat Özdaşlı	Asst. Prof. Dr. Meltem Uçgunoğlu Erarslan
Prof. Dr. Erkan Göksu	Prof. Dr. Celalettin Yavuz	Dr. Ergin Kala (Kosovo)
Prof. Dr. Indrit Bimi (Albania)	Assoc. Prof. Dr. Esmâ Özdaşlı	

Language Editors

Res. Asst. Erdi Erbeden

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University

Turkish

Dr. Buğra Kaş

Tokat Gaziosmanpaşa University

English

İlknur Altuntaş

ERBAS Institute of Experimental Medicine, Illinois, USA

English

Technical Editor:

Ma. Murat Alkın

Isparta University of Applied Sciences

Layout Editor:

Res. Asst. Tunahan Çınar

Düzce University

Cover:

Ahmet Deniz Ağca

Index Coordinator:

Dr. Burak Çetin,

Ankara Hacı Bayram Veli University

Informatics Editor:

Yusuf Hüseyin Yıldız

Press:

Berikan Ofset Matbaacılık (Sertifika No: 47109)

Gersan Sanayi Sitesi 2306 Sok. No: 70

Yenimahalle / ANKARA

Contact:

Kültür Mah. Kızılırmak Cad. No: 61/6 Kızılay/ANKARA/TÜRKİYE

Tel: 0312 232 62 18 (pbx)

Fax: 0312 232 14 99

Web: www.tamgadergisi.com

E-mail: tamgadergisi@gmail.com

İmtiyaz Sahibi:

Ahmet Deniz AĞCA
Berikan Yayınevi, Türkiye

Baş Editör:

Dr. Öğr. Üyesi Aybüke YALÇIN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye

Alan Editörleri

Prof. Dr. Süleyman Yücel Şenyurt	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Arkeoloji
Prof. Dr. Ufuk Karakuş	Gazi Üniversitesi	Coğrafya
Doç. Dr. Cemile Kınacı Baran	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Doç. Dr. H. Kazım Kalkan	Gazi Üniversitesi	Filoloji
Prof. Dr. Tuba Gültekin	Dokuz Eylül Üniversitesi	Güzel Sanatlar
Doç. Dr. Turan Şahin	Hacettepe Üniversitesi	Hukuk
Doç. Dr. Ayşe D. Kaygısız	Süleyman Demirel Üniversitesi	İktisat
Prof. Dr. Bilgehan Gültekin	Ege Üniversitesi	İletişim
Doç. Dr. Hamza Kandemir	Isparta Uyg. Bilimler Üniversitesi	İşletme
Dr. Öğr. Üy. Halil İbrahim Demir	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Maliye
Dr. Öğr. Üy. Turan Şener	Akdeniz Üniversitesi	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Doç. Dr. Nasrullah Uzman	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Tarih
Dr. Öğr. Üy. Hakan Çetiner	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Turizm
Doç. Dr. Tayfun Haykır	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Türk Dili ve Edebiyatı
Prof. Dr. Nedim Bakırcı	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	Türk Halk Bilimi
Doç. Dr. Serkan Kekevi	Düzce Üniversitesi	Uluslararası İlişkiler

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Edip Semih Yalçın	Prof. Dr. Yonca İldeş	Doç. Dr. Maria Popovic (Karadağ)
Prof. Dr. Sadettin Yağmur Gömeç	Prof. Dr. Seyfullah Yıldırım	Doç. Dr. Mehmet Halit Yıldırım
Prof. Dr. Necdet Hayta	Prof. Dr. İlyas Topsakal	Doç. Dr. Rıfat Karakoç
Prof. Dr. İsmet Türkmen	Prof. Dr. Temel Çalık	Doç. Dr. Emel Şener Bay
Prof. Dr. Ayşe İlker	Prof. Dr. Kürşat Özdaşlı	Dr. Meltem Uçgunoğlu Erarslan
Prof. Dr. Erkan Göksu	Prof. Dr. Celalettin Yavuz	Dr. Ergin Kala (Kosova)
Prof. Dr. Indrit Bimi (Arnavutluk)	Doç. Dr. Esmâ Özdaşlı	

Dil Editörleri

Arş. Gör. Erdi Erbeden
Dr. Buğra Kaş
İlknur Altuntaş

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
ERBAS Institute of Experimental Medicine, Illinois, USA

Türkçe
İngilizce
İngilizce

Teknik Editör:

Murat Alkın
Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi

Mizanpaj Editörü:

Arş. Gör. Tunahan Çınar
Düzce Üniversitesi

Grafik Tasarım/Kapak:

Ahmet Deniz Ağca

İndeks Koordinatörü

Dr. Burak Çetin,
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bilişim Editörü:

Yusuf Hüseyin Yıldız

Baskı:

Berikan Ofset Matbaacılık (Sertifika No: 47109)
Gersan Sanayi Sitesi 2306 Sok. No: 70
Yenimahalle / ANKARA

İletişim:

Kültür Mah. Kızılırmak Cad. No: 61/6 Kızılay/ANKARA
Tel: 0312 232 62 18 (pbx)
Fax: 0312 232 14 99

Web: www.tamgadergisi.com

E-mail: tamgadergisi@gmail.com

A peer reviewed international journal, published biannually by Berikan Yayınevi.
Yılda iki sayı olarak Berikan Yayınevi tarafından yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Year/Yıl: 2023, Volume/Cilt: 2, Issue/Sayı: 2

The journal is indexed in Google Scholar, DRJI, IJIF and idealonline.
Dergimiz Google Scholar, DRJI, IJIF and idealonline indeksleri tarafından taranmaktadır.

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

- Bütçe Açığını Etkileyen Makroekonomik Faktörlerin Analizi /
Analysis of Macroeconomic Factors Affecting Budget Deficit
Şirin Bülbül, Ayşe Durgun Kaygısız..... 61-67
- Kurumsal Sürdürülebilirlik ve İşletmeler /
Corporate Sustainability and Enterprises
Emine Taş.....68-72
- Alacağın Toptan Devri /
Wholesale Transfer
Hande Yerlikaya.....73-83
- 13.-15. Yüzyıl Anadolu Türkmen Beyliklerinin Türk Diline Katkıları /
Contributions of 13th-15th Century Anatolian Turkmen Principals To The Turkish Language
Himmet Büke84-87
- Küresel Marka Bibliyometrik Analiz /
Global Brand Bibliometric Analysis
Murat Alkın, Nurdan Kuşat88-98

BÜTÇE AÇIĞINI ETKİLEYEN MAKROEKONOMİK FAKTÖRLERİN ANALİZİ

Şirin Bülbül*¹ , Ayşe Durgun Kaygısız

Özet: Bütçe, en basit tanımıyla, devletin gider ve gelir dengesi olarak ifade edilmektedir. Bütçe, modern devletin var oluşunu devam ettirebilmesinin en esas araçlarından bir tanesidir. Kamu dengesini sağlamak adına gelir ve giderleri eşitlemeye çalışılsa da genellikle kamu giderlerinin gelirlerinden daha fazla olduğu durumlar ortaya çıkabilmektedir. Bu durumda kamu dengesinde bütçe açığı oluşmaktadır. Bütçe açığının ekonomi üzerindeki etkisi ekollere göre farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Kimi denk bütçeyi savunurken kimi de bütçe açıklarının büyümeyi olumlu yönde etkilediğini ileri sürmüştür. Bu çalışmanın amacı bütçe açığında etkili olan makro değişkenleri irdelemektir. Bu amaçla verilerin el verdiği ölçüde en temel makro değişkenler ele alınarak ARDL analizi yapılmıştır. GSYİH, enflasyon, faizler, para arzı ve bütçe açığının uzun dönemde eşbütünleşik oldukları tespit edilmiştir. Aynı zamanda değişkenler arasında kısa dönemde olan sapmaların 3 aylık bir zaman diliminde uzun dönem dengesine yaklaştığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bütçe açığı, enflasyon, GSYİH, faiz, ARDL

ANALYSIS OF MACROECONOMIC FACTORS AFFECTING BUDGET DEFICIT

Abstract: The budget, in its simplest definition, is the balance of government expenditure and revenue. The budget is one of the most essential tools for the modern state to continue its existence. Although it is tried to equalize revenues and expenditures in order to ensure public balance, situations may arise where public expenditures are generally higher than revenues. In this case, a budget deficit occurs in the public balance. The impact of budget deficit on the economy has been evaluated in different ways according to schools of thought. While some advocate a balanced budget, others argue that budget deficits positively affect growth. The aim of this study is to analyze the macro variables affecting the budget deficit. For this purpose, ARDL analysis was conducted by taking the most basic macro variables as far as the data allow. GDP, inflation, interest rates, money supply and budget deficit are found to be cointegrated in the long run. At the same time, the short-run deviations between the variables are found to converge to the long-run equilibrium in a 3-month period.

Keywords: Budget deficit, inflation, GDP, interest rate, ARDL

¹ **Adres:** Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Isparta, Türkiye.

* **Sorumlu Yazar:** d1840202026@ogr.sdu.edu.tr

Atıf: Bülbül, Ş., Durgun Kaygısız, A. (2023). Bütçe Açığını Etkileyen Makroekonomik Faktörlerin Analizi. TAMGA Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2): 61-67.

1. GİRİŞ

Bütçe kelimesinin tarihsel gelişim sürecine baktığımızda Batı ülkelerinden geldiğini görmekteyiz. Bütçe kelimesi Latince’de “Bulga” olarak ifade edilirken, Fransızca’da “Bouge” ve “Bougette” olarak, İngilizce’de ise “Budget” olarak tanımlanmaktadır. Bütçe kelimesi dilimize Fransızca’dan geçmekle birlikte, gelecek dönemlerde toplanacak gelirlerle yapılacak harcamaların toplamının yer aldığı bir tablo olarak karşımıza çıkmaktadır (Tuğen, 2007, s.1).

Kişilerin ortak gereksinimlerine “kamusal ihtiyaçlar” denir ve bu ihtiyaçların giderilmesi için hükümetin gerçekleştirdiği hizmetlere de “kamu hizmetleri” denmektedir. Devletin kamu hizmetleri sebebiyle gerçekleştirdiği kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasında, dengeli ve uyumlu bağlantıyı sağlayan araca “bütçe” denmektedir.

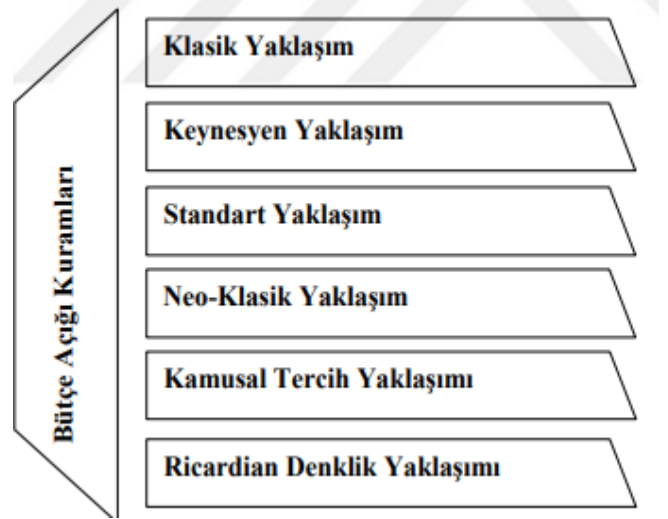
Bütçe, en basit tanımıyla, devletin gider ve gelir dengesini ifade etmektedir. Bütçe, modern devletin var oluşunu devam ettirebilmesinin en esas araçlarından bir tanesidir. Devletin ve toplumun varlığı bakımından çok önemli olan bütçenin geçmişten bugünüme kadar birçok farklı tanımı yapılmıştır. Söz konusu tanımlar, devlet ve ekonomik gelişimlerinin nedenleri ve neticeleri anlamında gruplandırılabilir gibi, mevzuat bakımından da gruplandırılmaktadır (Yalçın, 2023, s.396).

Dar anlamıyla devletin gelir ve giderlerini gösteren bir belge niteliğinde tanımlanan bütçe, geniş anlamda ise devlet kurumlarının önümüzdeki sene için gelir ve giderlerini saptayan, idareye devlet gelirini toplamaya ve devlet giderlerini gerçekleştirmeye izin ve yetki veren kanuni bir belge olarak tanımlanmaktadır (Çoşkun, 1994, s.12).

2. BÜTÇE AÇIĞI KAVRAMI

Bütçe açığı, belirli bir mali yıl sürecinde genellikle bir yıl içinde devletin bütçe gelir ve giderleri arasında ortaya çıkan farkı tespit etmektedir. Şöyle ki bütçe de bulunan harcamaların gelirlerden fazla olması demektir. Kamu açıklarının büyük bir bölümü, meydana gelen bütçe açıkları nedeniyle oluşmaktadır (Koç, 2009, s.6).

Bütçe açıklarının değerlendirilmesi ile ilgili birçok kuramsal yaklaşım çeşitli araştırmacıların çalışmaları sonucunda ortaya konulmuştur. Bu anlamda geliştirilen bütçe açığı yaklaşımları şekil 1’ de özetlenmiştir (Sağlam Çeliköz & Yukacı, 2016, s.480).

Şekil 1. Bütçe Açığı Kuramları (Sağlam Çeliköz & Yukacı, 2016).

Klasik iktisatta devletin ekonomide müdahalesinin en az seviyede olduğu görüşü geçerli olduğundan, klasikler küçük ve denk bütçeyi benimsemişlerdir. Klasikler bütçeyi maliye politikası aracı olarak kabul etmişlerdir ve bütçe açığı kadar bütçe fazlasını da olumsuz değerlendirmişlerdir. Bunun sebebi ise bütçe fazlasının özel tasarrufları daraltarak toplam yatırım hacmini azaltmasıdır. Dolayısıyla bu durum ekonomiyi uzun vadede olumsuz etkileyecektir (Güngör, 1999, s.5).

Klasik yaklaşımçıların ekonomide denk bütçeyi önemsemelerinin esas nedeni, ekonomide devlet müdahalesinin azaltılması, kamu sektörünün gelişmesinin sınırlandırılması ve iç borçlanmadan uzak durulmasıdır. Diğer bir yönden bakıldığında, denk bütçenin gerçekleşmesinde, kullanılacak gelirlerin devletin mülk gelirlerine ve normal vergi gelirlerine dayanması gerekmektedir. Kısa veya uzun vadede oluşacak gelirler ise ekonomik yapıya zarar vereceğinden açıkların finansmanının sağlanmasında borçlanma politikasına karşı Smith’den Mill’e kadar tüm klasiklerin soğuk bir tavır sergiledikleri söylenebilir (Çelen & Zülflüoğlu, 2008, s.307).

Klasik teoride bütçenin önemi vurgulanırken, Keynesyen yaklaşımda bütçenin etkisi ön plana çıkmaktadır. Keynesyen yaklaşımda devletin ekonomi içerisindeki rolü büyüktür ve bu yaklaşımda bütçe kavramının rolü azdır (Koğar, 1996, s.302). Çünkü bu teoride ekonomi eksik istihdam durumundadır ve kaynak dağıtımı devlet tarafından yapılmaktadır. Böylelikle ekonomideki dengeler devlet mali işlevler tarafından sağlanmaktadır (Arıcan, 2005, s.79).

Keynesyen yaklaşımında, bireylerin harcanabilir gelirin üzerinde tüketim eğilimleri bulunmaktadır. Bu durum, geçici vergi indiriminin toplam talep üzerinde önemli etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Ekonomide bulunan kaynaklar başlangıç seviyesinde eksik istihdamda ise milli gelir artmaktadır ve Keynesyen çarpanı ortaya çıkmaktadır. Bütçe açıkları hem tüketim hem de milli gelir üzerinde olumlu etki bıraktığından dolayı, sermaye birikimi ve tasarruf oranları olumsuz yönde etkilenmemektedir. Bu nedenle de, şartların uygun olduğu zaman meydana gelen bütçe açıkları ekonomide faydalı sonuçlar doğurabilmektedir (Bernheim, 1989, s.56).

Temeli Keynesyen yaklaşımına dayanan Standart yaklaşımın bütçe açıkları ile ilgili esas hipotezi, açığın vergi ile değil borçla kapatılması halinde hanehalkı üzerinde net gelir yaratarak toplam tüketim talebi artacağı yönündedir (Arıcan, 2005, s.81).

Bütçe açığı ile ilgili bir başka yaklaşım Neo-Klasik yaklaşımdır. Bütçe açıklarının ekonomi üzerindeki etkileri ile ilgili görüşleri, aslında standart yaklaşımın devamı olarak düşünebiliriz (Arıcan, 2005, s.81).

Neo-Klasik teori de, bütçe açıklarının etkileri üç şekilde özetlenebilmektedir. Bunlardan birincisi, her bir kişinin tüketimi, borçlanma ve borç vermenin piyasa faiz oranından izin verildiği dönemler arası optimizasyon probleminde bir çözüm olarak belirlenmektedir. İkincisi ise, bireylerin ömrü kısıtlıdır. Her bir tüketici, bir neslin veya bir topluluk içindedir ve art arda gelen nesillerin ömürleri çakışmaktadır. Son olarak üçüncüsü, piyasasın tüm dönemlerde temizlendiği görüşünün olmasıdır (Taş, 1992, s.329).

Bernheim'in görüşüne göre, bütçe açıklarının uzun vadede ortalama olmak üzere "sürekli" ve uzun vadede ortalamadan sapma olmak üzere "geçici" ilkelere ayrılması gerektiğini iddia etmiştir. Bu anlamda Neo-Klasik teorisinin devamlı olarak açıklar ile ilgilenirken, Keynesyen teorisinin ise geçici açıklar üzerine dikkat çektiğini ortaya koymuştur (Bernheim, 1989, s. 56).

Neo-Klasik yaklaşımda bütçe açıklarının finanse edilmesine yönelik kullanılan metot, toplam talebi etkilemektedir. Bu modelde bütçe açıkları vergi ile değil borçlanma ile finanse edildiğinde özel kesimin serveti artacak, bu durum ise tüketim ve toplam talebin artmasına yol açacaktır. Fakat özel sektörün servet artışı, özel sektörün borçlanma senetlerinden meydana gelecek faiz ve ana para ödemelerinin önümüzdeki dönem vergilerle finansmanının sağlanacağını farkına varılmadığı takdirde geçerli olacaktır.

Bu yaklaşımda, kamu açıkların finanse edilmesinde kullanılan iki yöntem de; vergilerin kullanılması veya borçlanma aynı sonuçları doğurmaktadır. Bahsedilen iki yöntemde de özel kesimden kamu kesimine kaynak akışı gerçekleşmektedir. Devletin borçlanma yöntemini seçmesi, özel kesim ile kamu kesim arasında rekabete yol açmaktadır (Koç, 2009, s.17).

1960'lardan sonra özellikle batı devletlerinin karşılaştığı işsizlik ve ekonomik durgunluk sonucunda kamu ekonomisi teorisini ve iktisat teorilerini ciddi bir şekilde teorik incelemeye başlamışlardır. J.M. Buchanan'ın önderliğinde Virginia İktisat Okulu olarak tanınan bilim çevrelerindeki iktisatçılar piyasa ekonomisindeki eksikliklerin nedenlerini irdelemiş ve gerek ekonomideki dengesizliğin, gerekse ekonomideki krizin en temel etkeninin kamu müdahaleleri olduğu görüşünde ortak noktaya gelmişlerdir (Sakal, 2008, s.2).

Kamu Tercihi ve Anayasal İktisat Teorisi yaklaşımında kabul görülen düşünce denk bütçe görüşüdür. Fakat bu görüş olağanüstü durumları kendi bünyesinde bulundurmamaktadır. Bu görüş çerçevesinde devlet bütçelerinin, birey veya aile bütçelerinden bir farkı yoktur. İki bütçe arasında karşılaştırma imkanı olabilmektedir. Birey ve aile bütçeleri kendi kazandıkları gelirlerine göre belirlendiğinden ikisi de denktir. Devlet bütçelerinde de aynı görüş geçerlidir. Bunun yanı sıra, bütçe denk olmalıdır, açık veya fazla olursa bu durum olumsuz kabul edilmektedir.

Belirli sürede kapatılması şartı ile olağanüstü durumlarda borçlanma yoluna gidilebilmektedir (Hepaksız, 2007, s.100).

Robert J.Barro'nun 1974 yılında yayımladığı "Are Government Bonds Net Wealth?" isimli makalesi ile teorik hale getirdiği ve Ricardocu Denklik Hipotezi olarak da bilenen yaklaşıma göre, devletin iktisadi faaliyetlerin değerlendirilmesinde temel gösterge olarak reel kamu harcamaları incelenmekte ve bu harcamaların finansman yönteminin önemli olmadığı benimsenmektedir. Dolayısıyla da bu yaklaşımda, bütçe açıklarının vergi veya borçlanma yoluyla finansmanının sağlanması arasında bir fark olmadığı ve bu iki finansman yönteminin ekonomik karlar üzerindeki etkisinin bir birinden farksız olacağı savunulmuştur (Arıcan, 2005, s.84).

3. BÜTÇE AÇIKLARI ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN MAKROEKONOMİK FAKTÖRLER

Bütçe açıklarını doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen birçok değişken bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aşağıda özetlenmiştir.

Enflasyon

Belirli ekonomide fiyatlar genel seviyesinde yaşanan sürekli artışa enflasyon denmektedir. Sözü edilen artış bir kereye mahsus değildir ve birden çok maldan oluşan bir sepetin genelinde gerçekleşen artış olarak ifade edilmektedir (Ünsal, 2007, s.13). Enflasyon, mal ve hizmet fiyatların da gerçekleşen değişimlerinin belirli bir metotla ortalaması alınarak hesaplanabilmektedir.

Literatüre baktığımızda, enflasyon ile bütçe açıkları arasında bir ilişki olduğunu ortaya koyan çalışmalar karşımıza çıkmaktadır. Bir ekonomi enflasyonist dönem içerisinde ise bütçe gelir ve gider kalemleri arasında giderler lehine artışa neden olmaktadır. Meydana gelen bütçe açıkları da enflasyon oranlarının yükselmesine yol açmaktadır. Enflasyon, bütçe gelirinin reel değerini azaltması sebebiyle bütçe açıklarının oluşumunu desteklemektedir. Merkez Bankası'nın para emisyonu metoduyla bütçe açıklarının finansmanı sağlanması durumunda piyasadaki toplam para miktarı artacaktır ve bu durum ekonomide enflasyonist etkiye yol açacaktır. Bu anlamda enflasyon ve bütçe açığı değişkenler arasında etkileşim olduğu savunulmaktadır (Abdioğlu & Terzi, 2009, s.195).

İktisat literatüründe, Fisher etkisi ve Tanzi etkisi olarak bilenen iki teori enflasyon ile bütçe açığı arasındaki ilişki açıklamaktadır. Irving Fisher iki değişken arasında olumlu yönde bir ilişki olduğunu savunmuştur. Fisher'in teorisinde, nominal faiz oranları, reel faiz oranları ve beklenen enflasyon oranlarının değerleri birbirine eşit olduğunu benimsemiştir. Ayrıca teoriye göre, nominal faiz oranları ve beklenen enflasyon oranı aynı zamanda hareket etmektedir (Fisher, 1930, s.27). Enflasyon oranlarının artmasıyla birlikte nominal faiz oranları da artacaktır ve bu durum kamu kesiminin borçlanma maliyetini arttırarak bütçe açığının büyümesine neden olmaktadır.

Faiz Oranları

Faiz, sermayedarın belirli bir süre parasının likiditesinden vazgeçerek borç vermesine karşılık oransal olarak aldığı para miktarı olarak tanımlanmaktadır. Belirli bir zaman için verilen sermayenin fiyatı olarak kabul edilen faizin

belirlenmesinde para arzı ve talebi, yatırım talebi, borçlanma vadesi, sermayenin marjinal etkinliği, ileriye yönelik beklentiler, alternatif yatırım araçlarının durumu, piyasa yapısı, likidite ve risk derecesi gibi unsurlar etkili olmaktadır. Faiz ilişkisine bakıldığında borcu veren kişi için elde ettiği gelir, borçlanan kişi için ise arttığı maliyet ve oransal büyüklük olarak ekonomi içindeki kararlar üzerinde etkili olan ve bu kararları belirleyen önemli bir faktördür (Korukçu, 1993, s.15).

Literatürde bütçe açıklarının faiz üzerindeki etkisini açıklayan iki farklı görüş bulunmaktadır. Bunlar Neo-klasik, Keynesyen ve Ricardian yaklaşımlardır. Neo-Klasik ve Keynesyen görüşte, açıkların faizlere etkisinin yüksek harcama miktarının ve refahın para talebi üzerindeki etkileri ile irdelendiği analiz modelini açıklamaktadır. Ricardian görüşe göre ise, bütçe açıklarının borçlanma yöntemiyle finanse edilmesinin gelecek dönemdeki vergi borçlarının cari değeri olarak kabul görülüyor olması dolayısıyla refah seviyesi üzerindeki etkisinin sınırlı kalacağı savunulmaktadır (Saleh, 2003, s.29).

Kamu kesim bütçe açıklarının faiz oranları üzerinde çeşit etkili bırakabileceğinden dolayı net bir değerlendirme yapmak oldukça güçtür. Çünkü bütçe açıklarının faiz oranları üzerindeki etkiler ekonomideki diğer şartlara da bağlı olarak gelişmektedir. Genel olarak, bütçe açıklarının finansmanı borçlanma ile sağlandığında faiz oranlarının arttığı görülmektedir. Ekonometrik çalışmalar bütçe açıklarının, faizler başta olmak üzere ekonomik değişkenleri çeşitli yollarla etkilediğini ortaya koymaktadırlar.

Büyüme

Ekonomide bir ülkenin milli gelir oranının bir önceki döneme kıyasla ortaya çıkan artış miktarına ekonomik büyüme, iki dönem arasındaki artış miktarının oransal büyüklüğüne ise büyüme hızı olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik büyümenin belirleyicileri ise üretim faktörlerinin etkinliği, sermaye stokundaki artış, doğal kaynaklarının gelişimi ve teknolojik gelişme olarak görülmektedir.

Kamu kesimi açıkları ile büyüme arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır ve bu negatif ilişkinin üç sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, bütçe açıklarının finansmanı için daha fazla vergi gelirine ve borçlanmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durumun sonucunda ise özel kesimin yapmayı planladığı yatırımlardan vazgeçmesine neden olarak dışlanma etkisini ortaya çıkarmaktadır. İkincisi ise, kamu kesimin başlangıç zamanlarda verimi yüksek olan sektörlere yaptığı yatırımlar belirli zaman sonra özel kesim tarafından yapılması kaynakların etkin kullanılamamasına neden olmaktadır. Son olarak ise, siyasi karar alma sürecinin piyasaya göre yavaş davranılması (daha hantal olması) nedeniyle ekonomik ve teknolojik ilerlemelere hızlı tepki verememesi sorun olarak görülmektedir (Gwartney, 1998)

Hali hazırdaki ekonomik kaynaklara ek talep oluşturan bütçe açıklarının bazı sebeplerden dolayı ekonomik büyüme üzerindeki etkisi olumsuz yöndedir. Bu bağlamda bu sebepler dört başlıkta özetlenebilmektedir; bütçe açıklar yüksek faiz ve enflasyon nedeni olabilmektedir, açıklar yüksek borç yükü oluşturmasıyla sürdürülebilir değildirler, açıklar belirli zaman sonra kamu kesiminin büyümesine sebep olmakta ve özel kesimin dışlanmasına neden olabilmektedir. Son olarak da açıkların finansmanı için vergilerin artırılması sonucunda ikame etkisi ile insanların

daha az çalışmasına ve bu sebeple de ekonomik büyüme oranının azalmasına neden olmaktadır.

İç borçlanma yöntemiyle bütçe açıklarının finansmanının sağlandığı ve faiz oranlarının serbest piyasa aracılığıyla belirlendiği ekonomilerde, borçlanmanın yükselmesi faiz oranlarını arttırarak büyüme oranını olumsuz yönde etkilemektedir (Saleh, 2003, s.1).

Bütçe açıkları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki analiz edildiğinde, bütçe açıklarını finansmanında kullanılan yöntemlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri bir birinden farklı olabilmektedir. Kamu kesimi açıklarının merkez bankasının kaynaklarıyla finansmanı sağlandığında özel kesim dışlanmamaktadır ve bu durum ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkilere yol açabilmektedir. Fakat bütçe açıkları para arzının artırılması yoluyla finanse edildiğinde enflasyon oranları artacaktır, enflasyon ile bütçe açığı arasındaki ilişki olumsuz yönde etkilenecektir (Tobin, 1997, s.221).

4. LİTERATÜR ÖZETİ

Bütçe açığı ile makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır ve bütçe açıkları farklı şekil ve seviyelerde temel makroekonomik değişkenlerde etkiler ortaya çıkarmaktadır. Bütçe açığı, makroekonomik değişkenlerden birinin üzerinde olumlu etki yaratırken, diğerinin üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.

Günaydın (2000) çalışmasında Türkiye’de 1968-1998 dönemlerini baz alarak reel bütçe açıkları ile reel döviz kurları ve enflasyon oranları ile reel döviz kurları arasındaki nedensellik ilişkisini ele almıştır. Elde edilen bulgular, hem uzun hem de kısa dönemde reel bütçe açıklarından reel döviz kurlarına doğru, enflasyon oranlarından reel döviz kurlarına doğru bir nedensellik ilişkisi olduğunu göstermiştir.

Barışık ve Kesikoğlu’nun (2006) yapmış olduğu çalışmada, bütçe açıklarının Türkiye ekonomisi makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Araştırmasında bütçe açıkları, büyüme, cari açıklar, enflasyon, yatırım ve istihdam değişkenlerini kullanarak Yapısal Olmayan Vektör Otoregresyon ve Granger Nedensellik testlerini uygulamıştır. Analiz sonucuna göre, bütçe açığı, enflasyon, cari açık ve büyüme göstergelerinin arasında çift yönlü, istihdamdan bütçe açıklarına ve büyümeden yatırıma ise tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğunu belirtmiştir.

Barışık ve Kesikoğlu (2010) gerçekleştirdiği bilimsel araştırmada, gelişen piyasalar üzerinden bütçe açıkları ve cari açıklar ilişkisini panel nedensellik testi kullanarak incelemiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular, iki değişken arasında karşılıklı bir etkileşim olduğunu yani çift yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Atış ve Saygılı (2014) yaptığı ekonometrik analizine, bütçe açığı, cari işlemler dengesi, GSYH, büyüme, reel faiz ve reel kur, dış ticaret ve para arzı gibi makroekonomik parametreleri dahil ederek Johansen eşbütünleşme ve granger nedensellik testlerini uygulamışlardır. Elde ettikleri sonuca göre, bütçe açığı ile cari işlemler arasında çift yönlü ve olumlu bir ilişki olduğunu ifade etmişlerdir.

Bangura, Tarawalie, Fofanah ve Macarthy (2016), Sierra Leona’daki verilerini esas alarak reel GSYH, faiz oranı,

döviz kuru, enflasyon ve devlet yatırımlarının bütçe açıkları üzerindeki etkilerini VHD Modelinin yardımıyla irdelemiştir. Kısa dönemde reel GSYH, faiz oranları ve devlet yatırımlarının bütçe açıklarını belirleyici faktörleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Uzun dönem analiz sonucuna göre, reel GSYH, döviz kuru ve faiz oranının bütçe açığı üzerindeki etkisinin olumsuz yönde olduğu, enflasyon ve hükümet yatırımlarının ise olumlu yönde olduğu tespit edilmiştir.

5. EKONOMETRİK ANALİZ

Bütçe açıklarının bileşenlerini tespit etmek amaçlı yapılan bu çalışma da 2006:Q1- 2023:Q2 dönemi üçer aylık değişkenler kullanılmıştır. Bağımlı değişken olarak bütçe dengesi, bağımsız değişkenler olarak ise GSYİH, M2 para arzı, faiz oranları ve enflasyon değişkenleri kullanılmıştır. Tüm veriler merkez bankası EVDS sisteminden temin edilmiştir. Tüm değişkenler modele dahil edilmeden önce reelleştirilmiş ve logaritmaları alınmıştır.

Hangi ekonometrik analizin yapılacağına karar verebilmek adına serilerin durağanlık analizleri yapılarak çalışmaya başlanılmıştır. En çok kullanılan Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi ile serilerin durağanlığı analiz edilmiştir. Tablo 1 serilerin durağanlık düzeylerini göstermektedir.

Tablo 1. ADF Birim Kök Testi

Düzye Değerleri	Değişkenler	T-istatistik Değeri	Prob
I(0)	Bütçe dengesi*	-3.530	0.0101
	GSYİH	1.3791	0.9988
	TUFE	2.5932	1.000
	M2	-0.5098	0.8823
	Faiz oranı	-1.7797	0.3874
I(1)	Bütçe dengesi	-	-
	GSYİH*	-3.1762	0.0260
	TUFE*	-3.6124	0.0079
	M2*	-10.1853	0.0001
	Faiz oranı*	-7.0930	0.0000
Kritik değerler	%1	-3.5332	
	%5	-2.9062	
	%10	-2.5906	

- İşareti %5 anlam seviyesinde durağanlığı göstermektedir.

Tablo 1’den anlaşılabileceği üzere değişkenlerin durağanlık seviyeleri birbirinden farklıdır. Bağımlı değişken bütçe dengesi düzey halinde durağandır. Bağımsız değişkenlerin tamamı ise birinci farkında durağan hale gelmektedirler. Değişkenlerin durağanlık seviyelerinin birbirinden farklı olması çalışmayı ARDL sınır testine yönlendirmektedir. Bu yöntem, düzeyde durağan olmayan en az iki değişkenin durağan bir bileşimlerinin olduğunu ifade eden “eşbütünleşme” kavramını test etmek için kullanılır (Göksu ve Balkı, 2023:56). ARDL sınır testi diğer eşbütünleşme testlerine göre durağanlık seviyeleri dikkate alınmaksızın yapılabilir olması nedeniyle avantaj oluşturmaktadır (Pesaran vd., 2001, s. 290). ARDL model kurulmadan önce değişen varyans ve otokorelasyon sorununun olmadığı aynı zamanda verilerin üçer aylık olması da dikkate alınarak

gecikme uzunluğu 4 olarak tespit edilmiştir. Model ARDL (1 0 2 1 1) olarak kurulmuştur.

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin tespiti için F istatistik değeri sınaması yapılmalıdır (Narayan ve Narayan 2005, s. 1981). F istatistiği alt ve üst kritik değerlerden büyükse değişkenler arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme var demektir. Fakat F istatistik değeri alt kritik değerden daha küçük ise uzun dönemli eş bütünleşmeden bahsedilemez. Tablo 2 sınır testi sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 2. ARDL Sınır Testi Sonuçları

K	F istatistiği	Alt sınır	Üst sınır
4	17.9281	4.4	5.72

Not: K bağımsız değişken sayısını ifade etmektedir. Kritik değerler %5 anlamlılık düzeyindeki değerlerdir.

Tablo 2’ye göre F istatistik değeri kritik değerlerin alt ve üst sınırlarından daha büyük olduğu için değişkenler arasında uzun dönemli bir eşbütünleşik ilişki bulunmaktadır.

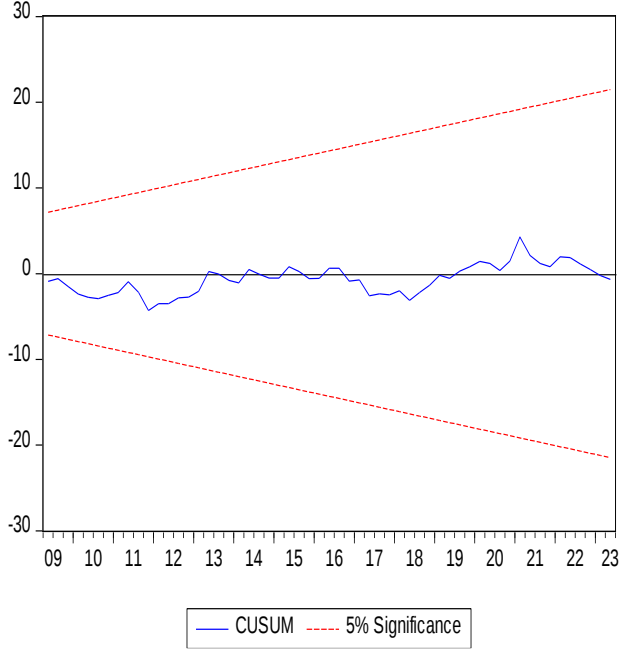
Tablo 3: ARDL (1 0 2 1 1) Modeline Göre Uzun ve Kısa Dönem Katsayıları

Değişkenler	Katsayılar	F istatistik	Prob
Uzun Dönem			
logfaiz	-99.0725	-0.7455	0.4590
logGSYİH	24.1954	0.9696	0.3363
LogM2	20.6758	0.6363	0.5271
logTufe	-16.3322	-1.5954	0.1161
Kısa Dönem			
C	-823.54	-9.7821	0.0000
@trend	-0.4150	-5.5140	0.0000
D(LOGRGSYİH)	29.6895	2.8223	0.0066
D(LOGRGSYİH(-1))	-49.7297	-5.5020	0.0000
D(LOGM2)	-41.8819	-1.4329	0.1573
D(LOGTUFE)	103.355	2.8445	0.0062
CointEq(-1)*	-0.97285	-9.7944	0.0000
Tanısal Test Sonuçları			
R-squared	0.72		
djusted R-squared	0.69		
Otokorelasyon	0.3001		
Değişen Varyans	0.0706		

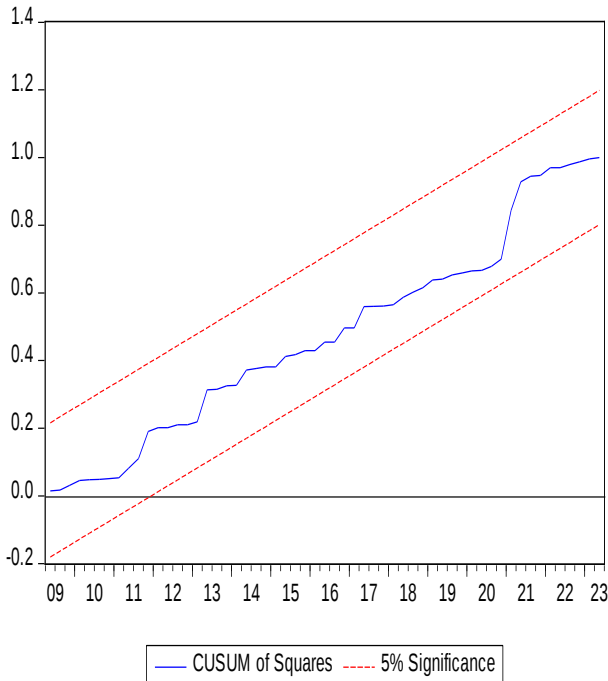
Modelin uzun ve kısa dönem katsayıları Tablo 3’te gösterilmektedir. Modelin uzun dönem katsayıları incelendiğinde faizlerin ve enflasyonun bütçe dengesi ile negatif, GSYİH ve para arzının ise bütçe dengesi ile pozitif ilişki içinde olduğunu görülmektedir. Fakat uzun dönem katsayıları istatistiki olarak anlamlı çıkmamıştır. Kısa dönem katsayıları anlamlı ve hata düzeltme katsayısı beklenildiği gibi negatif ve istatistiki olarak anlamlı çıkmıştır. Bu durum modelin eşbütünleşik olduğuna dair ek bir kanıt sunmaktadır (Akçay ve Karasoy, 2017). Bu sonuç kısa dönemde meydana gelen sapmaların 1.03 dönem sonra düzeltilerek uzun dönem dengesine oldukça hızlı bir şekilde ulaştığı anlamına gelmektedir.

Kısa dönem katsayıları incelendiğinde GSYİH’ nin Bütçe açığı üzerinde pozitif ama gecikmeli değerinin ise negatif etkisi bulunmaktadır. Para arzının bütçe açığı üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi yoktur. Tüfe ise bütçe açığı üzerinde negatif etkiye sahiptir.

Tablo 3' de modelin tanısal test sonuçları gösterilmiştir. Otokorelasyon LM testi sonuçlarına göre modelde otokorelasyon olmadığı ve White testi sonuçlarına göre modelde değişen varyans sorunu olmadığı görülmektedir. ARDL modelin yapısal kırılma içerip içermediği Cusum ve Cusum sq testleri ile sınanmıştır. Bu testlerin sonucu şekil 2 ve 3'te gösterilmektedir. Buna göre model yapısal kırılma içermemektedir.

Şekil 2: CUSUM testi

Şekil 3: CUSUM of Squares Testi

6. SONUÇ

Bu çalışmanın amacı bütçe açıkları üzerinde etkili olan makro değişkenleri irdelemektir. Bu nedenle 2006:Q1 / 2023:Q2 dönemi üçer aylık veriler kullanılarak zaman serisi yöntemi ile değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki araştırılmıştır. Bağımlı değişken olarak bütçe dengesi, bağımsız değişkenler olarak ise GSYİH, Faiz, TUF ve para arzı kullanılmıştır. Değişkenler merkez bankası EVDS sisteminden elde edilmiştir. Uygulamaya öncesi veriler reelleştirilmiş ve logaritmaları alınmıştır. Değişkenlerin durağanlık seviyelerinin farklı olması nedeniyle ARDL sınır testi uygulanmıştır. Buna göre değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilmiştir. Uzun dönemde faizler ve enflasyon bütçe açığı ile negatif, GSYİH ve para arzı ise bütçe açığı ile pozitif ilişki içindedir. Kısa dönem ele alındığında ise GSYİH ve enflasyon bütçe açıklarını pozitif, para arzı ise negatif etkilediği görülmektedir. İstatistiki olarak da anlamlı olan kısa dönem katsayıları dikkate alındığında ekonomik büyümenin kamu kaynakları ile sağlandığını söylemek mümkündür. Yani ekonomik büyüme maliye politikası ile desteklenmektedir. Buna ek olarak enflasyondaki artışlarda bütçe açıklarını pozitif olarak etkilemektedir. Bir ekonomi enflasyonist dönem içerisinde ise bütçe gelir ve gider kalemleri arasında giderler lehine artışa neden olmaktadır. Ayrıca enflasyon, bütçe gelirinin reel değerini azaltması sebebiyle bütçe açıklarının oluşumunu desteklemektedir. Bunlara ek olarak uygulanan hata düzeltme modeli katsayısı beklenildiği gibi negatif ve istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Bu durum değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi desteklemektedir. Ayrıca kısa dönemde meydana gelen sapmaların kısa süre sonra düzeltilerek uzun dönem dengesine oldukça hızlı bir şekilde ulaştığı anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdioğlu, Z. & Terzi, H. (2009). Enflasyon ve bütçe açıkları ilişkisi: Tanzi ve Patinkin etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(2), 195–210.
- Akçay, S. & Karasoy, A. (2017). Remittances and calorie consumption nexus in Algeria. *International migration*, 55(4), 103-117. <https://doi.org/10.1111/imig.12348>
- Arıcan E. (2005). Ricardocu denklik teoremi ve teorilerde kamu açıklarına ilişkin yaklaşımlar: Türkiye ekonomisine ilişkin bir uygulama, *Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, XX (1), 77-94.
- Bangura, A., Tarawalie, A. B., Fofanah, L. & Macarthy, S. (2016). Macroeconomic determinants of budget deficit: Evidence From Sierra Leone. *International Journal of Economic Perspectives*, 10 (1), 5-13.
- Barışık, S. & Kesikoğlu F (2010). Makroekonomik değişken olarak bütçe açığı-cari açık ilişkisi: Gelişmekte olan piyasalar örneği. *İktisat İşletme ve Finans*, 25 (294): 109 - 127.
- Barışık, S. Kesikoğlu F (2006). Türkiye'de bütçe açıklarının temel makroekonomik değişkenler üzerine etkisi (1981-2003 var, etki-tepki analizi, varyans ayrıştırması). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61 (4), 59-82.

Bernheim B.D. (1989). A neoclassical perspective on budget deficits, *Journal of Economic Perspectives*, 3 (2), 55-72.

Coskun, G. (1994). Devlet bütçesi: Türk bütçe sistemi. dördüncü basım. Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları.

Çelen M. & Zülüflüoğlu Ö. (2008). Klasik borçlanma teorisinin oluşumu, *Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, XXV (2), 289-308.

Fisher I. (1930). *The Theory Of Interest*, New York: The Macmillan Company.

Gacaner Atış, A. & Saygılı F (2014). Türkiye’de cari açığın belirleyicilerinin ampirik analizi. *Sosyoekonomi*, 21 (21): 87-104.

Göksu, S. & A. Balkı (2023). ARDL ve NARDL Eş bütünleşme analizleri adım adım evIEWS uygulaması, serüven yayınları.

Günaydın, İ. (2000). Türkiye’de bütçe açıkları, enflasyon ve döviz kurları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*, (15), 69-80.

Güngör, K. (1999). Kamu harcamaları-bütçe açıkları ilişkisi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(2), 1-18.

Gwartney, James D., Lawson, R. & Randall G. Holcombe. *The size and functions of government and economic growth*. Washington: Joint Economic Committee, 1998.

Hepaksaz, E. (2007). Kamu tercihi ve anayasal iktisat teorisi perspektifinden anayasal mali reform, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44 (514), 89-109.

Koç, A. (2009). Kamu açıklarının ekonomik, politik ve sosyal belirleyicileri: gelişmekte olan ülkeler üzerine bir uygulama. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Koçar, Ç. İ. (1996). Denk bütçe teorisi ve uygulanabilirliği üzerine bir not, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Araştırma Müdürlüğü, Tartışma tebliği* No:9630., 299-308.

Narayan, P. K. & Narayan S., (2005). Estimating income and price elasticities of imports for fiji in a cointegration framework. *Economic Modelling*, 22, 423-438.

Pesaran, M. H., Y. Shin & Smith R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16, 289-326.

Sağlam Çelikköz, Y. & Yukacı, İ. (2016), Konsolide bütçe açıkları ve iç borç-dış borç ilişkisi: Türkiye örneği, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* C:5, S:3. Sayfa 478-504

Sakal, M. (2008). Kamu ekonomisi teorisinin gelişmesinde kamu tercihi teorisinin etkisi, http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/sakalkamu-ekonomisi-teorisi.pdf [İndirme Tarihi:25.06.2015].

Saleh, A. S. (2003). The budget deficits and economic performance: A survey”, *Economics Working*

Papers, (wp03-12). School of Economics and Information Systems, University of Wollongong. NSW, Australia, 2003).

Taş, R. (1992). Theoretical and empirical aspects of budget deficits, *Ankara üniversitesi, SBF Dergisi*, 1992, 47 (3), 327-341.

Tobin, J. (1977). Deficit Spending and crowding out in shorter and longer runs. *Cowles Foundation Papers*, Cowles Foundation, Yale University.

Tüğen, K. (2007). Devlet Bütçesi (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Altıncı Baskı), İzmir: Bassaray Matbaası.

Ünsal E. M. (2007). Makro İktisat, Ankara: İmaj Yayınevi.

Yalçın, A.Z. (2023). Türkiye’de cumhuriyet dönemi bütçe sistemlerinin gelişimi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Ekim, C: 26, Sayfa: 49-1

KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE İŞLETMELER

Emine Taş

Özet: Kurumsal sürdürülebilirlik örgütlerin sürdürülebilirlik çerçevesinde gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerin işletmeler boyutundaki yansımasıdır. Günümüzdeki işletmeler, rekabetin yüksek olduğu karmaşık bir küresel ekonomide faaliyette bulundukları için kar odaklı faaliyetlerin yanında başka değerler ile toplumun ilgisini çekerek rekabet avantajı elde etmeye çalışmaktadırlar. İşletmelerin faaliyetleri sonucundaki başarısı artık sadece ekonomik performansına göre değil, aynı zamanda çevre ve topluma yönelik sorunlara duyarlılık performansına göre de değerlendirilmektedir. Bu nedenle işletmelerin ekonomik amaçlarının yanına sosyal ve çevresel amaçlar ekleyerek geleneksel yaklaşımdan farklı bir politika geliştirilmesi gerekmektedir. Bu makalenin amacı küresel anlamda yaygınlaşan çevreyi koruma bilincini esas alarak yatırımcılara karar verme aşamasında çevreyi önemseyen ve koruyan politikaları benimseyerek işletmelerinin kurumsal itibarını arttırması ve böylelikle sürdürülebilirlik politikası etrafında birleşerek, yeşil işletmecilik anlayışını hayata geçirmesini ve işletmelerin hem ulusal hem de uluslararası yatırıma ulaşmasını kolaylaştırmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Sürdürülebilirlik, İşletme, Yeşil İşletmecilik

CORPORATE SUSTAINABILITY AND ENTERPRISES

Abstract: Corporate sustainability is the reflection of the activities carried out by organisations within the framework of sustainability in the dimension of businesses. Since today's businesses operate in a complex global economy with high competition, they try to gain competitive advantage by attracting the attention of the society with other values besides profit-oriented activities. The success of businesses as a result of their activities is now evaluated not only according to their economic performance, but also according to their performance of sensitivity to environmental and social problems. For this reason, it is necessary to develop a policy different from the traditional approach by adding social and environmental objectives to the economic objectives of enterprises. The aim of this article is to increase the corporate reputation of the enterprises by adopting policies that care and protect the environment at the decision-making stage of the investors based on the awareness of environmental protection that has become widespread globally, and thus to unite around the sustainability policy, to realise the understanding of green business and to facilitate the enterprises to reach both national and international investment.

Keywords: Corporate Sustainability, Business, Green Business

¹ **Adres:** Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Bayburt, Türkiye

* **Sorumlu Yazar:** etas@bayburt.edu.tr

Atıf: Taş, E. (2023). Kurumsal Sürdürülebilirlik ve İşletmeler. TAMGA Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2): 68-72.

1.GİRİŞ

Hızlı sanayileşme faaliyetleri ve teknolojik gelişmeler, ticarete var olan sınırların kalkması ile yeni pazar arayışlarını meydana getirmiştir. Küreselleşen dünyada doğal kaynakların tüketiminin artması ile birlikte çevre kirliliğinde de artışın meydana gelmesi ekolojik sistemi tehdit etmeye başlamış olup bunlar sonucunda tüm dünyada çevreci hareketlerin gündeme gelmesiyle, sürdürülebilirlik kavramı ortaya çıkmıştır.1970’li yıllarda sürdürülebilirlik kavramının ön plana çıkmasıyla geleneksel yöntemde üretim ve satış odaklı işletme stratejileri toplum ve çevrenin korunması kavramı ile bütünleşmiştir (Günel, 2019).

Sürdürülebilirlik kavramı, tarih boyunca farklı alanlarda yer almış olmasına rağmen kavramın temeli ekolojik ve sosyal sistemin devamlılığının esas alınarak, nesiller arası adalet ve eşitliğin sağlanmasıdır. Özellikle günümüzde biyolojik çeşitliliğin azalması, küresel ısınma, iklimsel bozulmalar ve çevre kirliliği, küresel boyutlarda bazı endişeleri gündeme getirdiği için uluslararası iş birliği ile çözüm yollarının arandığı görülmektedir.

Pazarlama dünyasının belirleyicisi olan tüketiciler, kaynakların sonsuz olmadığı bilincine varmış olması nedeniyle, tüketim kararı almadan önce markaları ve ürünleri araştırarak ve sorgulayan bireyler haline gelmiştir. Bilinçli tüketicilerden, markaların üretim aşamasından başlayıp, ürünlerin tüketim ve tüketim sonrası ekolojik dengeye etkisini sorgulayarak, sosyal hayata katkı sağlamanın yanı sıra çevreye karşıda sosyal sorumlu davranması beklenmektedir (Kiremitçi, 2019). Sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkması ve kabul görmesi ile birlikte, kavram firma ve markalar boyutunda da ele alınmaya başlanmış ve bunun sonucunda kurumsal sürdürülebilirlik kavramı ortaya çıkmıştır.

Çevresel sorunlar geçmişten günümüze kadar uzanan doğrudan doğal hayatı ve dolaylı olarak ta insan yaşamını olumsuz yönde etkileyen bir sorun olarak devam etmektedir. İnsan ihtiyaçlarının her geçen gün artarak devam etmesi, kıt kaynakların kontrolsüzce ve sadece kar odaklı bir bakış açısıyla yok edilmesine neden olmaktadır. Fakat toplumlarda son yıllarda hızla yayılmaya devam eden çevre bilinci neticesinde, kamuoyunun çevresel olaylara karşı geliştirdiği bakış açısı, işletmelerin faaliyetlerine bağlı oluşacak çevresel problemleri önceden analiz edip birtakım önlemler alarak kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışması zorunlu bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte tam bu noktada işletmelerden, sürekliliği sağlanmış daha yaşanabilir bir çevre oluşturulması adına yönetim stratejilerinin bu yönde uygun hale getirmeleri beklenmektedir. Bu amaçla işletmelerin faaliyetlerinde yeşil işletme uygulamalarına daha fazla önem vermesi gerekmektedir.

2.KURUMSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Dilimizde İngilizce ‘sustainability’ kelimesine karşılık gelen sürdürülebilirlik kelimesi, devamlı olma süreklilik arz etme olarak ifade edilmektedir (Akgül, 2010; Saban vd., 2017, Çokmutlu, 2019).

Kurumsal sürdürülebilirliğin evrensel nitelikte bir tanımı olmamakla birlikte genel olarak, işletmenin ve paydaşlarının ihtiyaçları karşılanırken, ekosistemde var olan doğal kaynakların ve bunlara gelecekte de ihtiyaç duyacak insan faktörünün korunması ve korumanın sürdürülebilir bir şekilde devam ettirilmesi şeklinde açıklanabilir.

Daha önceleri kâr maksimizasyonunu hedefleyen yönetim modellerine alternatif olarak ortaya çıkan bu kavram işletmelerin kalıcı olarak gelişme sürecini desteklemektedir (Kiremitçi, 2019). Aynı zamanda kurumsal sürdürülebilirlik işletmelerin bugün ki ihtiyaçlarını karşılaması için gerekli olan stratejileri geliştirmesine yardımcı olmaktadır (Ersoy ve Çıtak, 2016).

Küresel çapta sürdürülebilirlik bilinci ve bilgi çağının sağladığı avantajlar tüketici alışkanlıklarını olumlu yönde değiştirmeye başlamıştır. Ekolojik ve toplum bilinci yüksek olan tüketiciler, işletmelerden tüketime konu ürün ve hizmetin içeriği, çalışanlara sağlanan haklar ve üretim aşamasında kullanılan yöntemler hakkında şeffaf olmalarını beklemektedir. Değişen bu tüketici profili işletmeler üzerinde medya tarafında baskı oluşturmakta olup sürdürülebilirlik çalışmalarına teşvik etmektedir (Kiremitçi, 2019).

Ülke ekonomilerinin gelişiminde çevresel ve sosyal unsurların da çeşitli iyileştirmeler ile gerçekleştirilmesidir. Makro düzeyde ülkelerin sürdürülebilirliğini açıklayan bu yaklaşım mikro düzeyde ise işletmelerin sürdürülebilirlik özelliklerini ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile işletmelerin faaliyetlerini, sürdürülebilir kalkınma kapsamında gerçekleştirilmesine kurumsal sürdürülebilirlik denebilir. İç girişimcilik vasıtasıyla faaliyetlerine yeni süreçlerle devam ederek benzeri işletmelerden farklı mal ve hizmet üretimini gerçekleştirecek işletmelerin uzun dönemli bir rekabet avantajı elde etmesi mümkündür. Geleneksel yönetim ve çevreye duyarlı yönetim arasındaki farklar genel olarak Tablo 1’deki gibi sınıflandırılabilir.

Tablo 1. Geleneksel Yönetim ve Çevreye Duyarlı Yönetim Arasındaki Farklar

Süreç ve Etkinlik Alanı	Geleneksel Yönetim	Çevreye Duyarlı Yönetim
Amaç	Ekonomik büyüme ve kâr Paydaşlara sağlanan getiri	Sürdürülebilir Kalkınma Kaliteli yaşam Paydaşların refahı
Üretim Süreci	Fiyat için tasarlanmış ürünler Gereksiz atık yaratan paketlenme	Çevre dostu ürünler Çevreci tasarımlı ürünler
Organizasyon Süreci	Hiyerarşik yapı Yukarıdan aşağıya karar verme Merkezi otorite	Demokratik ve katılımcı yapı Esnetilebilen hiyerarşi
Çevre duyarlılığı	Çevreye kaynak olarak yaklaşılması Kirlilik ve ürün artıklarının atık olarak değerlendirilmesi	Çevreyle uyum içinde olmak Kaynakların etkin ve verimli kullanılması Kirlilik ve ürün atıklarının azaltılması ve yönetilmesi
İşletme fonksiyonları	Pazarlama tüketimi artırmayı yönelik yapılır Finansman kısa dönemde kârı amaçlar Muhasebe geleneksel maliyetler üzerinde yoğunlaşır. İnsan kaynakları işçi verimliliğini artırmayı hedefler	Pazarlama tüketici eğitime yönelik yapılır Finansman uzun dönemli sürdürülebilir büyümeyi amaçlar Muhasebe çevreyle ilgili maliyetler üzerinde yoğunlaşır. İnsan kaynakları işyerinde sağlık ve güvenliği sağlamaya çalışır

Kaynak: (Shrivastava, 1995:130)

Sürdürülebilirlik kavramının toplum tarafından benimsenip pratikte uygulanmaya başlanması ve daha geniş kitlelere yayılması için kamu kurumları, sivil toplum örgütleri ve hükümetlerinde toplumsal farkındalığa yönelik reklam, seminer vb. çalışmalara önem vermesi, özellikle yerelde buna yönelik vakıf ve derneklerin kurulmasını teşvik etmesi gerekmektedir.

Doğa dostu hibrit ve elektrikli araçların satışında yaşanan hızlı artış da devlet teşvikleri ve vergi muafiyetlerinin sağlanması ile hükümetlerin aldığı kararların sürdürülebilir tüketim anlayışını olumlu yönde harekete geçirmesine yönelik güzel bir örnektir (Yaraç, 2017).

3. SÜRDÜRÜLEBİLİR İŞLETMELER

İşletmelerin kuruluş aşamasındaki ilk amacı birey veya toplumların ihtiyaçlarına yönelik mal ve hizmet üretimi yaparak kazanç elde etmektir. İşte tam da bu noktada işletmeler üretimin sürekliliğini sağlayabileceği alternatif yollarla işletmenin de devamlılığını sağlamış olacaktır.

Buradan hareketle çevreci işletmelerin sadece kar amacıyla mal ve hizmet üretmeyeceğini, sürdürülebilirlik anlayışıyla hareket edebilmek için kaynakların aşırı ve yoğun tüketiminden kaçınarak doğal hayatın ve çevrenin korunmasını öncelik haline getiren kuruluşlar olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanında bir işletmenin sosyal anlamda sürdürülebilir olduğunu kanıtlaması için o işletmede bugünkü nesil ile gelecek nesil arasında hak ve ihtiyaçlar konusunda eşit ve adaletli davranılması, cinsiyet, sağlık ve eğitim gibi alanlardan bireyler arası ayrımın

yapılmadığı ve sosyal sorumluluk projelerine öncülük etmesi beklenmektedir.

Geleneksel işletmelerde kaynak kullanımı yoğun olurken çevreci işletmecilik anlayışında minimum düzeyde enerji kullanımından maksimum fayda sağlanması amaçlanmaktadır. Yine geleneksel yöntemde, yönetim anlayışında örgüt yapısı olarak hiyerarşi ve merkezi karar sistemi unsurlarına yer verilirken, yeni yönetim anlayışında hiyerarşik olmayan, yaygın otorite uygulamalarına yer verilmektedir.

Geleneksel yöntemde çevresel atıklar ve hava kirliliği gibi unsurlar dikkate alınmazken, yeni anlayışta atıkların yok edilmesi, hava kirliliğinin önlenmesi ve çevre ile uyumlu faaliyetlerin gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.

Geleneksel yöntemde işletmenin amacı tüketimi hızla arttırarak kısa vade de maksimum kara ulaşmakken, yeni anlayışa göre uzun dönemli finansal değerler yaratarak müşteri odaklı büyüme ile sürdürülebilir kara ulaşma anlayışı hâkimdir. Sürdürülebilir işletme kavramını benimseyen işletmeler, faaliyetleri neticesinde çevreyi olumsuz etkilediği bilincine ulaşmış kuruluşlardır. Sürdürülebilir işletmeler yaratacağı finansal değerler ile toplumsal yaklaşımlar arasında bağlantı kurmayı amaçlamaktadır.

Sürdürülebilirliğin işletmeler tarafından içselleştirilmesi ve işletmenin tüm faaliyetlerine indirgenmesi için öncelikle izlenmesi ve ölçülebilir olması gerekmektedir. İşletmelerin performans ölçümünde kullanılan geleneksel

yöntemler çoğunlukta finansal bilgileri kullanmakta ve diğer faktörleri göz ardı etmektedir.

Finansal olmayan bilgilerin göz ardı edilmesi de firmaların başarısına ilişkin değerlendirmelerin eksik kalmasına neden olmaktadır (Günel, 2019). Bu sorunun giderilmesi finansal olmayan verilerinde performans değerlendirmesine dahil edilmesi ile ortadan kaldırılmaktadır. İşletmelerin finansal olmayan verileri de sürdürülebilirlik raporları adı altında hazırlayıp üçüncü kişilere sunmasıyla finansal performansı ve nihayetinde kurumsal itibarı arttıracak düşüncesi uygulamanın temel nedenidir (Çıtak, 2015; Aktaran Çokmutlu, 2019).

4. YEŞİL İŞLETMECİLİK

Yeşil işletmecilik, işletme faaliyetlerini doğal dengeyi koruma amaçlı, çevreye verilen zararın en alt seviyeye indirilerek; üretim, pazarlama ve insan kaynakları ile AR-GE faaliyetlerini çevre odaklı bir bakış açısıyla yürütülmesidir.

Çevre sorunları günümüzde tüm dünyanın gündeminde olan ve çözüm önerilerinin acilen belirlenerek, uygulanmaya başlanması gerektiği bir konudur. Burada toplumun temelini oluşturan bireylerdeki farkındalık düzeyini arttırmak sorunların çözümünde önemli bir başlangıç olacaktır.

2872 sayılı Çevre Kanunu'nun "Tanımlar" başlıklı 2. maddesine göre çevre, "canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı etkileşim içinde bulundukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamı" ifade etmektedir (Kızılboğa ve Batal, 2012).

Günümüzde hızla gelişmeye devam eden teknoloji dünyası, yaşanan küresel krizler, doğal afetler, tüketicilerde çevrenin geleceği konusunda oluşan kaygılar, işletmelerin mevcut faaliyet planlamalarına çevre odaklı yeni strateji planları eklemesine neden olmuştur. Ayrıca ticari faaliyetlerde ülkeler arası sınırların kalkmış olması işletmelerin hem büyümek hem de yaşamını devam ettirebilmek adına uluslararası pazarlara açılarak bu pazarlardan pay elde etme isteğini ortaya çıkarmıştır.

Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülke pazarlarında, tüketicilerin dikkatini çekmek ve iyi bir marka imajı yaratarak rekabet avantajı elde etmenin en önemli yolu üretim sırasında çevre dostu teknolojilerin kullanılması, pazarlama faaliyetlerinde çevreci stratejilerin uygulanması, üretilen ürünlerin çevreyi kirletmemesi adına geri dönüşümü kolay ürünlerin tercih edilmesi, devlet politikası ile çevreci üretimlere vergi teşvikleri uygulanması nedeniyle işletmeler yeşil işletmecilik anlayışını hızla benimsemeye devam etmektedir.

Yeşil işletmecilik anlayışı, üretim ve yönetim süreçlerini çevreye en az veya hiç zarar vermeyecek alternatifler üzerine yoğunlaşmayı amaç edinmektedir. Günümüzde ekonomik açıdan sürdürülebilirlik ekonomilere tek başına başarı getirmeye yetmemektedir. İşletmelerde toplumun birer parçasını temsil etmekte olup

sosyal düzen içerisinde çeşitli rolleri bulunmaktadır. Tüketicilerin işletmeler için oluşturdukları değer algısı faaliyetleri sonucu elde edilen mal ve hizmetler ile sınırlı olmayıp toplum yararına sundukları sosyal hizmetler de önem arz etmektedir (Demir, 2013; aktaran Günel, 2019). Tüm faaliyet alanlarında çevreye en az zararı veren markalar, bir yandan ekolojik sisteme katkı sağlarken diğer taraftan itibar ve güven kazanarak rekabet avantajı elde etmektedir. Toyota, 77 milyon ton daha az karbon salınımına neden olan ve 29 milyon litre yakut tasarrufu sağlayan hibrit araçlar ile değer kazanan markalara örnek olmuştur. Sürdürülebilirliği esas alan bu hizmet neticesinde Toyota 11 milyon liralık araç satışına imza atmıştır (Koçoğlu, 2018; aktaran Çokmutlu, 2019).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yeşil işletmecilik, tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarını karşılayan ekolojik yönden doğayla uyumlu çevre dostu ürün ve hizmetlerdir. Yeşil markalar kıt kaynakların bilinçli tüketimi ile ekolojik dengenin korunmasını içermektedir. Çevre dostu marka anlayışı her daim tüketicilerin gözünde markayı tercih edilebilir ve saygın kılacaktır. 2017 yılında CDP tarafından yayımlanan çalışmada sürdürülebilir markaların diğer markalara göre yatırımlarından %18 daha fazla kar elde ettiğini ortaya koymuştur.

İşletmelerin rekabet olanakları sadece ürettikleri ürün ve hizmetler ile sınırlı olmayıp ekonomik performanslarının yanında çevre ve topluma yönelik performansları ile de varlıklarını sürdürebilmeleri ve yeni pazarlara açılmaları mümkün hale gelmektedir.

En başarılı yeşil markalar sürdürülebilirlik konusunda en iyi performansı sergilerken aynı zamanda sürdürülebilirlik konusunda tüketici üzerinde olumlu etki oluşturmayı başaran markalardır. Bu konuda sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içerisinde olmak finansal kazancın bir bölümünü çevreci kuruluşlara bağışlamak, yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmak ve hammadde ve malzeme kullanımında sürdürülebilirliği sağlarken, tüketicilerde de tüm bu konularda farkındalık yaratacak çalışmalara imza atmak gerekmektedir. Küresel çapta tüketicilerin çevre konusundaki hassasiyeti her geçen gün artarken tüketiciler bu bilinç neticesinde çevre dostu ürün ve hizmetlerin tüketimi konusunda daha fazla maliyete katlanmayı göze almaktadır.

İşletmeler sürdürülebilirlik anlayışı kapsamında yenilikler yaparken süreci etkileyen faktörleri iyi analiz etmeli üretim ve yönetim politikalarını bu yönde revize temelidir. Kurumsal olarak sosyal sorumlulukların bilincinde hareket edilmesi, işletmelerin kurumsal itibarını arttırarak elde edilecek kazancın uzun vadede devam etmesini sağlamaktadır. Ayrıca çevre dostu faaliyetlerinden ötürü kurumsal itibarı artan işletmelerin yeni pazarlara açılması ve bu pazarlarda tutunması konusundaki engelleri de aşarak hem yeni tüketicilere hem de yeni yatırımcılara ulaşma imkânı elde edecektir. Böylelikle işletmeler için ilk etapta ekstra maliyet olarak düşünülen sürdürülebilirlik kapsamındaki faaliyetler uzun vadede işletme ömrünü uzatarak sürdürülebilir kârı vadetmektedir.

KAYNAKÇA

Altundağ, U.N. (2008). İşletmelerin Sürdürülebilir Başarılarına Ulaşmalarında Yenilikçi Olmalarının Rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 361-370.

Çokmutlu, M. E. (2019). Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan İşletmelerin Sürdürülebilirlik Performansları ile Finansal Performanslarının Karşılaştırılması. *Karabük: Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı. Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi.*

Fettahoğlu, S. (2013). İşletmelerde sosyal sorumluluk ile finansal performans arasındaki ilişki: İMKB'ye yönelik bir uygulama. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 6(1), 11-20.

Günel, Ö. D. (2019). Kurumsal sürdürülebilirlik boyutuyla insan kaynakları yönetimi: Bist sürdürülebilirlik endeksinde bir araştırma.

Hancıoğlu, Y., Gülençer, İ., & Tünel, R. K. (2018). Yeşil Yaklaşımlar ve Sürdürülebilirliğin Yükselişi: İşletmeler Sürdürülebilirlik Raporlarına Neden Önem Veriyor? *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 229-244.

Yangil, F. M., & Şahin, M. D. (2017). Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Alan İşletmelerin Misyon ve Vizyon Bildirgelerinin Sürdürülebilirlik Kapsamında İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(IASOS Özel Sayısı-), 135-151.

Kiremitci, G. (2019). Sürdürülebilirlik ve marka ilişkisi bağlamında sürdürülebilir marka kavramı: Pınar markasının sürdürülebilirlik çalışmaları üzerine nitel bir araştırma. *İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.*

Önder, Ş. (2017). İşletme Karlılığına Kurumsal Sürdürülebilirliğin Etkisi: Bist'te Bir Uygulama. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 19(4), 937-956.

Belkıs, Ö. N. E. L. (2021). İşletmelerin yeşil yönetim algıları ve sürdürülebilirlik bilinci. *Uluslararası Afro-Avasya Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 21-33.

Özkan, A., Tanç, Ş. G., & Taşdemir, B. (2018). Sürdürülebilirlik Açıklamaları Kapsamında Kurumsal Sosyal Sorumluluğun Kârlılık Üzerine Etkisi: Bist Sürdürülebilirlik Endeksinde Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20(3), 560-577.

Papatya, N., Papatya, G., & Hamşioğlu, A. B. (2018). Sürdürülebilir Rekabetçi Üstünlük Sağlamada Pazarlama Yetenekleri ve Performans Arasındaki İlişki: Ankara İli İmalat İşletmelerinde Bir Uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 65-79.

Sarıkaya, M., & Kara, Z. F. (2007). Sürdürülebilir kalkınmada işletmenin rolü: Kurumsal vatandaşlık.

Tüyen, Z. (2020). İşletmelerde Sürdürülebilirlik Kavramı ve Sürdürebilirliği Etkileyen Etmenler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 91-117.

ALACAĞIN TOPTAN DEVRİ

Hande Yerlikaya^{ID}

Özet: Borç ilişkisinin aktif süjesi olan alacaklının değişmesi niteliğindeki “alacağın devri” bir tasarruf işlemidir. Alacağın devri ile alacağın, devreden malvarlığından çıkıp, devredilenin mal varlığına doğrudan doğruya geçişi sağlanmaktadır. Alacağın devrinin TBK kapsamında üç farklı kaynağı söz konusu olabilir. Bunlar; kanuni devir, yargısal devir ve isteğe bağlı devirdir. Ancak öğretideki ve yargı kararlarındaki baskın görüşe göre alacağın devri denildiğinde anlaşılması gereken alacağın iradi devridir. Alacağın yargısal ve kanuni devri “alacağın intikali” şeklinde adlandırılmalıdır. Bu nedenle bu çalışmada, alacağın devrinin türleri olarak alacağın yargısal devri, kanuni devri ve iradi devri açıklanmasının ardından, alacağın devri kavramı “alacağın iradi devri” kavramını karşılayacak şekilde kullanılacaktır. Bu bağlamda alacağın devri kapsamına göre; münferit devir, çerçeve devir ve toptan devir olarak üçe ayrılmaktadır. Alacağın toptan devri bu çalışmanın esas konusunu oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında alacağının toptan devri konusunda tartışılan konular detaylı biçimde açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alacağın devri, toptan devir, tasarruf işlemi, teminat, inançlı işlem

WHOLESALE TRANSFER

Abstract: "Transfer of receivables", which is the change of the creditor who is the active subject of the debt relationship, is act of disposal. With the transfer of the receivable, the receivable is transferred directly from the assets of the transferor to the assets of the transferee. within the scope of the Türk Borçlar Kanunu, there may be three different sources of transfer of receivables. These are legal transfer, judicial transfer and voluntary transfer. However, according to the dominant view in doctrine and judicial decisions, when it comes to transfer of receivables, what should be understood is the voluntary transfer of receivables. The judicial and legal transfer of the receivable should be called "transfer of the receivable". For this reason, in this study, after explaining the types of transfer of receivables as judicial transfer, legal transfer and voluntary transfer of receivables, the concept of transfer of receivables will be used to meet the concept of "voluntary transfer of receivables". In this context, depending on the scope of the transfer of the receivable; It is divided into three: individual transfer, framework transfer and wholesale transfer. The wholesale transfer of receivables constitutes the main subject of this study. Within the scope of the study, the issues discussed regarding the wholesale transfer of receivables have been tried to be explained in detail.

Keywords: transfer of receivables, whosale transfer, act of disposal, guarantee, fiduciary transaction

¹ **Adres:** Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye

* **Sorumlu Yazar:** av.handeyerlikaya@gmail.com

Atıf: Yerlikaya, H. (2023). Alacağın Toptan Devri. TAMGA Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1): 49-58.

I. ALACAĞIN TOPTAN DEVRİ

I.GİRİŞ

Türk Borçlar Kanunun Genel Hükümlerinde düzenlenen ve borç ilişkisinin aktif süjesi olan alacaklının değişmesi niteliğindeki “alacağın devri” bir tasarruf işlemidir. Alacağın devri ile alacağın, devreden malvarlığından çıkıp, devredilenin mal varlığına doğrudan doğruya geçişi sağlanmaktadır.

Alacağın devrinin TBK kapsamında üç farklı kaynağı söz konusu olabilir. Bunlar; kanuni devir, yargısal devir ve isteğe bağlı devirdir. Ancak öğretideki ve yargı kararlarındaki baskın görüşe göre alacağın devri denildiğinde anlaşılması gereken alacağın iradi devridir. Alacağın yargısal ve kanuni devri “alacağın intikali” şeklinde adlandırılmalıdır. Bu nedenle bu çalışma da, alacağın devrinin türleri olarak alacağın yargısal devri, kanuni devri ve iradi devri açıklanmasının ardından, alacağın devri kavramı “alacağın iradi devri” kavramını karşılayacak şekilde kullanılmıştır.

Alacağın devrinin bir tasarruf işlemi olması nedeniyle öğretide de sebebe bağlı mı yoksa soyut mu olduğu tartışılmıştır. Bu tartışma doğrultusunda Alacağın devrinin sebebe bağlı bir işlem olduğunu savunanlar için alacağın devrinin şartları; hukuki sebep, devir sözleşmesi ve devir edilebilir bir alacağın varlığıdır. Sebepten soyut bir işlem olduğu görüşünü savunanlar için ise şartlar; yazılı devir sözleşmesi ve devrin men edilmemiş olmasıdır. Bu şartların sağlanması halinde her alacak devre konu olabilecektir.

Bu bağlamda alacağın devri kapsamına göre; münferit devir, çerçeve devir ve toptan devir olarak üçe ayrılmaktadır. Alacağın toptan devri bu çalışmanın esas konusunu oluşturmaktadır.

Alacağın toptan devri kural olarak teminat amacı taşımakta olup, devreden belli bir faaliyet alanından doğan mevcut veya gelecekte doğacak olan alacaklarını devretmesidir. Teminat amaçlı işlemlerin birçoğunda olduğu gibi alacağın toptan devri de bir inançlı işlem niteliği taşımakta olup, bu işlemde inanın yararının ön plana çıkarılması nedeniyle karma inançlı işlem niteliği taşımaktadır.

Bu kapsamda alacağın toptan devrinin gerçekleşmesi için iki temel şarta ihtiyaç vardır. Bunlar; bu şartlar borçlandırıcı işlem niteliğindeki teminat anlaşması ve teminat anlaşmasının icrası şeklinde karşımıza çıkan tasarruf işlemidir. Yukarıda da bahsetmiş olduğumuz üzere alacağın devrinin sebebe bağlı mı yoksa soyut mu olduğuna ilişkin olarak öğretide tartışmalar mevcut olup, görüş birliği mevcut değildir.

Alacağın toptan devrinin konusu, borcun kaynağı fark etmeksizin, TBK m.183 gereği; kanun, sözleşme veya işin niteliği engel olmadıkça devredilebilir alacaklardır. Alacağın toptan devrinin konusunu oluşturan alacaklar; mevcut alacaklar, gelecekteki alacaklar ve şarta veya süreye bağlı alacaklar olarak üç grupta toplanmaktadır. Gelecekteki alacaklar, doktrinde temel olarak; “devrin yapıldığı anda

mevcut olan hukuki ilişkiye dayanan gelecekteki alacaklar” ve “devrin yapıldığı anda henüz mevcut olmayan bir hukuki ilişkiden doğacak olan alacaklar” şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Bu iki gelecekteki alacak türünün de devredilebileceği kabul edilmektedir ancak gelecekteki alacakların devri ancak borçlunun şahsı, hukuki sebep ve miktarın belirli veya belirlenebilir olmaları halinde mümkündür. Ancak belirlilik veya belirlenebilirlik şartının gerçekleştirilme zamanına ilişkin olarak “devir sözleşmesinin gerçekleştiği an”, “alacağın doğduğu an” ve “alacağın ileri sürüldüğü an” şeklinde üç farklı görüş vardır.

Bunun yanı sıra gelecekteki alacakların devri TBK genel hükümlerindeki m.26 ve m.27 sınırlarına ve TMK m.23 sınırına uygun biçimde yapılması zorunludur. Aksi halde hükümsüzlük yaptırımı ile karşılaşacaktır.

Bunlara ek olarak alacağın toptan devrinde, teminaten inançlı devir söz konusu olması nedeniyle tarafların bu çerçevede hakları ve yükümlülükleri de mevcuttur.

Çalışmamızın genelinde sırası ile yukarıda kısaca bahsi geçen hususlar açıklanmaya çalışılmıştır.

II. ALACAĞIN DEVRİ

A. GENEL OLARAK

Alacağın devri, TBK’nın Genel Hükümlerinde Borç İlişkilerinde Taraf Değişiklikleri başlıklı beşinci bölümü altında borcun üstlenilmesi ile beraber kaleme alınmıştır. Borç ilişkisinde, aktif süje olan alacaklının değişmesi “alacağın devri” kurumu ile, borç ilişkisinin “pasif” süjesinin değişmesi ise, “borcun üstlenilmesi” kurumu ile gerçekleştirilebilir¹. Alacağın devri hükümleri TBK’da 183.madde ve 194.madde arasında yer almaktadır. Ancak alacağın devrinin tanımı bu maddeler arasında düzenlenmemiştir.

Öte yandan bu maddeler kapsamında belirtilen unsurlardan hareketle alacağın devri tanımı şu şekilde yapılabilir; borç ilişkisinden doğan bir alacağın borçlunun rızası aranmaksızın üçüncü bir şahsa devrine yönelik bir işlemdir². Devreden ve devralan arasında kurulan ve alacağın, devreden malvarlığından çıkıp, devredilenin mal varlığına doğrudan doğruya geçişini sağlayan bir tasarruf sözleşmesi olan alacağın devri ile birlikte alacaklı sıfatı alacaklıdan üçüncü şahsa geçer³.

B. ALACAĞIN DEVRİNİN TÜRLERİ

Türk Borçlar Kanununa göre; alacağın devrinin üç farklı kaynağı söz konusu olabilir. Bunlar; kanuni devir, yargısal devir ve isteğe bağlı devirdir⁴. Kanuni devir ve yargısal devir TBK’nın 185.maddesinde “Alacağın devri kanun veya mahkeme kararı gereğince gerçekleşmişse, bu devir özel bir şekle ve önceki alacaklının rızasını açıklamasına gerek olmaksızın, üçüncü kişilere karşı ileri sürülebilir.” şeklinde düzenlenmiştir.

¹ Franco, s.177.

² Reisoğlu, s. 462.

³ Aral, s. 93.

⁴ Yıldırım, s.391.

Alacak hakkının kanun gereği bir başkasına devrine kanuni devir denilmektedir⁵. TMK'nın 599.maddesi gereğince; miras bırakanın ölümü ile mirasçılarının, miras bırakanın alacaklarını kazanmaları alacağın kanuni devri niteliği taşımaktadır⁶.

Alacağın, alacaklının iradesi dışında üçüncü kişiye yargı kararı ile devredilmesi haline yargısal (kazai) devir denir. Buradaki yargı kararı inşai bir karar niteliği taşımaktadır. TMK'nın 198.maddesi⁷ gereğince; evlilik birliğinin korunması amacı ile evlilik birliği giderlerine katılma yükümlülüğünü yerine getirmeyen eşin borçlularının, borçlarını diğer eşe ödemesine karar verilmesi, alacağın yargı kararı ile devrine örnektir.

Yargısal devir ve kanuni devir türlerinde iradi devirden farklı olarak, alacağın devri herhangi bir irade açıklaması ve devir işlemi gerektirmez⁸.

TBK'nın 183.maddesinde "Kanun, sözleşme veya işin niteliği engel olmadıkça alacaklı, borçlunun rızasını aramaksızın alacağını üçüncü bir kişiye devredebilir." şeklinde düzenlenen irade devir de (İsteğe bağlı) ise, alacağın bir hukuki işlem neticesinde devri söz konusudur⁹.

Kocaman¹⁰, alacağın devri kavramından esasen alacağın sözleşme ile yani iradi olarak devrini anlamamız gerektiğini belirtmektedir. Engin de¹¹, alacağı devri teriminin yalnızca hukuki işlem neticesinde alacaklı şahsın değişmesi anlamına gelen iradi devir kavramını karşılayacak şekilde kullanmanın yerinde olduğunu, yargısal ve kanuni devir için ise "alacağın intikali" kavramının kullanılabileceğini belirtmiştir. Keza Alman Borçlar Kanununun alacağın devrine ilişkin hükümleri incelendiğinde; "devir" başlıklı 398.maddesinde alacağın yalnızca sözleşme ile devrinden söz edilmekte, dolayısıyla alacağın devrinden yalnızca alacağın sözleşme ile devri anlaşılmakta, alacağın kanuni devri ise 412. maddede "kanun gereği alacağın geçmesi" şeklinde düzenlenmektedir. Alman Borçlar Kanununda 412.maddesinde yalnızca "alacağın kanun gereği geçmesi" durumunda boşluk olan hallerde "alacağın devri" hükümlerine atıf yapmaktadır. Aynı şekilde mehz kanun olan İsviçre Borçlar Kanununda 164.maddesinde "alacağın devri" düzenlenmiş, 166.maddesinde ise "yasa veya mahkeme kararı gereği alacağın geçmesi" düzenlenmiştir¹². Dolayısıyla Alman Borçlar Kanunu ve İsviçre Borçlar Kanunun da alacağın devri üçlü bir ayrıma tabi tutulmamıştır. Öte yandan 818 sayılı BK'nın 162.maddesinde "rızaı temlik" 164.maddesinde ise "kanuni veya kazai temlik" düzenlenmiştir. 6098 sayılı TBK'da değişiklik yapılmayarak 183.maddesinde ise "iradi devir" olarak düzenlenmiş, 185.maddesinde de "Yasal veya yargısal devir ve etkisi" düzenlenerek alacağın devri üçlü bir ayrıma tabi tutularak düzenlenmiştir.

C. ALACAĞIN DEVRİNİN ŞARTLARI

Öğretide alacağın devrinin şartlarını alacağın devrinin sebebe bağlı bir işlem olduğunu savunanlar ve sebepten soyut bir işlem olduğunu savunanlara göre farklılık göstermektedir. Alacağın devrinin sebebe bağlı bir işlem olduğunu savunanlar için şartlar; hukuki sebep, devir sözleşmesi ve devir edilebilir bir alacağın varlığıdır¹³. Sebepten soyut bir işlem olduğu görüşünü savunanlar için ise şartlar; yazılı devir sözleşmesi ve devrin men edilmemiş olmasıdır¹⁴. Bu bağlamda her iki görüşü savunanlar için ortak şartlar; yazılı bir devir sözleşmesi ve devredilebilir bir alacaktır. Bu bağlamda öncelikle bu ortak şartlar incelenecek ardından hukuki sebep başlığı altında alacağın devrinin sebebe bağlı bir işlem mi sebepten soyut bir işlem mi olduğu konusundaki görüşlere yer verilecektir.

a.Yazılı Bir Devir Sözleşmesi

Yukarıda da belirtmiş olduğumuz üzere; bir tasarruf işlemi olan devir sözleşmesi TBK'nın 184.maddesi gereğince yazılı olarak yapılmalıdır. Madde gereğince yazılılık şartı sözleşmenin geçerlilik şartıdır.

b.Devredilebilir Bir Alacağın Varlığı

Kural olarak her türlü alacak devredilebilir ve devrin konusunu oluşturabilir. Sözleşmeden, haksız fiilden, sebepsiz zenginleşmeden ve vekâletsiz iş görmekten kaynaklanan alacaklar alacağın devrine konu olabilir¹⁵. Devir konusunu oluşturan alacak muaccel bir alacak olabileceği gibi sarta ve süreye bağlı veya gelecekteki bir alacakta olabilir¹⁶.

Ancak TBK'nın 183.maddesi ile devredilebilir alacaklara kısıtlama getirilmiş ve alacağın devredilebilmesi için kanun, sözleşme veya işin niteliği alacağın devrine engel olmaması gerektiği belirtilmiştir. Buna göre bir alacağın devrine kanun, sözleşme veya işin niteliği cevaz vermeyebilir. Devir yasağına uyulmaması halinde yapılan devir işlemi hem borçlu için hem de devralan ve devreden için geçersiz hale gelecektir¹⁷.

b.1. Kanun bazı alacakların devrini açıkça yasaklamış olabilir. Bu halde bu alacakların devri kanun gereğince yasaklanmıştır ve bu alacaklar üçüncü kişiye devredilemez. Bu tür yasaklamaya örnek olarak TBK'nın "Ödünç alanın kullanım hakkı" 380. maddesinde yer alan "Ödünç alan, ödünç konusunu başkasına kullandıramaz" hükmü örnek verilebilecektir. Aynı şekilde TBK'nın "devredilemezlik, iflas ve haciz hâlinde istem" başlıklı 619.maddesine göre; ölüncüye kadar bakma sözleşmelerinde bakım alacaklısı, hakkını başkasına devredemez.

b.2. Bunun gibi tarafların kendi aralarındaki sözleşme ile de devir yasağı getirmesi mümkündür. Alacağın devrine, kanunen veya işin niteliği gereği bir engel bulunmamasına

⁵ Yıldırım, s.391.

⁶ Kılıçoğlu, s. 1008.

⁷ "Eşlerden biri, birliğin giderlerine katılma yükümlülüğünü yerine getirmese, hâkim onun borçlularına, ödemeyi tamamen veya kısmen diğer eşe yapmalarını emredebilir."

⁸ Kılıçoğlu, s. 1008.

⁹ Engin, s.11.

¹⁰ Kocaman, Alacağın Temliki, s. 7.

¹¹ Engin, s.11.

¹² Kocaman, Alacağın Temliki, s. 7.

¹³ Aral, s.94.

¹⁴ Reisoğlu, s. 464.

¹⁵ Hatemi/Gökyayla, s. 361.

¹⁶ Eren, s. 1259.

¹⁷ Eren, s. 1261.

rağmen, alacaklı ve borçlunun kendi aralarında yaptıkları anlaşma ile alacağın devredilmemesi veya belirli şartlar altında devredilmemesi şeklinde olabilir¹⁸. Alacağın devrine sözleşme ile getirilen bu yasak, genel olabileceği gibi, belirli kişi veya kişilere ilişkin veya belirli bir süre ile sınırlı olarak da getirilebilir¹⁹.

b.3. Bir alacağın devri kanun hükmü ile veya taraflarca sözleşme ile yasaklanmamış olsa dahi işin niteliği gereği yasak olabilir. Bir borç ilişkisinde alacak hakkı ve alacaklının şahsı özellikleri arasında yakın bağ bulunması halinde, alacağın devredilmesi alacağın içeriğinde değişikliğe yol açabilecektir. Bu nedenle işin niteliği devre engel oluşturmaz²⁰. Bu gibi durumlarda borçlunun başkasına ifada bulunmakta haklı bir çıkarı vardır ve alacağın devrinin geçersizliğini ileri sürmesi mümkündür²¹.

c. Hukuki Sebep

Alacağın devri her ne kadar borçlar kanununda düzenlenmiş ise de borçlandırıcı bir işlem olmayıp, alacağı devreden kişi ile alacağı iktisap edecek olan üçüncü kişi arasında akdedilen çift taraflı bir tasarruf işlemidir²². Aral alacağın devrini şu şekilde tanımlamaktadır; “Alacağın temliki, alacağı temlik edenin mamelekenden temellük edenin mamelekine doğrudan doğruya geçişini sağlayan bir tasarruf sözleşmesidir.”. Bu nedenle alacağın devreden alacak üzerinde tasarruf yetkisine sahip olması gerekir²³. Tasarruf işlemi niteliği taşıyan ve kazandırıcı bir işlem olan alacağın devrinin hukuki sebebi devir borcudur²⁴. Bu borcun kaynağı, satış sözleşmesi veya bağışlama sözleşmesi veya teminat veya tahsil amacıyla yapılmış bir inanç sözleşmesi olabilir²⁵. Burada karşımıza, alacağın devri sözleşmesinin sebebe bağlı bir işlem mi yoksa sebepten soyut bir işlem mi olduğu sorunu çıkmaktadır. Alacağın devrinin sebebe bağlı olduğunun kabul edilmesi halinde; devrin temelinin oluşturan borçlandırıcı işlemin geçersiz olması halinde alacağın devri de geçersiz olacaktır²⁶. Soyutluk ilkesinin benimsenmesi halinde ise, borçlandırıcı işlemin geçersizliği, gerekli koşullara uygun yapılmış olan bir alacağın devrinin geçerliliği etkilemeyecek, sebepsiz zenginleşme hükümlerine başvurularak devredilen alacağın iadesini talep edebilecektir²⁷.

Bu hususa ilişkin olarak doktrinde farklı görüşler söz konusudur. Aral²⁸, alacağın devrinin sebebe bağlı bir işlem olduğu yönünde görüş bildirmiş, geçerli bir hukuki sebep

bulunmaması halinde devir işleminin geçersiz olacağını belirtmiştir. Aynı şekilde Eren’de²⁹ alacağın devrini sebebe bağlı bir işlem olduğunu belirtmektedir. Oğuzman ve Öz³⁰ ise soyutluk görüşünün isabetli olduğu kanaatindedir. Von Tuhr’da³¹ alacağın devrinin soyut bir hukuki tasarruf olduğu kanaatindedir. Yargıtay kararlarında da geçmişte soyutluk görüşü hâkim iken³² güncel kararlarda somutluk görüşü hâkim olmuştur³³.

D.KAPSAMINA GÖRE ALACAĞIN DEVRİ

Alacağın devri kapsamına göre; münferit devir, toptan devir ve çerçeve devir olmak üzere üçe ayrılmaktadır³⁴.

a.Münferit Devir

Mevcut veya gelecekteki belirli bir veya birden fazla alacağın devredilmesidir. Bu devir türünün toptan devirden farkı, her alacağın bağımsız bir devir işlemine konu olmasıdır³⁵.

b. Toptan Devir

Mevcut veya gelecekte doğacak olan alacakların tamamının bir devir işlemi dâhilinde devredilmesidir³⁶.

c. Çerçeve Devir

Devreden bankadan almış olduğu kredi miktarına karşılık olarak, bankaya cari tüm alacaklarını devretmeyi taahhüt ettiği devir türüdür³⁷. Bu bağlamda alacağın devrini taahhüt niteliği taşımaktadır³⁸.

E.ALACAĞIN TOPTAN DEVRİ

a.Genel Olarak

Toptan devir, devreden belli bir faaliyet alanından doğan mevcut veya gelecekte doğacak olan alacaklarının tamamını teminat amacı ile devretmesidir³⁹. Teminat amaçlı işlemlerin birçoğu alacağın inançlı devri yolu ile gerçekleşmekte ve devreden ve devralan kendi aralarında borçlandırıcı işlem niteliğinde inanç anlaşması akdetmektedir⁴⁰.

İnanç sözleşmelerinde; inanılan inananın kendisine devrettiği hakkı onun talimatı çerçevesinde kullanmayı ve şartlar gerçekleştiğinde de geri vermeyi taahhüt etmektedir⁴¹. İnançlı işlemler amaç yönünden “saf inançlı işlemler” ve “karma inançlı işlemler” olarak ikiye ayrılmaktadır. Saf inançlı işlemlerde, inanılan inanç konusunu tamamen inanan

¹⁸ Şahin, s.495.

¹⁹ Reisoğlu, s. 466.

²⁰ Von Tuhr/Escher § 94,II,s.344; Oser/ Schönenberger, Art. 164. N.29 vd; Eren,Borçlar Hukuku, C.III, s.430; Tunçomağ,Borçlar Hukuku Genel Hükümler, s.1084; Aktaran: Oğuzman/Öz, s. 544.

²¹ Oğuzman/Öz, s. 544.

²² Nomer, Borçlar Hukuku, s. 371.

²³ Von Tuhr, s. 827.

²⁴ Aral, s.94.

²⁵ Diren,s. 13.

²⁶ Yıldırım, s. 394

²⁷ Kılıçoğlu, s.1009.

²⁸ Aral, s. 94.

²⁹ Eren, s. 1255.

³⁰ Oğuzman/Öz, s. 534.

³¹ Von Tuhr, s. 829.

³² Yargıtay 13. Hukuk Dairesinin 16.02.1976 tarih, 1975/1212 E., 1976/1049 K. sayılı kararında; “ “Alacağın temlik edildiği, davalı olan borçlu idareye bildirilmiştir. Taraflar arasındaki uyumsuzluğun, Borçlar Kanununun 162 ve sonra gelen hükümlerine göre çözümlenmesi gerekir. Temlik borç doğuran bir akit değil, alacağı başkasına geçiren mücerret hukuki bir tasarruftur.”

³³ Yargıtay 11. H.D.”nin 25.03.2004 tarih, 2003/8323 E., 2004/3070 K.

³⁴ Aral, s. 96.

³⁵ Zobl, s. 531; Kleyling s.34; Aral s.96; Aktaran: Aydınçık,s. 146.

³⁶ Aral, s.96.

³⁷ Zobl, s. 529; Kleyling s.35; Aral s.97; Dayınlarlı, s. 33, Aktaran; Aydınçık s. 147.

³⁸ Aral ,s. 97.

³⁹ Aral, 99.

⁴⁰ Oktay Özdemir, s.266.

⁴¹ Yavuz, s. 15.

yararına elinde bulundurur⁴². İnanılan yararına yapılan inançlı işlemlere ise karma inançlı işlemler denilir⁴³. Teminat amaçlı inançlı devirlerde, inanan, inanılanı inançlı işleme konu olan alacağın alacaklısı haline getirmektedir⁴⁴. Bu bakımdan alacağın teminat amacıyla devredilmesi de inananın yararını ön plana çıkarması nedeniyle karma inançlı işlem niteliğindedir. Teminat amaçlı devirlerde, inanan, inanılana, sahibi olduğu bir alacak hakkını, inanılana karşı borcunu teminat altına almak maksadıyla devretmekte ve devralan inanılanın da bu hakkı teminat amacının sınırları içinde kullanmayı inananın karşı yüklenmektedir⁴⁵. Dolayısıyla alacak üzerindeki hakka tamamen inanılan sahip olmakta ancak bu alacak hakkı, inanılana sözleşmede belirtilen sınırlara uygun kullanılmak ve asıl alacak ödendiğinde tekrar hakkı devretmek yükümlülüğü ile geçmektedir. Öte yandan alacak teminat amaçlı olarak devredilmiş olsa da alacak devredildiğinden, devir tüm hukuki sonuçlarını doğuracaktır⁴⁶.

b. Alacağın Toptan Devrinin Şartları

İnançlı işlem, inanç konusu şeyin, inanılana kazandırılmasının ve sonradan inananın geri verilmesinin hukuki dayanağını oluşturan ve iç ilişkide tarafların hak ve borçlarını belirleyen devir işlemi (borçlandırıcı işlem) ve inanç konusu şeyin, inanan borçlu tarafından, inanılana kazandırılmasını sağlayan hakkın devri niteliğindeki⁴⁷ tasarruf işlemi olmak üzere iki unsurdan meydana gelen bir hukuki işlemler bütünüdür⁴⁸.

İnançlı işlem niteliğindeki alacağın toptan devrinin de bu tanımdan yola çıkarak temel olarak iki şartı vardır. Bu şartlar teminat anlaşması (borçlandırıcı işlem) ve teminat anlaşmasının icrasından (tasarruf işlemi) oluşmaktadır.

b.1. Teminat (İnanç) Anlaşması

Alacağın devri bir tasarruf işlemi olması nedeniyle devir borcu doğuran bir temel hukuki ilişkiye dayanır. Teminat anlaşması, inançlı devre temel teşkil eden, borç doğuran işlem niteliğindedir. Bu anlaşma ile devreden alacağın devralana tam olarak devretmeyi; devralan ise devredilen alacağı teminat anlaşmasının hükümlerine uygun biçimde idare ve/veya muhafaza etmeyi ve teminat anlaşması sona erdiğinde devredene iade etmeyi taahhüt eder⁴⁹. Bu bağlamda, teminat anlaşması ile devrin hukuki sebebi ve tarafların karşılıklı hak ve borçları belirlenir⁵⁰. Keza, inanç sözleşmesi, inananla inanılan arasında yapılan, sözleşmenin

taraflarının hak ve borçlarını belirleyen, inançlı işlemin sona erme sebeplerini ve devredilen hakkın inanılan tarafından kullanılma, yönetilme ve inananın iade koşullarını içeren borçlandırıcı bir işlemdir⁵¹. Teminat anlaşması ile tarafların hak ve borçlarının belirleniyor olması nedeni ile Türk Borçlar Kanunu Genel Hükümlerine tabidir⁵². Buradaki inanç anlaşması alacağın devrinin sebebini teşkil etmesi nedeniyle yazılı biçimde yapılması şart değildir⁵³. Teminat anlaşması, kanunda öngörülen sözleşme tiplerinden birine dâhil edilemeyen bir sözleşme türü olması nedeniyle isimsiz sözleşme olduğu kabul edilmektedir⁵⁴.

Doktrine göre bu anlaşmanın kurucu, bozucu ve sınırlayıcı olmak üzere üç fonksiyonu bulunmaktadır. Sözleşmenin yapılma nedeni ve amacı, kurucu fonksiyonu ile belirlenmektedir. Sınırlayıcı fonksiyonu, teminat alacağının sözleşmeye uygun olarak kullanacak olması nedeniyle inanılanın hakkı kullanma alanı ve kapsamını belirler. Bozucu fonksiyonu ile de sözleşmenin sona erme nedenleri ve inanç konusunun iade koşulları ve biçimi kararlaştırılmaktadır⁵⁵.

Teminat amacı ile alacağın devrinde inanılan (devredilen) devredilen alacak üzerinde hak kazandığı için, devir işlemi tasarrufi kazandırıcı işlem niteliği taşır⁵⁶ ve diğer tasarruf işlemlerinde olduğu gibi belirli bir amaca yani hukuki sebebe ulaşmak maksadıyla yapılır. Teminatın alacağın devrinde de bu hukuki sebep “teminat”tır⁵⁷.

Teminatlar alacaklıya sağladığı yetkiye göre şahsi ve ayni olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Şahsi teminat, teminat verenin bir başkasının borcunu temin etmek üzere borç altına girmesidir. Ayni teminatlar ise alacaklıya alacağını elde etmesini temin etmek üzere bir şey üzerinde ayni hak sağlanmaktadır⁵⁸. Bu kapsamda alacağın devri ne ayni ne de şahsi teminattır, uygulamada “diğer teminatlar” kategorisine dâhil edilmektedir⁵⁹.

b.2. Teminat Anlaşmasının İcrası (Tasarruf İşlemi)

Teminat anlaşmasının ifası TBK m. 183’te düzenlenen alacağın devri sözleşmesi ile gerçekleşir. Alacağın devri sözleşmesel nitelikte bir tasarruf işlemidir⁶⁰. Alacağın devrinin bir tasarruf işlemi olması nedeniyle devreden, devredilen alacak üzerinde tasarruf yetkisinin bulunması gerekmektedir. İştirak halinde olan bir alacakta ancak

⁴² Özkaya, s. 42.

⁴³ Özkaya, s. 43.

⁴⁴ Kuntalp, s. 283; Özsunay, İnançlı Muameleler, s. 61, 75.; Aktaran: Altaş/Kurt, s. 8.

⁴⁵ Oktay Özdemir, s. 269.

⁴⁶ Oktay Özdemir, s. 269.

⁴⁷ Aydınçık, s. 160.

⁴⁸ BK-Kramer/Schmidlin, Art. 18, N 123; Dunand, s. 414; Thévenoz/Dunand, s. 487; Altaş/Kurt, s. 4

⁴⁹ Thévenoz/Dunand, s. 487; Winiger, Art. 18, N 95. Yargıtay inanç anlaşmasını “*inanç sözleşmesi, inananla inanılan arasında yapılan onların hak ve borçlarını belirleyen, inançlı işlemin sona erme sebeplerini ve devredilen hakkın inanılan tarafından kullanılma, yönetilme ve inananın iade şartlarını içeren borçlandırıcı bir işlemdir.*” ifadeleriyle tanımlamaktadır. Yarg. 14. HD., 1.3.2007 T., 2007/726 E., 2007/2065 K. (Kazancı Bilişim İçtihat - Bilgi Bankası); Aktaran: Altaş/Kurt, s. 4.

⁵⁰ Aral, s. 100.

⁵¹ 1. HD, 03.06.2014, E. 2013/9411, K. 2014/10780 (YKD 2015/1, 64); 14. HD, 17.06.2008, E. 2008/2555, K. 2008/7947 (YKD 2010/2, 271); 14. HD, 06.02.2007, E. 2006/14101, K.; Nomer, Teminat Amaçlı Vefalı Satışlar İle İnanç Sözleşmeleri Ve Lex Commissoria Yasağı, s.2009

⁵² Aydınçık, s. 162.

⁵³ Oktay Özdemir, s.277.

⁵⁴ Aral, 101.

⁵⁵ Özsunay, s. 64; Bergmaier, s. 67; Aktaran: Aydınçık, s. 163

⁵⁶ Bergmaier sh.43 vd.; Waelli, sh.25 vd. 49 vd.; Jaeggli/Ganch, Art.18,N 185; Reymond, Nr.38; Özsunay, sh.85 vd.; Tandoğan, C.II, sh.546. Buna karşılık bazı yazarlar inançlı işlemlerde ciddi olarak istenilen bir kazandırıcı işlemin olmadığı fikrindedir. (bk. von Büren, I, sh. 174-175; Schönle, sh.39 vd.); Aktaran: Aral, 101.

⁵⁷ Engin, s. 13.

⁵⁸ Sirmen, s. 620.

⁵⁹ Aral,s.96.

⁶⁰ Aral, s. 96.

alacaklılar hep birlikte bu yetkiyi kullanabilirler⁶¹. Alacaklı, alacakta tasarruf etme hakkından mahrum olması halinde, alacağın devri ancak tasarruf ehliyetine sahip olan kişinin muvafakati olması halinde sonuç doğurur⁶².

Bu işlemle inanılana devredilen hakkın geçmesi sağlanmış olur⁶³, alacak devreden malvarlığından çıkıp, devredilen malvarlığına dâhil olur. Teminaten alacağın devri, tam hak sağlayan bir işlem olması nedeniyle, inanılan malvarlığında tam olarak tasarruf edebileceği bir malvarlığı kazanımı olmaktadır⁶⁴.

Alacağın devri sözleşmesinin kurulmasına da diğer tüm sözleşmelerde olduğu gibi TBK'nın sözleşmenin kurulmasına ilişkin hükümleri uygulanacaktır. Öte yandan TBK m. 184 gereğince; yazılı şekilde yapılması geçerlilik şartıdır.

Yukarıda da belirtmiş olduğumuz üzere alacağın devrinin sebebe bağlı bir işlem olup olmadığı tartışmalıdır. Taraflarca takip edilen ve üzerinde uyuşulan hukuki amaç kazandırmayı içeren hukuki işlemin bir parçası haline gelmiş ise kazandırma sebebe bağlıdır ve kazandırmanın geçerli olması ve hüküm doğurması için, geçerli bir hukuki sebebin varlığı şarttır⁶⁵. Kazandırmayı içeren hukuki işlem olgusundan çıkarılarak kazandırma hukuki sebepten soyutlanabilir. Bu durumda kazandırma geçerli bir hukuki sebep bulunmasa dahi geçerli olur. Ancak elde edilen menfaat, geçerli bir hukuki sebebe dayanmadığından sebepsiz hale gelir ve sebepsiz zenginleşme hükümlerine başvurulur⁶⁶.

Bu nedenle, alacağın devrinin sebebe bağlı olduğunun kabul edilmesi halinde, alacak devredilene geçmez. Sebepsten soyut bir işlem olduğunun kabul edilmesi halinde ise; borçlandırıcı işlem geçersiz olsa dahi, devir işlemi ile alacak devredene geçer ancak bu geçiş sebebe dayanmadığı için devreden sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayanarak devrettiği alacağın kendisine devrini sağlar.

c.Alacağın Toptan Devrinin Konusu

Alacağın toptan devrinin konusu, borcun kaynağı fark etmeksizin, TBK m.183 gereği; kanun, sözleşme veya işin niteliği engel olmadıkça devredilebilir alacaklardır. Sözleşmeden, haksız fiilden, sebepsiz zenginleşmeden veya vekâletsiz iş görmeden doğan alacakların devri mümkündür⁶⁷. Alacağın toptan devrinin konusunu oluşturan alacaklar; mevcut alacaklar, gelecekteki alacaklar ve şarta veya süreye bağlı alacaklar olarak üç grupta toplanmaktadır⁶⁸.

c.1. Mevcud Alacaklar

Bu alacaklar, devrin yapıldığı anda hukuken doğmuş olan alacaklardır⁶⁹. Bu alacakların TBK m. 183'e göre devredilebilir nitelikte olmaları şarttır. Öte yandan alacağın toptan devri sözleşmesinin TMK m. 23 ve TBK m.26 ve m.27 hükümleri uyarınca geçerli olabilmesi için, alacağın toptan devrinin, devir sözleşmesinde yer alan hükümlerle zaman ve konu bakımından sınırlandırılmış olması gerekmektedir⁷⁰.

c.2. Şarta ve Süreye Bağlı Alacaklar

Şarta ve süreye bağlı alacaklar alacağın toptan devrine konu olabilir. Bir hukuki işlemin sonuçlarını doğurması gelecekteki belirsiz bir olayın gerçekleşmesine bağlı olması halinde geciktirici şart söz konusu olacaktır. Bu durumda sözleşmenin hükümlerini doğurması açısından, geciktirici şartın gerçekleşmesi tamamlayıcı bir unsur olmaktadır. Bu nedenle, geciktirici şart gerçekleşene kadar hukuki işlemin etkisi askıda kalır. Sözleşme hükümlerini kural olarak geciktirici şartın gerçekleşmesi neticesinde doğurmaya başlayacağı kabul edilir⁷¹.

Süreye bağlı alacaklar ise, hukuki ilişkinin taraflarının, işlemin sonuç doğurması için veya sonuçlarının ortadan kalkmasını gelecekteki gerçekleşmesi kesin bir olaya bağlamasıdır⁷².

Aral, öğretide, şarta ve süreye bağlı alacakların esasen mevcut alacaklar kategorisine dahil edilmesi yönünde görüş bildirenler olduğu gibi bu alacak kalemlerinin gelecekteki alacaklar kategorisine dahil edilmesi gerektiği yönünde de görüş bildirenler olduğunu belirtmiştir⁷³. Ancak bu iki görüşü de uygun bulmayan Aral⁷⁴ şarta ve süreye bağlı alacakların ayrı bir kategoride değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

c.3. Gelecekteki (Müstakbel) Alacaklar

Kural olarak, iki kişi arasında mevcut olan bir hukuki ilişkiye (temele) dayanan, henüz doğmamış olmakla birlikte ileride doğması muhtemel bulunan alacaklara müstakbel alacak denir⁷⁵. Alacağın devrinde, devredilecek olan alacak henüz mevcut değilse bu alacak bir hukuki temele oturtulmak suretiyle devredilebilir. Bu hususta Borçlar Kanunu m. 27 gereğince; "Kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüzdür." denilmektedir. Bu madde kapsamında gelecekteki alacağın devredilmesine bir engel yoktur. Gelecekteki bir alacağın imkânsız olduğu da söylenemez. Bu nedenle gelecekteki bir alacağın devri TBK m. 183 gereğince devredilemeyen alacaklardan olmadığı sürece mümkündür⁷⁶.

⁶¹ Von Tuhr, s. 827.

⁶² Von Tuhr, s. 828.

⁶³ Oktay Özdemir, s. 278.

⁶⁴ Rapp 28.; Oktay Özdemir, s. 278.

⁶⁵ Kocayusufoğlu/ Hatemi/ Serozan / Arpacı, s. 119.

⁶⁶ Kocayusufoğlu/ Hatemi/ Serozan / Arpacı, s. 119.

⁶⁷ Von Tuhr, s. 840.

⁶⁸ Şafak, s. 88

⁶⁹ Aydınçık, s.157

⁷⁰ Şafak, s. 89

⁷¹ Kılıç, s. 73.

⁷² Bk. Merz, SPR VI/I, sh.152-153; Pulaşlı, sh.70; Sirmen, Şart, sh.87; Eren C.III, sh. 349; Aktaran: Aral, s. 106

⁷³ Oğuzman/Öz, s. 540

⁷⁴ Aral, s. 108

⁷⁵ Yargıtay 12. Hukuk Dairesi 2018/2854 E. 2018/6065 K. 7.6.2018 tarihli kararı, <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/files/dsp.php?fn=12hd-2018-2854.htm&kw=m%C3%BCstakbel+alacak#fm> , Erişim Tarihi: 21.10.2018.

⁷⁶ Dayınlarlı, Borçlar Kanuna Göre Alacağın Temliki, s. 140.

Gelecekteki alacaklar, doktrinde temel olarak; “devrin yapıldığı anda mevcut olan hukuki ilişkiye dayanan gelecekteki alacaklar” ve “devrin yapıldığı anda henüz mevcut olmayan bir hukuki ilişkiden doğacak olan alacaklar” şeklinde ikiye ayrılmaktadır⁷⁷. Devir anında mevcut olan hukuki ilişkiye dayanan gelecekteki alacağa sahip olma imkânı veren devire “beklenen hakkın devri” denilir⁷⁸. Mevcut bir kira ilişkisinden doğan belirli aylara ilişkin kira bedellerinin devri hali beklenen hakkın devri niteliğindedir. Öte yandan maliki olunan bir evin ileride kurulacak olan satım sözleşmesinden doğan alacağın devri ise devir anında mevcut olmayan bir hukuki ilişkiden doğan gelecekteki alacak statüsündedir.

Devir anında mevcut olmayan bir hukuki ilişkiye dayanan alacakların geçerli bir şekilde devir sözleşmesine konu edilmesinin mümkün olup olmadığı öğretide tartışmalı olsa da büyük çoğunluk bu alacaklarında devredilebileceğini belirtmektedir⁷⁹. Henüz mevcut olmayan bir hak üzerinde tasarruf işleminin yapılabilmesini açıklayan “önceden tasarruf” görüşünü savunanlara göre; tasarruf işleminin yapıldığı an ile hükümlerini doğuracağı an birbirinden ayrılması gerekmekte ve tasarruf işleminde bu iki anın birlikte bulunmasının bir zorunluluk olmamaktadır⁸⁰.

Öte yandan gelecekteki alacakların devri ancak belirli olmaları halinde mümkündür. Devredilen gelecekteki alacağın devrinde, borçlunun şahsı, hukuki sebep ve miktarın belirli veya belirlenebilir olması gerektiği doktrin tarafından benimsenmiştir. Ancak belirlilik veya belirlenebilirlik şartının ne zaman gerçekleşmesi gerektiği hususunda görüş birliği mevcut değildir. Bu şartın gerçekleştirme zamanına ilişkin olarak; “devir sözleşmesinin gerçekleştiği an”, “alacağın doğduğu an” ve “alacağın ileri sürüldüğü an” şeklinde üç farklı görüş vardır⁸¹.

Federal Mahkemenin içtihatlarında, gelecekteki alacağın devrinin geçerli olması için, alacağın doğduğu anda belirli olmasını yeterli görmektedir⁸². Kararlarında da bu görüşünü açıkça ortaya koymuş, bir kararında “*bir devrin geçerli olabilmesi için, alacağın tayin edilebilir olması yeterlidir; başka bir deyişle, alacak doğduğu anda belirlenebilir olmalıdır*” şeklinde belirtmiştir⁸³. Mahkeme verdiği bir kararda⁸⁴; alacağın doğduğu anda belirli olmasının, gelecekteki alacakların devri ile bağdaşan yegâne görüş olduğunu belirtmiştir. Bu karara gerekçe olarak ise, devir sözleşmesi kurulduğu anda, devredilen gelecekteki alacakların borçlunun şahsı gibi mahiyetleri olmadığını ve

diğer görüşler benimsenmesi halinde devir anında borçlusu ve miktarı bilinmeyen alacağın devredilmesi mümkün olmayacağını belirtmiştir. Öğretide de çoğunlukla benimsenen görüş budur⁸⁵.

Bu görüşe göre; henüz muaccel olmamış veya henüz doğmamış alacakların toptan devrinin geçerli olması için, devredilen alacakların doğum anında belli veya belirlenebilir olması yeterlidir⁸⁶.

Öte yandan aksi görüşte olan yazarlar⁸⁷ da mevcuttur. Bu yazarlara göre; bir tasarruf işlemi olan alacağın devrin de alacağın doğduğu veya ileri sürüldüğü andaki belirlilik yeterli değildir, henüz doğmamış olsa da devrin yapıldığı anda devir konusu alacağın belirli olması gerekmektedir. Bu görüşü benimseyen Bucher’e göre⁸⁸; alacaklar açısından fazla önemli olmayan ve eşya hukukunda geçerli olan aleniyet ilkesi ve belirlilik ilkelerinin bir tasarruf işlemi olan alacağın devrinde de uygulanması gerekmektedir. Hukuki işlemlerde, hukuki güvenliği sağlayan aleniyet ilkesi⁸⁹, aynı hakkın eşya üzerinde sağladığı hâkimiyetin herkese karşı ileri sürülebilmesi nedeniyle, bu hakkı herkese açıklayacak bir görünüme ihtiyaç duyduğunu kabul eder. Belirlilik ilkesi⁹⁰ ise, bir aynı hakkın konusunun ancak belirli bir şey olabileceğini kabul eder. Belirlilik ilkesi esasen aleniyet ilkesinin gerçekleşmesini sağlayan bir araçtır⁹¹. Bu iki ilkenin alacağın devrinde uygulanılmasının kabul edilmesi halinde; alacağın devir esnasında belirli olması gerekecek ve alacağın doğduğu veya ileri sürüldüğü esnada belirli olmasının yeterli olmayacaktır.

Aynı görüşü benimseyen Wiegand ise, her türlü gelecekteki alacak devrinin yalnızca belirlilik ilkesine aykırılık teşkil etmediğini, ayrıca yazılı şekil şartına da aykırılık teşkil ettiğini belirtmektedir. Keza alacağın devrinin yazılı şekil şartına tabidir ve yazılı şekil şartının amacı devredeni korumak değil, devir işlemini borçlu yani üçüncü şahıslar açısından kolayca tanınabilir hale getirmektir. Burada Wiegand yazılı şekil şartını bir aleniyet işareti olarak anlamakta ve üçüncü şahsı korumak adına taşınırlarda teslim, taşınmazlarda tapu siciline tescil kavramlarına yaklaştırmaktadır. Dolayısıyla gelecekteki alacakların devrinin ancak devir anında belirli olması halinde devredilebileceğini, aksi halde yazılı şekil şartına aykırı olacağını belirtmektedir⁹².

Öte yandan Federal Mahkeme bu görüşleri kabul etmeyerek⁹³, bu görüşlerin kredi konusunda ortaya çıkan

⁷⁷ Oğuzman/Öz, s. 540.

⁷⁸ Aydıncık, s. 158

⁷⁹ v.Tuhr/Escher, s. 349.; Hänseler, s.52-52,Aral, Topyekün Temlik, s.116; Aktaran: Engin, s. 28.

⁸⁰ Engin, s. 28.

⁸¹ Aral, s. 109.

⁸² BGE 113 II 163 vd. : Aktaran: Dalcı, s. 53.

⁸³ Dayınlarlı, Borçlar Kanuna Göre Alacağın Temliki, s. 144.

⁸⁴ BGE 113 II 166, cons. 2b. : Aktaran: Aral, s. 109.

⁸⁵ Zobl, Systematischer Teil, N. 1570; BSK OR I-Girsberger, Art. 164 N 41; CR- Probst, Art. 164, N. 41; Reetz, s.254; Hänseler, s.88 vd.; Wehrli, s.43 vd.; Oberlin, s.101-102; Aral, s.115; Engin, s.33; Dayınlarlı, s.162-164 ; Aktaran: Dalcı,s. 53.

⁸⁶ Alman Hukukunda bkz. Märtinek,s. 258; v. Thannhausen,s. 39; Larenz, Allg. Teil Bd. I, § 34/III, s. 531.

⁸⁷ İsviçre Hukukunda bu görüşte : BGE 112 II 433 vd.; 113 II 163 vd.; v.Tuhr/Escher, § 94/IV, s. 350; Zobl SJZ 1989 s.346 vd.; Kleyling s.76; Merz, s. 211 vd.; Homburger, SAG s.157 v.d.; Haenseler, s. 69 dn.. 4 Oberlin, s. 121; Aktaran: Kocaman, Factoring, s. 123.

⁸⁸ Bucher, Allg. Teil, §31/II, s. 544 v.d.; recht 1989 s.13 v.d.; Wiegand, Kreditsicherung,s. 285 v.d.; Sicherungsgeschäfte, s. 562 vd ; Kocaman, Factoring, s. 123.

⁸⁹ Bucher , sh. 544 dn 32’ye ait metin; Aktaran: Aral,s. 110

⁹⁰ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay- Özdemir, s. 27

⁹¹ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay- Özdemir, s. 26

⁹² Aral, s. 113.

⁹³ Kocaman, Factoring, s. 124

⁹⁴ BGE 113 II 167; Aktaran: Aral, s.111

alacağın toptan devri müessesesi ile uyuşmadığını belirtmiştir. Karara göre; devir işlemi, doğduğu anda alacağın belirlenmesine imkân veren unsurları içermelidir ancak şart gerçekleştiğinde tekrar bir belirleme yapmaya gerek yoktur. Kararda, esaslı unsurlardan birisi işlemde belirlenmemiş olsa dahi alacağın devrinin şekil bakımından geçerli olacağını kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra kararda, eşya hukukundaki aleniyet prensibinin borçlar hukukunda doğrudan doğruya uygulanmayacağından bahsedilmiştir. Aral, eşya hukukunda geçerli olan aleniyet ve belirlilik prensiplerinin eşya hukukundaki hakların mutlak nitelik taşıması nedeniyle kabul edildiğini, nisbi nitelik taşıyan alacak hakkına bu ilkeleri uygulamanın bu ilkelerin konuluş amaçlarına uygun düşmeyeceğini belirtmektedir. Aral, aleniyet ve belirlilik ilkelerinin, tasarruf işlemleri için getirilmiş ilkeler olmayıp, eşya hukukundaki aynı hakların mutlak nitelik taşıyor olmasından kaynaklandığını belirterek, nisbi nitelikteki alacaklara uygulanması mümkün olmadığını ifade etmektedir⁹⁴.

Gelecekteki alacakların devrin de önemli olan diğer husus, bu alacağın doğduğu zaman kimin nezdinde doğacağı hususudur. Bu tür alacakların devrinde, tasarruf işleminin yapıldığı an ile etkilerini doğurduğu an arasında ayırım yapılması gerekir, keza bu iki anın bir arada bulunması şart değildir⁹⁵. Burada önceden tasarrufun varlığı kabul edilmektedir. Nitekim önceden yapılan bir tasarruf işlemi, sonuçlarını alacağın doğduğu anda gerçekleşir⁹⁶. Bu sayede alacak hakkı doğduğu anda başka işleme gerek kalmaksızın devralanın malvarlığına geçecektir⁹⁷. Ancak bu halde devredilen alacağın kimin hukuk alanında doğacağı tartışmalıdır. “Geçiş teorisi”⁹⁸ veya “dolaylı iktisap teorisi”⁹⁹ olarak adlandırılan görüşe göre; böyle bir alacak bir anlığına dahi olsa devredeninin malvarlığında doğacak, ancak daha sonra devredilmiş olması nedeniyle, kendiliğinden devredileninin malvarlığına geçecektir¹⁰⁰. “Doğrudan iktisap teorisi” olarak adlandırılan diğer bir görüşe göre ise¹⁰¹, alacak ilerde doğrudan doğruya devralanın malvarlığında doğar¹⁰². Bu ayırım alacağı devredeninin iflas etmesi halinde önem kazanmaktadır. Keza dolaylı iktisap teorisinin kabul edilmesi halinde, alacak iflas masasına dâhil olacak, devredeninin alacaklıları hak iddia edebilecektir. Doğrudan iktisap teorisinin kabulü halinde ise alacak iflas masasına dâhil olmadan doğrudan devralanın

nezdinde doğacak, dolayısıyla devredeninin alacaklıları hak iddia edemeyecektir.

d.Alacağın Toptan Devrinin Sınırı

TBK’nın 26.maddesi kapsamında “Taraflar, bir sözleşmenin içeriğini kanunda öngörülen sınırlar içinde özgürce belirleyebilirler.” Bu ilkenin sonucu olarak taraflar diledikleri içerikle sözleşme yapmakta serbesttir. Ancak bu ilkenin sınırları TBK m. 27 ile çizilmiş olup, hükme göre; “kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüzdür”. Aynı şekilde, TMK’nın 23.maddesinin 2.bendi kapsamında da “Kimse özgürlüklerinden vazgeçemez veya onları hukuka ya da ahlaka aykırı olarak sınırlayamaz”. Bu hükümlerle çizilmiş sınırlar kapsamında, yapılan tüm sözleşmelerin bu sınırlara uyması emredici niteliktedir.

Her ne kadar TBK’nın alacağın devrine ilişkin hükümlerinde, mevcut ve gelecekteki tüm alacakların devrini yasaklayan bir hüküm bulunmasa da, alacağın devri de genel hükümlere tabidir. Bu nedenle alacakların konu ve zaman bakımından sınırlama olmaksızın toptan devri halinde Türk Borçlar Kanunun 26. ve 27.maddesi ve ayrıca Türk Medeni Kanunun 23.maddesi kapsamında kesin hükümsüz olmasına neden olacaktır. Keza konu ve zaman bakımından sınırlanmamış olan mevcut ve gelecekteki alacakların toptan devri ekonomik özgürlüğe saldırı niteliği taşıyacaktır ve bu tür bir devir batıl olacaktır¹⁰³. Federal Mahkeme de kararlarında bu hususa yer vererek, İBK m. 20/1’e (TBK m. 27/1) ve İMK m. 27/2’ye (TMK m.23/2) aykırı olarak yapılan devirlerin batıl olduğunu belirtmiştir¹⁰⁴.

Hem TBK’nın, hem de TMK’nın ilgili hükümlerinin açık norm niteliği taşıyor olması nedeniyle içeriğin somut olaylara göre yapılacak yorumlarla belirlenmesi gerekmektedir. TMK m.23/2 bağlamında, borç altına giren kişiyi, diğer şahsın keyfiyetine tabi kılınması hali ve iktisadi varlığını tehlikeye düşürmesi, kişilik haklarını kanuna ve ahlaka aykırı olacak şekilde kısıtlayacağı için, hüküm bu tür taahhütlerin altına girilmesini yasaklamaktadır¹⁰⁵. Doktrinde; alacağın toptan devrinin ne zaman ahlaka ve kişilik haklarına aykırı sayılacağı konusunda genel bir hüküm verilemeyeceği, hâkimin somut olayın özelliklerine

⁹⁴ Haensler, sh. 68, N. 22 Aktaran: Aral, s. 113

⁹⁵ Engin, s.33.

⁹⁶ Fromer, sh. 286-287, 292; Haensler, sh. 52 vd. Aktaran: Aral s. 113.

⁹⁷ Engin, s.33.

⁹⁸ Eren, s. 1259.

⁹⁹ Aydınçık, s. 159.

¹⁰⁰ Oser/Schönenberger, Art. 164, m N.4; Keller/Schöbi, IV, sh.60; Bucher, sh. 547; Girsberger-BSK OR, Art. 164, N.48.; Aktaran: Eren, s. 1259.

¹⁰¹ Aydınçık, s. 159

¹⁰² Von Tuhr, s. 846.

¹⁰³ Dayınlarlı, Borçlar Kanuna Göre Alacağın Temliki, s. 143.

¹⁰⁴ “İlke olarak, müstakbel alacaklar temlik edilebilir. Her halükârda, zamanla sınırlanmaksızın temlik edenin tüm müstakbel alacaklarının temliki ekonomik özgürlüğü aşırı derecede kısıtlamaktadır; böyle bir temlik kişisel menfaatlerine saldırı teşkil eder. Bu özel durum da, davacı kısmi butlan halini öne süremez.....Doktrinde ve içtihatlarında geniş ölçüde baskın

görüğe göre, zaman ve konu bakımından sınırlanmış olmayan mevcut ve müstakbel alacakların temliki yukarıda zikredilen hükümler anlamında örf ve âdete aykırıdır (RO 84 II 366 gerekçe 3, JdT 1959 I 203; von TUHR/ESCHER, op. cit., sh. 350; von BÜREN, op. cit., sh. 324; no 53; GUHL/MERZ/KUMMER, op. cit., sh. 235; GAUCH/SCHLUEP/JAGGI, OR Allg. Teil, n. 2200; ZOBL op. et loc. cit., no 1665; AMONN, BISchK 1979, sh. 133)..... Dava konusu temlik, zaman ve konu bakımından sınırlı olmayan bir temliktir. Taahhüt altına girilen hususlar (bir muameleden diğerine kaleme alışı hafif değişiklik olmakla birlikte) mevcut ve müstakbel tüm alacakları içermektedir ve özellikle ücret, gelir, mevduat, masrafiyeleri, faizler, kiralar, bankadaki alacaklar vs. ilk temlik İLK.nun (asgari bakım için gerekli) kaydını içermekte; diğerleri ise kuşkusuz BK. 325 hükmü nedeniyle buna bile işaret etmemektedir. Davacının iddiasına göre, yukarıdaki kayıt, alacağın konusunu sınırlamaktadır. Oysa ekonomik özgürlüğe saldırı ortadan kalkmış değildir. MK. m. 27/2 hükmü uyarınca bu ihtilaflı temlik bâtıldır.” Aktaran; Dayınlarlı, Federal Mahkeme İçtihatları, s. 204-208.

¹⁰⁵ Aral, s.121

göre değerlendirme yapması gerektiği konusunda görüş birliği olsa da, alacağını toptan devreden gelecekteki her türlü kazancından yoksun kalması halinin kişilik haklarını ihlal ettiği herhalde kabul edilmektedir¹⁰⁶. Bu nedenle alacağın toptan devredilmesi işleminin TMK m. 23 kapsamında geçerli olabilmesi için alacağın toptan devrine bir takım sınırlamaların getirilmesi gerekmektedir¹⁰⁷. Bu sınırlamalar zaman veya konu yönünden olması mümkündür.

Konu açısından, alacağın toptan devri, devredeni tüm işletme araçlarından ve kazanç imkânlarından yoksun bırakmadığı sürece, devreden belirli bir ticari işletmesinden, teslimatından ya da hizmet ediminden doğan mevcut veya gelecekteki alacaklarının devrine ilişkin olabilir¹⁰⁸. İsviçre Federal Mahkemesi kararlarında sınırlandırmanın belirli borç çerçevesi veya belirli borç kategorileri için yapılması halini geçerli saymaktadır¹⁰⁹.

Alacağın toptan devrinin konu bakımından sınırlandırılması esasen zaman açısından sınırlandırılmasını da kapsar. Özellikle alacağın toptan devrinin teminat amaçlı yapıldığı göz önüne alındığında, teminat altına alınan borç bittiği zaman borç ilişkisi sona ereceğinden, yapılan devir de varlığını kaybedecektir. Bu nedenle zaman sınırlaması açık olmasa bile süre alacağı devreden ile devralanın arasındaki borç ilişkisi ile zımnen sınırlandırıldığı kabul edilmelidir¹¹⁰.

TMK m. 23/II ve TBK m. 27/2'ye aykırı olarak kişilik haklarına ve ahlaka aykırı olarak yapılan alacağın devri işlemi, TBK m. 27/1 gereğince kesin olarak hükümsüzdür. Ancak, burada şartları varsa kısmi hükümsüzlük hükümlerinden yararlanılarak bu hükümlerin alacağın devrine de uygulanabileceği doktrinde ve yargı kararlarında kabul edilmiştir. Buna göre; alacağın devri kredi ilişkisinin devamı ile sınırlandırılarak veya devredilen alacağın kapsamı kişilik haklarına ve ahlaka uygun olacak şekilde daraltılabilir¹¹¹.

e.Alacağın Toptan Devrinde Tarafların Hakları Ve Borçları

Yukarıda da belirtmiş olduğumuz üzere; alacağın toptan devri, devreden belli bir faaliyet alanından doğan mevcut veya gelecekte doğacak olan alacaklarının tamamını teminat amacı ile devretmesidir¹¹². Burada ortak amaç, temel borç ilişkisinden doğan alacağı teminat altına almaktır¹¹³. Teminat amaçlı işlemlerin birçoğu alacağın inançlı devri yolu ile gerçekleşmekte ve devreden ve devralan kendi aralarında borçlandırıcı işlem niteliğinde inanç anlaşması akdetmektedir¹¹⁴. İnanç sözleşmelerinde; inanılan, inananın kendisine devrettiği hakkı onun talimatı çerçevesinde

kullanmayı ve şartlar gerçekleştiğinde de geri vermeyi taahhüt etmektedir¹¹⁵. Taraflar inanç sözleşmesi ile inanılanın borçlarının içeriğini kapsamlı olarak düzenlemiş olabilirler. Ancak düzenlenmemiş olmaları halinde tarafların hak ve borçları işlemin mahiyetine göre tarafların ortak amaçları esas alınarak belirlenir¹¹⁶.

e.1. İnanılanın (Devralan) Hakları ve Borçları

İnanılan, inanç konusu alacağın kendisine devredilmesini talep edebilme hakkına sahiptir. Devir gerçekleştiğinde de tam hak iktisabı teorisi nedeniyle inanılan, devredilen alacağa tüm fer'ileri ve şahsi nitelikte olanlar hariç rüçhan hakları ile beraber sahip olur. Bu kapsamda devralan, alacağın tahsilini talep edebileceği gibi, yapılan ödemeleri de kabul edebilir. Bunun yanı sıra devralan teminaten devredilen alacak ile ilgili üçüncü kişilere karşı her türlü davayı açmaya ve açılan davalara taraf olmaya yetkili hale gelecektir¹¹⁷.

İnanılanın, alacak üzerinde yapılabilecek her türlü işlemi yapmaya hakkı vardır. Fakat inanılan ile arasındaki inanç anlaşması gereğince, devre konu bu alacağı teminat amacı ile sınırlı olacak şekilde kullanmakla yükümlüdür¹¹⁸. Bu bağlamda rehne ilişkin hükümler kıyas yolu ile uygulama alanı bulacaktır¹¹⁹.

Bu nedenle inanılan, inanç sözleşmesine konu alacağı özenle idare ve muhafaza etmeli, inanç sözleşmesinin amacının gerektirmediği tasarruflardan kaçınmalıdır. Temel ilişkiden doğan borcun ifa edilememesi halinde, inanç sözleşmesine konu hakkı paraya çevirecektir. Hakkın paraya çevrilmesi neticesinde elde edilen bedelden, alacak ve fer'ileri düşüldükten sonra artan bir meblağ olması halinde de bunu inanana (devreden) iade edecektir¹²⁰. Burada kıyasen uygulanacak olan rehin hükümlerinden yola çıkarak uygulama alanı bulan TMK 954.maddesinde; devredilebilen alacaklar üzerindeki rehinlerin teslimi bağlı rehin hükümlerinin uygulanacağını belirtmektedir. Bu kapsamda TMK m. 944¹²¹ ve m.946¹²² hükümleri kıyas yolu ile uygulandığında, asıl alacak ödenmediği takdirde inanılanın teminat verilen alaktan, kendi alacağını karşılama zorunluluğu ortaya çıkar. Keza rehin hükümleri uyarınca teminat altına alınan alacak ödenmediği takdirde, rehnanın kişi bunu paraya çevirmek zorundadır. Burada da teminat altına alınan alacak ödenmez ise, inanılan öncelikle devredilen alacağı tahsil etmek zorundadır. Tahsil edilen miktar, teminat altına alınan alacak miktarından fazla ise bu kısmı inanılana iade edecektir¹²³.

¹⁰⁶ Aral, s.121

¹⁰⁷ Oktay-Özdemir, s.287.

¹⁰⁸ Aral, s.121

¹⁰⁹ Oktay-Özdemir, s.288.

¹¹⁰ DE GOTTRAU, 241 , 242.; Aktaran: Oktay-Özdemir, s. 288.

¹¹¹ Aral, s. 127.

¹¹² Aral, 99.

¹¹³ Şafak, s. 159.

¹¹⁴ Oktay Özdemir, s.266.

¹¹⁵ Yavuz, s. 15.

¹¹⁶ Şafak, s.159.

¹¹⁷ Aydıncık, s. 183-184

¹¹⁸ Oktay- Özdemir, s. 283.

¹¹⁹ Dayınlarlı, s. 98; Aktaran: Oktay-Özdemir, s. 283.

¹²⁰ Şafak, s.160

¹²¹ Alacağın ödenmesi suretiyle veya başka bir sebeple rehin hakkı sona erince alacaklı, rehinli taşınırı hak sahibine geri vermekle yükümlüdür. Alacaklı, alacağının tamamını almadıkça rehinli taşınırı veya onun bir kısmını geri vermek zorunda değildir.”

¹²² “Alacaklı, ödenmeyen alacağının rehlin paraya çevrilmesi yoluyla ödenmesini isteyebilir. Rehin hakkı, alacaklıya asıl alacak ile birlikte sözleşme faizlerinin, takip giderlerinin ve gecikme faizinin güvencesini sağlar.”

¹²³ Oktay-Özdemir, s. 283.

e.2. İnanın Hak ve Borçları

İnanan borcu ödemesi halinde teminatlen devretmiş olduğu alacakların kendisine iadesini isteyebilir. Benzer şekilde, teminata konu olan devredilen alacaklar paraya çevrildiğinde, teminat altına alınan alacak ve ferilerinin toplam miktarından fazla olması halinde, artan kısmın kendisine iade edilmesini talep edebilecektir¹²⁴.

İnanan, inanc sözleşmesinden doğan temel borcu devre konu alacağı inanılana devretmektedir¹²⁵. Teminat olarak devretmiş olduğu hak üzerindeki bütün yetkilerini kaybedecek ve bu hak üzerinde tasarruf edemeyecektir¹²⁶. İkinci kez alacağı devretmesi halinde bu devir geçersiz olacaktır, keza ilk devir ile birlikte alacak üzerindeki hak sahipliği sona erer. İkinci devralanın iyi niyetli olması sonucu değişirmez¹²⁷.

Burada devreden TBK m. 191 gereğince devrettiği alacağın varlığını garanti sorumluluğu olup olmadığı tartışmalıdır. Bir görüşe göre; burada ivazlı devir söz konusu olduğundan inanan alacağın devri anında mevcudiyetini garanti etmiş ve bundan doğan sorumluluğu üstlenmiştir¹²⁸. Diğer görüşe göre ise¹²⁹; teminat amaçlı alacağın devrinde TBK m. 191 uygulanmaz. Keza inanan, inanılana karşı temel borç ilişkisinden doğan borcu devam eder. Dolayısıyla teminat amacı ile devredilen alacağın mevcut olmaması ya da devredilen alacağın borçlusunun ödeme gücünden yoksun olması halinde, inanılan inanan ile arasındaki borç ilişkisinden doğan alacağın takibine girer. Dolayısıyla burada garanti sorumluluğu altına girilmesi inanılana pratik olarak bir fayda sağlamaz.

Bunun haricinde, inanan, inanılana devre konu alacakları devretme, bu alacaklara ilişkin bilgi ve belgeleri inanılana verme, teminatı tehlikeye düşürecek veya zarar uğratabilecek davranışlardan kaçınma ve asıl alacağı karşılamak üzere devre konu alacağa başvurulmasına katlanmak ile yükümlüdür. Bunun yanı sıra alacak değeri, asıl alacağı karşılamadığı takdirde inanılana ödeme yapmak ile de yükümlüdür¹³⁰.

III.SONUÇ

Alacağın toptan devri teminatlen alacağın inancılı işlem yolu ile devri niteliğindedir. Bu kapsamda alacağın toptan devri için öncelikle borçlandırıcı işlem niteliğinde bir teminat anlaşmasına ve bu teminat anlaşmasının icra edilmesini sağlayan bir tasarruf anlaşmasına ihtiyaç vardır. Teminat anlaşması kapsamında alacak devredilene kazandırılır ve sonradan şartlar gerçekleşmesi halinde devredene geri verilir. Bu anlaşma ile tarafların hakları ve yükümlülükleri belirlenir. Tasarruf işlemi ile de alacağın devralana devri sağlanır.

Bu nedenle alacağın toptan devrinin sebebe bağlı mı yoksa sebepten soyut mu olduğu öğretilde tartışılmış olan hususlardan olup görüş birliği mevcut değildir.

Alacağın toptan devri ile mevcut alacaklar, gelecekteki alacaklar ve şarta veya süreye bağlı alacaklar devredilebilir.

Ancak gelecekteki alacaklara ilişkin olarak bazı tartışmalar mevcuttur. Gelecekteki alacaklar, doktrinde temel olarak; “devrin yapıldığı anda mevcut olan hukuki ilişkiye dayanan gelecekteki alacaklar” ve “devrin yapıldığı anda henüz mevcut olmayan bir hukuki ilişkiden doğacak olan alacaklar” şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Her iki gelecekteki alacak türünün de devredilebileceği kabul edilmektedir ancak bu devir ancak borçlunun şahsı, hukuki sebep ve miktarın belirli veya belirlenebilir olmaları halinde mümkündür. Ancak belirlilik veya belirlenebilirlik şartının gerçekleştirilme zamanına ilişkin olarak “devir sözleşmesinin gerçekleştiği an”, “alacağın doğduğu an” ve “alacağın ileri sürüldüğü an” şeklinde üç farklı görüş ortaya konulmuştur. Bu görüşler yukarıda açıklanmıştır. Baskın olan görüş “alacağın doğduğu anda” belli veya belirlenebilir olmasıdır.

Bunun yanı sıra gelecekteki alacakların devrinde önemli olan bir diğer husus gelecekteki alacağın kimin malvarlığında doğacağıdır. “Geçiş teorisi”ne göre; böyle bir alacak önce bir an bile olsa devreden malvarlığında doğar, ancak daha sonra devredilmiş olması nedeniyle, kendiliğinden devredilenin malvarlığına geçer. “Doğrudan iktisap teorisi” olarak adlandırılan görüşe göre ise, alacak doğduğu anda doğrudan devralanın malvarlığında doğar. Bu ayrım alacağı devreden iflas etmesi halinde önem kazanmaktadır. Nitekim eğer alacak devreden de doğar ise alacak iflas masasına dâhil olur ve devreden alacaklıları hak iddia edebilecektir. Doğrudan iktisap teorisi kabul edilirse alacak iflas masasına dâhil olmadan doğrudan devralanın nezdinde doğacak, dolayısıyla devreden alacaklıları hak iddia edemeyecektir.

Bu hususun yanı sıra alacakların devrinde karşımıza çıkan bir diğer sorun bu tür devrin sınırının ne olacağıdır. TBK’da mevcut ve gelecekteki tüm alacakların devrini yasaklayan bir hüküm bulunmamaktadır. Öte yandan alacağın devri de genel hükümlere tabidir. Bu nedenle alacakların konu ve zaman bakımından sınırlama olmaksızın toptan devri halinde Türk Borçlar Kanunun 26. ve 27.maddesi ve ayrıca Türk Medeni Kanunun 23.maddesi kapsamında kesin hükümsüz olmasına neden olacaktır. Zira konu ve zaman bakımından hiçbir şekilde sınırlanmamış olan mevcut ve gelecekteki alacakların toptan devri ekonomik özgürlüğe saldırı niteliği taşıyacaktır. Bu nedenle bu tür bir devir hükümsüz olur. Şartları var ise kısmi hükümsüzlük de uygulama alanı bulacaktır.

Alacağın toptan devrinde mevcut veya gelecekteki alacakların teminat amacı ile devretmesi söz konusu olup ortak amaç, temel borç ilişkisinden doğan alacağı teminat altına almaktır. Burada bu kapsamda borçlandırıcı işlem niteliğinde inanc anlaşması vardır. İnanc sözleşmelerinde ise inanılan inananın kendisine devrettiği hakkı onun talimatı çerçevesinde kullanmayı ve şartlar gerçekleştiğinde de geri vermeyi taahhüt eder. Bu halde taraflar inanc sözleşmesi ile karşılıklı hak ve borçlarını düzenlemiş olabilirler. Ancak düzenlenmemiş olmaları halinde tarafların hak ve borçları işlemin mahiyetine göre tarafların ortak amaçları esas alınarak belirlenecektir.

¹²⁴ Aydınçık, s.189.

¹²⁵ Şafak, s. 177.

¹²⁶ Zobl, s.509.; Aktaran: Aydınçık, s. 186.

¹²⁷ Aral, s.128.

¹²⁸ Oktay- Özdemir, s. 284.

¹²⁹ Aydınçık, s. 188.

¹³⁰ Şafak, s. 178.

Bu kapsamda ortak amaç doğrultusunda; devralan, inanç konusu alacağın kendisine devredilmesini talep edebilme hakkına sahiptir. Devir gerçekleştiğinde de tam hak iktisabı teorisi nedeniyle inanılan, devredilen alacağa tüm fer'ileri ve şahsi nitelikte olanlar hariç rüşhan hakları ile beraber sahip olur.

Öte yandan inanılan ile arasındaki inanç anlaşması gereğince, devre konu bu alacağı teminat amacı ile sınırlı olacak şekilde kullanmakla yükümlüdür. Bu nedenle asıl borç ödenmesi halinde inanılan, inanana devre konu alacağı iade ile yükümlü olur. Bunun yanı sıra ortak amaç doğrultusunda diğer yükümlülükleri de yerine getirmesi gerekir.

Yine ortak amaç doğrultusunda, inananın inanç sözleşmesinden doğan temel borcu devre konu alacağı inanılana devretmektir. Teminat olarak devretmiş olduğu hak üzerindeki bütün yetkilerini kaybedecek ve bu hak üzerinde tasarruf edemeyecektir. İnanan borcu ödemesi halinde teminatı devretmiş olduğu alacakların kendisine iadesini isteyebilecektir.

KAYNAKÇA

- Altaş, H., Kurt, Leyla M. (2011). İnançlı İşlemler: *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), 1-29.
- Aral, F. (1991-1992). Topyekün Temlik: *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 42(1), 93-140.
- Aydıncık, Ş. (2006). Bir İnançlı İşlem Türü Olarak Alacağın Teminat Amacıyla Temliki: *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 64(1), 131-194.
- Dalcı, N. (2009). *Alacağın Toptan Temliki*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Dayınlarlı, K. (2000). *Borçlar Kanuna Göre Alacağın Temliki*, Dayınlarlı Hukuk Yayınları.
- Dayınlarlı, K. (1991). Federal Mahkeme İçtihatları, *Yargıtay Dergisi*, 17(1-2).
- Diren, Duygu (2011). *Alacağın Temlikinin Hüküm ve Sonuçları*. Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Engin, B. İ. (2002). *Alacağı Temlik Edenin Garanti Sorumluluğu*, Seçkin Yayınları.
- Eren, F. (2012). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Yetkin Yayınları.
- Franko, N. (1994). Alacağın Temliki: *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 49(1), 177-197
- Hatemi, H., Gökyayla K. E. (2012). *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*, Vedat Kitapçılık.
- Kılıç, H. (2010). Türk Hukuku'nda Taliki Şarta Bağlı Borçlar ve Anonim Ortaklıklarda Payın Devrinde Düzenleyici Kurumların İzinleri, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(2), 71-101.
- Kılıçoğlu, A. M. (2018). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Turhan Kitapevi.
- Kocaman, A. B. (1989). *Alacağın Temlikinin Benzer Üçlü İlişkiler Karşısındaki Teorik Sınırı Sorunu*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- Kocaman, A. B. (1992). *Factoring İşleminin Hukuki Niteliği*, Ankara Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- Kocayusufpaşaoğlu, N., Hatemi, H., Serozan, R., Arpacı, A., (2010). *Borçlar Hukuku Genel Bölüm Birinci Cilt*, Filiz Kitapevi.
- Nomer, H. N. (2013). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Beta.
- Nomer, H. N. (2016) Teminat Amaçlı Vefalı Satışlar İle İnanç Sözleşmeleri Ve Lex Commissoria Yasağı, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(3), 2016, 2007-2015
- Oğuzman, K. M., Öz, T. M. (2012) *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Vedat Kitapçılık.
- Oğuzman, K. M., Seliçi, Ö. Oktay- Özdemir, S. (2012). *Eşya Hukuku*, Filiz Kitapevi.
- Oktay-Özdemir, S. (1999). Teminat Amaçlı Alacak Devri ve Toptan Temlik Sözleşmeleri, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. 57(1-2), 265-300 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhfm/issue/9066/113057>
- Özkaya, E. (2013). *Açıklamalı- İçtihatlı İnançlı İşlem ve Muvazza Davaları*, Seçkin Yayınevi.
- Sirmen, L. (2013). *Eşya Hukuku*, Yetkin Yayınları.
- Şafak, A. (2011): *Teminat Amaçlı Alacağın Temliki*, Legal Kitapevi.
- Şahin, C. S. (2006). Alacağın Temlikinde Sözleşme ile Kararlaştırılan Temlik Sınırlama (Kısıtlama) ve Yasakları. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. X (3-4), 495-520
- Von Tuhr, A. (1983): *Borçlar Hukukunun Umumi Kısım*. Çeviren: Cevat Edege, Olgaç Matbaası.
- Yavuz, N. (2008). *Uygulama ve Öğretide Muvazza, İnançlı İşlem, Nam-ı Müstear ve Kanuna Karşı Hile Davaları*, Adalet Yayınevi.
- Yıldırım, A. (2016). *Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Adalet Yayınevi.

13.-15. YÜZYIL ANADOLU TÜRKMEN BEYLİKLERİNİN TÜRK DİLİNE KATKILARI

Himmet Büke

Özet: Türk Dili dünya üzerinde binlerce yıllık geçmişe sahip olan nadir dillerden biridir. Yayıldığı coğrafi alan bakımından Asya, Avrupa ve Afrika gibi Eski Dünya tabir edilen coğrafyanın çok geniş bir bölümünde yayılma ve kullanılma imkanına sahip olmuştur. Türk devletlerinin bu coğrafyalarda kurdukları siyasi yapılanmalar Türk dilinin de var olduğu coğrafyayı genişletmiştir. Gidilen bu yeni coğrafyalarda siyasî erkin ve ordunun konuşma dilinin Türkçe olması, fethedilen toprakların Türk nüfusuyla beslenmesi Türkçe lehine durumların ortaya çıkmasını da sağlamıştır. Diğer taraftan bazı Türk devletlerinin Türkçeyi bir devlet ve edebiyat dili olarak kullanmaması Türkçenin aleyhine gelişen durumlara da sebebiyet vermiştir. 11. Yüzyıldan itibaren Türk akınlarına sahne olan Anadolu coğrafyası ilerleyen dönemde tam anlamıyla bir Türk yurdu haline gelmiştir. Asya'dan Anadolu'ya doğru akan Oğuz boyları Anadolu'nun peyderpey bir vatan coğrafyası haline gelmesini sağlamıştır. Selçuklu idaresinin Türkçeyi, İran etkisinden dolayı bir devlet ve edebiyat dili durumuna getirememesi Anadolu coğrafyasında Türkçe eserlerin verilmesini bir süre geciktirmiştir. Türk eserleriyle ve nüfusuyla günden güne Türk yurdu haline gelen Anadolu coğrafyasında Türk diline yazı dili olarak itibar edilmemesi 13. Yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Bu durum ancak Selçuklu idaresinin zayıflayıp bölgesel beyliklerin ortaya çıkmasına kadar sürmüştür. Selçuklu Devleti'nin uç bölgelere yerleştirdiği bu Türkmen beylikleri daha sonraki dönemde kendi bağımsız idarelerini kurmuşlar ve bu dönemde Türkçe Anadolu'da yeni bir yazı dili oluşturma sürecine girmiştir. Beylerin eser üreten kimseleri himaye edip onları desteklemeleriyle Anadolu coğrafyasında tercüme, telif ve adapte eserler ortaya konulmaya başlanmıştır. Türkçe bu dönemde en verimli zamanlarını yaşamış, pek çok Türkçe eser yazılmıştır. Karamanoğlu Mehmet Bey'le başlayan Türk dilinin siyasî otorite tarafından desteklenme süreci Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna değin devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Türkçeyi devlet dili olarak kabul etmesi artık bu coğrafyada Türkçenin ebedî varlığının teminatını oluşturmuştur. Beylikler döneminde hem dinî hem de edebî eserlerin Türkçeyle yazılması Oğuz lehçesinin işlenmesi ve yazı dili haline gelmesini sağlamıştır. Böylelikle Doğu Türkçesi'nin yanı sıra Oğuz lehçesi temelli Batı Türkçesi yazı dili de bu dönemde oluşum ve gelişim sürecini yaşamıştır.

Anahtar Kelimeler: Selçuklu, Türkmen, yazı dili, Eski Anadolu Türkçesi

CONTRIBUTIONS OF 13TH-15TH CENTURY ANATOLIAN TURKMEN PRINCIPALS TO THE TURKISH LANGUAGE

Abstract: Turkish language is one of the rare languages in the world with a history of thousands of years. In terms of the geographical regions where the Turkish language spread, it had the opportunity of spreading and being used in a large part of the geographical region defined as the Ancient World including Asia, Europe and Africa. Political structures established by Turkish states in these geographical regions also expanded the geography where the Turkish language exists. In these new geographical regions, spoken language of the political power and the army was Turkish and the conquered lands lived on the Turkish population, which provided an advantage to the Turkish language. However, some Turkish states not using Turkish

as official and literature language caused disadvantages for the Turkish language. The Anatolian geography which had witnessed Turkish invasions since the eleventh century completely became a Turkish country in the course of time. Oghuz tribes migrating from Asia to Anatolia made Anatolia gradually become homeland geography. The Seljukian state which failed to make Turkish official and literature language due to the effect of Iran had delayed the production of Turkish works in Anatolia for a specific period of time. In Anatolia which had gradually become a Turkish country with Turkish works and population, the Turkish language continued to be denied as written language until the end of the 13th century. This ended only when the Seljukian state weakened and regional chiefdoms appeared. These Turkmen chiefdoms positioned by the Seljuk Empire in edge regions established their independent states during the following period, in which the Turkish language entered an era of creating a new written language in Anatolia. When masters began to protect and support individuals producing works, interpretation, copyright and adapted works began to appear in Anatolia. During this period, the Turkish language lived its golden era and most Turkish works were written. Supporting of the Turkish language by the political authority which began with Karamanoglu Mehmet Bey continued until the establishment of the Ottoman Empire. When the Ottoman Empire adopted Turkish as their official language, the Turkish language ensured its eternal existence in this geography. Religious and literary works written in Turkish during the chiefdom period made it possible for the Oghuz dialect to be processed and used as written language. By this way, besides the Eastern Turkish, the Oghuz dialect-oriented Western Turkish written language formed and developed during this period.

Keywords: Seljukian, Turkmen, written language, Ancient Anatolian Turkish.

¹ **Adres:** Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Burdur, Türkiye

*** Sorumlu Yazar:** himmetbuke@mehmetakif.edu.tr

Atıf: Buke, H. (2023). Bütçe Açığını Etkileyen Makroekonomik Faktörlerin Analizi. TAMGA Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2): 84-87.

13.-15. YÜZYIL ANADOLU TÜRKMEN BEYLİKLERİNİN TÜRK DİLİNE KATKILARI

Türkler tarih bilimi için vazgeçilmez toplumların en başında gelir. Dünya tarihinin hemen hemen her safhında Türklerden bağımsız bir tarih inşa etmek neredeyse imkânsızdır. Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında yüzyıllar süren bir hâkimiyet alanı kuran Türkler, Eski dünya olarak nitelendirilen bu kıtalarda uzun ömürlü pek çok devlet kurmuştur. Bu üç kıtanın aynı zamanda sosyal, siyasal ve kültürel hafızalarının oluşmasına da büyük katkılar sunmuşlardır. Tarihî süreç içerisinde bu kıtalarda yaşayan milletler mutlak surette Türklerle bir şekilde temas halinde olmuşlar, Türk kültür ve medeniyetinin etki alanına girmişlerdir.

Bilinen tarihî verilere göre Türklerin ilk anayurdu Asya coğrafyası olmuştur. Asya'nın kuzeydoğusunda uçsuz bucaksız bozkırların hâkimi olan Türkler, başta Çin olmak üzere çeşitli milletlerle kültürel, ekonomik, siyasî temas halinde bulunmuştur. Asya'da Hunlardan başlamak üzere, I. Göktürkler, II. Göktürkler, Uygurlar, Karahanlılar, Harzemşahlar, Gazneliler, Babürlüler gibi büyük çaplı pek çok devlet teşekkülü oluşturan Türkler tarihin farklı dönemlerinde batıya, güneye çok defa göçmüşlerdir. İlk büyük göç hareketi Hun Devleti'nin yıkılmasından sonra önce Hazar'ın kuzeyine ardında

Avrupa içlerine kadar giden göçtür. Bu sırada Hunlar, Avarlar, Peçenekler, Kumanlar gibi Türk toplulukları Hazar ve Karadeniz'in kuzeyinde hâkimiyet kurarak Avrupa içlerine kadar ilerlemişlerdir. Avrupa'nın siyasî ve sosyolojik yapısını derinden etkileyen bu göç hareketi Avrupa tarihinde önemli derin izler bırakmıştır.

Türk tarihindeki ikinci önemli göç hareketi 11. yüzyılın hemen başlarında görülür. Selçukluların Maverâünnehir bölgesinde güçlenmesi ardından Çağrı ve Tuğrul Beyler öncülüğünde bir devlet teşekkülü oluşturmaları bu hareketin temel motivasyonu olmuştur. Hazar'ın güneyinden önce İran içlerine ardından Irak, Suriye ve nihayet Anadolu topraklarına doğru ilerleyen bu hareketlilik batıda kalıcı bir Türk hâkimiyet sahasının oluşmasına zemin hazırlamıştır. 11. yüzyılın başında Anadolu'nun doğu ve güneydoğu bölgelerini fetheden Türk komutanlar bir asır sonra Anadolu'nun en batı ucuna kadar ulaşacaklardı. 1071 yılında Malazgirt Ovası'ndaki zaferden sonra Sultan Alparslan Türk milletine ebediyen yurt olacak toprakların anahtarını hediye etmişti. Malazgirt Zaferi'nin akabinde Anadolu'nun doğusunda ve iç bölgelerinde Türk beylikleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Birinci beylikler dönemi denilen bu dönemde Artuklu, Saltuklu, Mengüceklî ve Danişmentli gibi Türk beylikleri kuruldu. Bu beylikler Anadolu'yu imar faaliyetlerine başlamışlar,

bugüne kadar ayakta kalan pek çok cami, köprü, kervansaray, şifahane gibi yapılar inşa etmişlerdir. Tarihler 1176 gösterdiğinde ise Türk ordusu Batı Anadolu topraklarına gelmiş, Miryokefalon Savaşıyla Bizans'ı yeniden ağır bir yenilgiye uğratmışlardır. Bu tarihten sonra Anadolu'nun artık katı surette bir Türk yurdu olduğu kabul edilmiş olur.

1243'te gerçekleşen ve Selçuklu ordusunun mağlubiyetiyle sonuçlanan Köseadağ Savaşı'nda ise Moğollar Anadolu topraklarındaki Selçuklu hâkimiyetini sarsmış ve Anadolu'da siyasî bir istikrarsızlık başlamıştır. Devlet otoritesinin zayıflaması beraberinde kaotik bir süreci de başlatmıştır. Selçuklu hanedan üyeleri arasındaki taht mücadeleleri, devlet adamlarının bu mücadeleleri kendi lehlerine kullanma istekleri ve Moğol baskısı Anadolu'daki merkezî otoriteyi akamete uğratmıştır. Bunun bir sonucu olarak Selçuklu Devleti'nin Bizansla sınır olan bölgelere yerleştirdiği Türkmenler kendi bağımsız idarî yapılarını kurmuştur.

Anadolu'da bu siyasî süreç işlerken Türkistan coğrafyasından önemli bir çoğunluğu Oğuz/Türkmen olan boylar bu yeni vatani nüfus olarak beslemekteydi. 12. ve 13. yüzyıllar Faruk Sümer'in "büyük Oğuz muhacerati" dediği, Oğuzların kitleler halinde Anadolu topraklarına geldiği bir dönemdir. Anadolu siyasî, askerî ve sosyolojik manada tamamen Türkleşme sürecine girerken kültürel anlamda birtakım ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Selçuklu Devleti Asya'dan Anadolu'ya, Kafkaslardan Arap coğrafyasına uzanan çok geniş bir alana yayılmış, aynı zamanda İslam halifesinin dolayısıyla İslam Dünyası'nın hamiliğini yapmaktaydı. Merkezî ağırlığı İran coğrafyası olan bu devlet bürokratik iş ve işleyiş bakımından Fars kültürü etkisinde kalmış, hatta devlet yönetim kademesinde çok sayıda Fars'a görev vermiştir. Bu durum devletin dilini de doğrudan etkilemiş, Farsça bürokrasi ve edebiyat dili haline gelmiştir. Asya'da Türklerin tek yazı dili konumundaki Hakaniye Lehçesi Selçuklular tarafından devam ettirilmemiş, Oğuz kökenli olan hanedan Oğuz lehçesini bir yazı dili haline getirmeyi de tercih etmemiştir. Dinî içerikli eserler Arapça, edebî eserler ise Farsça kaleme alınmış, Farsça okur-yazar kesim arasında bir moda haline gelmiştir. 13. yüzyıla kadar Anadolu coğrafyasında Türkçe maalesef verimli olamamış, eser üretememiş dolayısıyla bir yazı dili olamamıştır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin siyasî anlamda zayıflayıp bölgesel beyliklerin ortaya çıkmasıyla Türkçe Anadolu'da hayat bulma fırsatı yakalamıştır. Yaklaşık 200 yıl boyunca Anadolu'da sadece konuşma dili olarak varlığını sürdüren Türkçe artık bir yazı dili olma sürecine girmiştir. 13. yüzyılın sonlarına tarihlendirilen birkaç eser dışında Türkçenin tercih edilmemesi bu döneme ait dil verilerinin günümüze ulaşmasını engellemiş bulunmaktadır. Farsça; kurucusu, ordusu ve halkının önemli bir kısmı Türk olan bu devletin resmî dili konumuna gelmiş, hatta çarşıda pazarda dahi Farsça konuşulur bir duruma gelinmiştir. 1277 yılında Karamanoğlu Mehmet Bey'in yayınladığı ferman o dönemde Türkçenin içinde bulunduğu durumu göstermesi bakımından çok kıymetlidir. Yazıcıoğlu

Ali'nin eseri olan Tevârih-i Âl-i Selçuk (Selçukoğulları'nın Tarihi)'tan haber aldığımız bu tarihî olay Türkçenin Anadolu coğrafyasındaki kırılma noktalarının en önemlisidir. Fermanla "kapuda, divanda, mecalis ve seyranda" yani tüm resmî ve kamusal alanlarda Türkçeden başka dil kullanılmaması emredilmekteydi. Devamında Karamanoğlu Mehmet Bey "defterleri dahi Türkçe yazalar" diyerek devletin resmî kayıtlarının da Türkçe yazılmasını buyurmaktaydı. Türkçenin o yüzyılda içinde bulunduğu vehamet maalesef bu şekildeydi. Bu fermanla yani bugünün ifadesiyle yasayla dilin siyasî otorite tarafından korunma altına alınması, çarşı-pazarda konuşma dili olacak kadar yayılan yabancı dilin etki alanının kısıtlanması amaçlanmıştı. Böylelikle Türk tarihinde ilk kez Türkçe meşru siyasî otorite tarafından koruma ve Anadolu'da Türkçenin varlığı asırlar sonrası için teminat altına alınmıştır.

Karamanoğulları, Menteşeoğulları, Tekelioğulları, Hamitoğulları, Aydınoğulları, Saruhanogulları, Germiyanogulları, Osmanogulları, Candarogulları, Karesioğulları gibi beylikler Anadolu'da Türkçenin edebî bir dil olmasını sağlayan asıl aktörler olmuşlardır. Bu döneme kadar Türkçe edebî bir dil olmak için yeterli görülmemiş hatta bazı müellifler Türkçenin kaba oluşundan yakınmışlardır. Bu durum 14. yüzyıl eserlerinde bile kendini göstermektedir. Şeyhoğlu Mustafa, Hurşid ü Ferahsad adlı eserinin giriş bölümünde Türk dilinin tıpkı Türkler gibi kuru ve sert, onun soğuk, tadı tuzu olmayan yavan bir dil olduğunu belirtir (Ayan, 1979: 140). Âşık Paşa Garibnâme adlı eserinde Türk diline kimsenin rağbet etmediğinden bahsederken (Yavuz, 2000: 955), Mahmud b. Kâdi-i Manyas Gülistan Tercümesinde Türkçenin kaba olduğunu söyler (Özkan, 1993: 132). Türk diline karşı böylesi olumsuz bir bakış açısının bulunduğu dönemde Anadolu Türkmen beyleri Türkçe eserlerin ortaya çıkmasında büyük katkı sağlamışlardır. Bu beylerin Türkçe dışında bir dil bilmemeleri, dönemin geçer edebî dili olan Farsçayla bir ilgilerinin bulunmayışı Türkçenin lehine bir durum oluşturmıştır.

Kütahya, Denizli, Muğla, Aydın, Kastamonu gibi birer kültür merkezi haline gelen beylik merkezlerinde yazarlar Türkçe eser vermeleri konusunda teşvik edilmiş ve Türkçenin edebî dil olma süreci hızlandırılmıştır. Akar, Türkçenin bu dönemde yazı dili olmasında; beylerin Türk dilini siyasî bakımdan desteklemeleri, yazar ve şairlerin himaye edilmesi, tasavvuf hareketleri, Osmanlıların Türkçeyi devlet dili olarak benimseyerek resmî dil kabul etmesi gibi gerekçelerin belirleyici olduğunu belirtir (Akar, 2018: 47). Eski Anadolu Türkçesi olarak adlandırılan bu dönemde Türkmen beylerinin teşvik ve talepleri sayesinde pek çok Türkçe eser kaleme alınmıştır. Eser yazan müellifler beylerin saraylarında himaye edilmiş ve bu müelliflerin Türkçe eser yazmaları sürekli teşvik edilmiştir. Bu dönem yazılan Türkçe eserlerin bir kısmı tercüme, bir kısmı telif bir kısmı da uyarlama eserlerdir. Edebî eserlerin önemli bir kısmı İran edebiyatından tercüme edilen eserler olup, dinî içerikli eserler Arapçadan çevrilmiştir.

1330'da Aydınogulları beyi Mehmed Bey'le görüşen İbn Battuta hükümdarın kendisinden bir hadis kitabı hazırlamasını istediğini, seyyahın bu kitabı sunduktan sonra Mehmed Bey'in eserin Türkçe açıklamasının yazılmasını istediğini aktarır (Peacock, 2023: 212). Bu durum 14. yüzyıl Anadolu'sunda hüküm süren Türkmen beylerinin Arapça ve Farsça eserlerin Türkçeye kazandırılması, Türkçeden başka dil bilmemelerini örneklemesi bakımından önemli bir örnektir. Yine bu dönemde Menteşe beyi İlyas Bey için yazılan İlyasiyye; Menteşe beyi Mahmud Bey için yazılan Bâz-nâme; Aydınoglu Mehmed için yazılan Tuhfe-i Mübarizi; Aydınoglu Umur Bey için yazılan Kelile ve Dimne gibi pek çok klasik eser Türkçeye tercüme edilmişti. 14. yüzyılda yoğunlaşan Türkçe telif ve tercüme eserler Doğu Türkçesinin yanında Oğuz lehçesine dayalı ikinci bir yazı dilinin oluşmasını ve gelişmesini sağlamıştır.

14. asrın başına kadar Anadolu'da takriben 300 yıllık bir hâkimiyet mücadelesi veren Türkler Anadolu'yu askeri, siyasî, ekonomik ve kültürel bakımdan nüfuz altına almış, pek çok Anadolu şehrini imar ve ihya faaliyetlerinde bulunmuştur. Fethettikleri toprakları Türk nüfusuyla besleyen, maddî ve manevî kültürel unsurlarını bu toprakların her bir köşesine eken Türk iradesi dilini başka dillerin boyunduruğundan kurtarmış ve bu uğurda ciddi emekler sarf etmiştir. Uzun yüzyıllar devlet dili olamamış dolayısıyla edebî sahada kendine yer bulamamış olan Türkçe beylikler döneminde yeniden hayat bulmuştur.

Tarihsel olayların arka planları yahut tali birtakım sonuçları olumsuz gibi görünse de bazı kavramlar için olumlu yöne evrildiği görülür. Selçukluların Türkistan bölgesinden gelen Oğuzları/Türkmenleri Anadolu'nun muhtelif yerlerine yerleştirmesi, uç adı verilen bu bölgelerdeki fetih hareketleri Anadolu'nun vatanlaşma sürecinin başlıca itici gücü olmuştur. Selçuklu idaresinin özellikler Moğol etkisi sonucu zayıflaması her ne kadar Anadolu'da siyasî bir buhrana sebep olmuşsa da Türk dilinin varlık mücadelesine olumlu neticelerle katkı

yapmıştır. Devam eden süreçte Osmanogullarının Bizans sınırında güçlenerek diğer beyliklere üstünlük kurması, Anadolu Türk birliğini sağlaması Türk dilinin lehine devam eden süreci daha da ileri taşımıştır. Osmanlı Devleti Türkçeyi devletin resmî dili yaparak daha önceki süreçte yaşanan talihsizliklerin yaşanmasının önüne geçmiş, Türk dilini Anadolu topraklarının da dışına taşıyarak çok geniş bir coğrafyada tanınmasının ve bilinmesinin önünü açmıştır. 15. yüzyılla birlikte Türkçenin hem eğitim hem devlet hem de edebiyat dili olması Batı Türkçesinin birbirinden kıymetli eserlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Tarih boyunca farklı alfabelerde yüzlerce eser yazılmış olan Türkçe Anadolu'daki macerasına maalesef kötü başlamış, tarihî, siyasî ve kültürel birtakım nedenlerden dolayı ön plana çıkamamıştır. Anadolu'daki 200 yıllık bu karanlık dönem beyliklerin Türkçeye rağbeti sayesinde aydınlığa doğru yol almıştır. Türkmen beylerinin Türkçeyi tercih etmeleri, Türkçe eserler verilmesi hususunda yazarları teşvik etmesi Batı Türk yazı dilinin oluşumuna çok büyük katkılar sunmuştur. O döneme göre bin yılı aşkın bir süredir yazı dili olarak kullanılan Türkçe edebî eserlerin oluşturulmasında yetkinliğe sahip olmasına karşın Fars dilinin popülerlik kazanması sebebiyle bir sessizlik dönemine girmiştir. Dilin devlet nezdinde kabul görmesinin, teşvik edilmesinin doğuracağı sonuçları en iyi biçimde gösteren dönem 11. ve 15. yüzyıllar arasındaki dönemdir. Bir dilin devlet dili olmaması, devlet nezdinde destek görmemesi, teşvik edilmemesi o dili ciddi tehlikelerle dolu bir çıkmaza doğru sürükler. Türk dilinin Anadolu'da konuşma dili olarak aktif bir biçimde konuşulurken yazı dili olarak kullanılmaması Türkçeyi de bu çıkmaza doğru sevk etmeye başlamıştı. 13. yüzyılda başlayan ve 14. yüzyılda artarak devam eden Türkçe eser verme temayülü Anadolu'da bir yazı dili oluşmasının arkasındaki en önemli gerekçedir. Bu konuda bölgesel idareler kuran Türkmen beylerinin bu süreçte tarihî arka plandaki rolü asla yadsınamaz.

KAYNAKÇA

- Akar, A. (2018) *Oğuzların Dili Eski Anadolu Türkçesine Giriş*. Ötüken Yay. İstanbul.
- Ayan, H. (1979). Şeyhoğlu Mustafa, Hurşid-nâme (İnceleme-Metin-Sözlük-Konu Dizini). Atatürk Üniversitesi Yay. Erzurum.
- Özkan, M. (1993). Mahmud b. Kâdi-i Manyas, Gülistan Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük). TDK Yay. Ankara.
- Peacock, A.C.S. (2023). Moğol Anadolu'sunda İslam, Edebiyat ve Toplum. Koç Üniversitesi Yay. İstanbul.
- Yavuz, K. (2000). Âşık Paşa, Garib-nâme. TDK Yay. Ankara.

KÜRESEL MARKA BİBLİYOMETRİK ANALİZ

Murat Alkın^{1*} , Nurdan Kuşat²

Özet: Bu çalışmanın amacı, küresel marka alanında araştırma faaliyetlerini ortaya koyan çalışmacılara araştırma alanıyla ilgili çalışmalara erişebilmesi açısından yardımcı olmaktır. Bu kapsamda Web of Science veri tabanında 1989-2023 yılları arasında yer alan İngilizce makalelerin bibliyometrik analizi R programlama dili kullanılarak yapılmıştır. Bu amaçla “global brand”, “global brands”, “global branding” anahtar kelimeleri Web of Science Veri tabanında kullanılarak kısıtlama sağlanmıştır. Araştırma sonucunda küresel marka alanında 1989-2023 yılları arasında kapsamlı 249 çalışma araştırma seçeneği oluşturulmuştur. Bu çalışmalardan elde edilen veri seti RStudio programındaki "biblioshiny" tarafından analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda çalışma konusu ile ilgili yapılan çalışmaların yıllara göre üretim sayısı, en sık kullanılan kelimeler, alanda en ilgili kurumlar ve alanda en ilgili yazarlar, en ilgili kurumların ait olduğu ülkeler, çalışmaların miktarları ile atıf kayıtları gibi veriler elde edilmiştir. Özellikle çalışmanın sonucu ile ulaştığımız, son 20 yılda konuya artan ilgi ve küreselleşen ekonomik düzende oluşan küresel marka kavramı çalışmanın önemli vurgularındandır. Elde edilen sonuçlar neticesinde bu çalışmanın küresel marka alanında araştırma ve çalışma yapmak isteyen araştırmacılar için önemli bir kaynak niteliğinde olacağına inanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küresel Marka, Marka, Bibliyometrik Analiz, R

GLOBAL BRAND BIBLIOMETRIC ANALYSIS

Abstract: The aim of this study is to help researchers who carry out research activities in the field of global branding to access studies related to the research field.. In this context, bibliometric analysis of English articles in the Web of Science database between 1989 and 2023 was conducted using the R programming language. For this purpose, the restriction was achieved by using the keywords "global brand", "global brands", "global branding" in the Web of Science Database. As a result of the research, a comprehensive 249 study research options were created in the field of global branding between 1989 and 2023. The data set obtained from these studies was analyzed by "biblioshiny" in the RStudio program. As a result of the research, data such as the number of production of studies on the subject of the study by year, the most frequently used words, the most relevant institutions in the field and the most relevant authors in the field, the countries to which the most relevant institutions belong, the amount of studies and citation records were obtained. As a result of the results obtained, it is believed that this study will be an important resource for researchers who want to conduct research and studies in the field of global branding.

Keywords: Global Brand, Brand, Bibliometric Analysis, R

¹ **Adres:** Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta Türkiye

² **Adres:** Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Isparta Meslek Yüksekokulu, Isparta, Türkiye

* **Sorumlu Yazar:** murat.alkin90@gmail.com

Atıf: Alkın, M., Kuşat, N. (2023). Küresel Marka Bibliyometrik Analiz. TAMGA Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2): 88-98.

1.GİRİŞ

Dünyanın varoluşundan bu yana insanlar gereksinimlerini karşılamak adına ticaretin içinde yer almışlardır. En ilkel zamanlardan günümüze kadar ticaret insanoğlunun gerçekleştirmiş olduğu bir eylemdir. Eski zamanlarda bireysel takas yöntemi ile meydana gelmeye başlayan bu eylem zamanla devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte daha profesyonel ve kollektif bir hale dönüşmeye başlamıştır. Dünya düzenine hâkim olma çabası tüm ülkeler için her zaman önemli olmuş olsa da tüm dünya ülkeleri üzerinde hakimiyet kurma arzusu ekonominin öneminin vurgulanmaya başlaması ile birlikte yön değiştirmiştir. Devletler ihracatlarını artırmak için gayret göstermiş, kendi üretimlerini pazarlarda hâkim kılabilmek adına çalışmalar üretmişlerdir. Hızla değişen dünya düzeni ve akabinde oluşan küreselleşme senaryosu ile birlikte şirketler de bu pazardaki en büyük payı elde edebilmek adına kendi üretimlerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu çabanın marka kavramını beraberinde getirdiği gözlenmektedir. Teknolojinin gelişmesi, ticaret hacimlerinin artması ile birlikte hızla küreselleşen dünya düzenine ayak uydurmak isteyen şirketler markalarını başka coğrafya ve kültürlerde pazarlama çabasına girmişlerdir. Başka coğrafya ve pazarlarda pay sahibi olmak isteyen bu şirketler kendi markalarını çeşitli strateji ve yöntemlerle tutundurmaya istemişlerdir. Tüm bu çabalar işletmelere ait markaların küresel pazarlarda boy göstermesine, birçok farklı coğrafya ve kültürde tanınmasına ve satışına imkân sağlamıştır. Yaşanan gelişmeler marka kavramının yanına uluslararası pazarlarda yer almak ve bu pazarlardaki payını artırmak isteyen firmaların küresel markalar oluşturmaya olanak tanımıştır. Sonuç olarak küresel marka oluşumu; yerel markaların uluslararası düzeyde temsilini sağlamış ve küreselleşen dünyada boy göstermek isteyen firmaların temel stratejisi haline gelmiştir.

Hızla artan ticaret hacimleri, her geçen gün değişen ve güncellenen pazarlama stratejileri, teknolojinin hızla artan ilerleyişi, küreselleşen ekonomik düzen ve insan ihtiyaçlarının hızlı değişimi küresel marka kavramını günümüzde daha da önemli bir hale getirmiştir. İşte bu çerçevede çalışmanın başlıca amacı, daha da önemli hale gelen küresel marka kavramı ekseninde çalışma yapmak isteyen araştırmacılara konu ile ilgili en alakalı yayın, kurum, yazar, literatür gibi bilgelere en doğru şekilde ulaşımını sağlamak ve yapılacak çalışmada zaman tasarrufu ortaya koymaktır.

2.KÜRESEL MARKA

Günümüz dünyasında toplum, politika, ekonomi ve kültür alanlarında sürekli bir değişim gözlenmekte ve bu değişim her geçen gün artmaktadır. İşletmeler de bu değişimleri takip ederek ortaya çıkan fırsatları ve tehditleri sürekli olarak değerlendirme yönelimindedir (Kandemir, 2016). Bu süreçte dünya ekonomisinde yaşanan hızlı değişim ve dönüşümler neticesinde ticaretin küreselleşmesi, uluslararası ticaretin daha yaygın hale gelmesi ve ticaret hacimlerinin büyümesi gibi fırsatlar küresel markaları daha önemli bir konuma getirmiştir. Bu durum, her yerde görülebilen bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır: sokaklarda, mağazalarda,

evlerde, medyada, vb. Küresel markalar, güçlerini ve etkilerini ekonomik, kültürel ve psikolojik bağlamda çeşitli alanlarda kullanma eğilimindedir. Bu önem artışıyla birlikte, birçok çok uluslu şirket, küresel potansiyele sahip daha az sayıda markaya daha fazla ilgi ve kaynak tahsis etmektedir. Küresel markaların ekonomik etkisi ve önemi arttıkça, bu markaların oluşturulması, geliştirilmesi, ölçülmesi ve stratejik yönetimi konusundaki kararlar giderek daha kritik hale gelmektedir (Özsomer vd., 2012). Ayrıca küresel markaların öneminin giderek artmasıyla küresel marka kavramı daha fazla önümüze çıkmaktadır. Holt vd. (2004) çalışmasında işletmelerin, markalarının küresel niteliklerini görmezden gelip, ihmal etmek yerine, bu özellikleri etkin bir şekilde yönetmeyi öğrenmeleri gerekliliğine dikkat çekmektedir.

Konunun gerek pazarlama gerek işletme gerekse iktisadi alanlarda giderek önem kazanması neticesinde gerçekleştirilen pek çok çalışmaya rastlanmaktadır.

Avcı, (2007) çalışmasında küresel markayı uluslararası pazarlarda farklı coğrafyalarda yaygın olarak bulunabilen, temel olarak tüm coğrafyalarda aynı olan, dünya çapında yüksek derecede tanınır ve algılanır olabilen markalar olarak ifade etmektedir. Aaker ve Joachimsthaler, (1999) ise küresel markaları, faaliyet gösterdikleri her coğrafyada marka kimliği, konumlandırma, reklam stratejileri, marka kişiliği, ürün, paketleme ve tüketiciye hissettirdikleri bakımından büyük ölçüde benzer özelliklere sahip olan markalar olarak tanımlamıştır. Barron ve Hollinshead (2004)'e göre küresel bir marka, faaliyette bulunduğu tüm pazarlarda benzer bir konumda olan ve dünya genelinde rakiplerine kıyasla benzer değerleri sunan bir markadır.

Özsomer ve Altaras (2008) küresel markayı; geniş ve farklı coğrafyalarda dünya genelinde bilinen, küresel alanda erişilebilir ve talep gören, genellikle aynı marka adına sahip, istikrarlı ve sürdürülebilir bir konumlandırmaya, standardizasyona, marka kişiliğine, hissiyatına ve görünümüne sahip, çoğu büyük pazarda merkezi veya bölgesel pazarlama stratejileri ve programları ile koordine edilen markalar olarak nitelendirmektedir.

Yapılan araştırma sonucunda küreselleşen dünya ekonomisiyle birlikte alanyazında birçok çalışmacının farklı tarihlerde pek çok çalışma yaptığı görülmektedir. Fakat ilgili literatürde birçok tanım yapılmasına ve ortak noktalarda buluşulmasına rağmen net bir ifade ile bu kavramın açıklanamadığı gözlenmektedir. Daha önceki araştırmacıların ifade ettiği tanımlardan yola çıkarak küresel marka kavramını; farklı coğrafya ve kültürlerde aynı standartları elde edebilen, benzer ikame ürün üreten rakiplerine göre tüketici tarafından dünya genelinde daha çok tercih edilen, marka kimliği, marka kültürü ve marka değerine sahip olan markalar olarak tanımlamak mümkündür.

3.YÖNTEM

Araştırmanın veri setini oluşturan makaleler Web of Science Core Collection veri tabanından elde edilmiştir. Arama yaparken AND ve OR bağlaçları kullanılarak;

Makale başlığında konunun küresel marka olmasını sağlayacak anahtar kelimeler seçilmiştir. Makale başlığında küresel markayı temsil eden kelimeler aranmış ve elde edilen sonuçlarda küresel marka kavramı aranarak konuya açıklık getirilmiştir. Makale bağlantısı düzeyinde “global brand”, “global brands”, “global branding”, VEYA Bağlacı kullanılarak aranmıştır. Bununla birlikte yazar anahtar kelimelerinde VE bağlacı kullanılarak “global brand”, “global brands”, “global branding” kelimeleri aramaya dahil edilmiştir. Bu sayede veri tabanındaki küresel marka alanındaki tüm çalışmalara ulaşmaya çalışılmıştır. Aramanın bir diğer sınırlaması da zaman dilimi ve dizinlerdir. Bu kapsamda 1989-2023 yılları arasında yayınlanan makaleler veri setine dahil edilmiştir.

Günümüzde, veri bilimi alanında yaygın olarak tercih edilen ve ücretsiz zengin kaynaklara sahip olan açık kaynak programlama dillerinin rolü giderek artmaktadır. Bu dillerden biri olan R programlama dili, istatistiksel hesaplamalar için özel olarak geliştirilmiş ve bu alandaki çalışmaları destekleyen açık kaynak bir programlama dilidir. R dilinin temelleri, Yeni Zelanda'daki Auckland Üniversitesi'nden Ross Ihaka ve Robert Gentleman tarafından 1996 yılında atılmıştır; ancak bu dilin kökleri,

1960'lı yıllarda John Chambers ve ekibinin Bell Laboratuvarlarında oluşturduğu S programlama diline dayanmaktadır. R programlama dili, kullanımı kolay ve etkili olup, verilerin grafiklerle görsel olarak ifade edilmesini kolaylaştıran özelliklere sahip başarılı bir programlama dilidir (Arslan, 2015: 7). Bu çalışma, R programlama dilini kullanarak gerçekleştirilen bibliyometrik analiz yöntemlerini kapsamaktadır.

Yapılan çalışmada kısıtlamalar dolayısıyla 386 makaleye erişim sağlanmış ve bu makaleler düz metin biçiminde indirilmiştir. Erken erişim dışındaki makaleler arasından, toplam 249 makalenin bibliyometrik analizi R paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. İndirilen makalelerin veri seti, kaynaklar, yazarlar ve dokümanlar gibi unsurlar, detaylı bir bibliyometrik analizle incelenmiştir.

4.ARAŞTIRMA SONUÇLARI ve TARTIŞMA

4.1.Araştırma Sonuçları

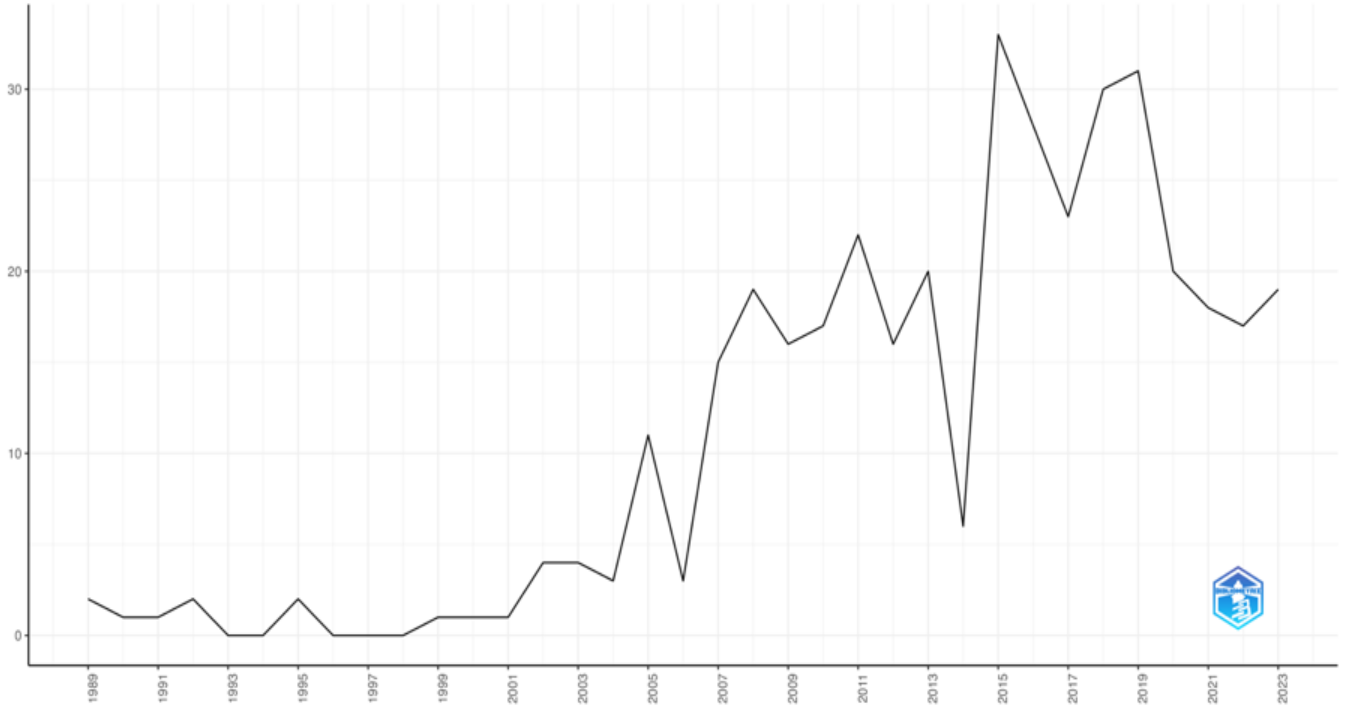
Çalışmamızda incelenen 249 makale 1989-2023 yılları arasındaki araştırmaları kapsamaktadır. Makalelerin sayısal bilgileri Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Veri Seti Hakkında Temel Bilgiler

TANIM	SONUÇLAR
Veri Seti Hakkında Temel Bilgiler	
Zaman Aralığı	1989:2023
Kaynaklar (Dergiler, Kitaplar, vb.)	220
Belgeler	386
Belge Ortalama Yaşı	8,91
Yıllık Büyüme Oranı %	6,85
Doküman Başına Ortalama Alıntı	25,43
Belge İçeriği	
Anahtar Kelimeler Artı (Kimlik)	649
Yazarın Anahtar Kelimeleri (DE)	854
Yazarlar	
Yazarlar	708
Tek Yazarlı Dokümanların Yazarları	106
Yazarlar İşbirliği	
Tek Yazarlı Dokümanlar	122
Doküman Başına Ortak Yazarlar	2,21
Uluslararası Ortak Yazarlık Oranı %	30,31

Tablo 1 incelendiğinde söz konusu makalelerin yayınlandığı 220 kaynak bulunmaktadır. Makale başına yıllık alıntı oranı 25,43'tür. Ayrıca çalışmaların yıllık büyüme hızı da yüzde 6,85'tir. Çalışmamızda tek yazarlı makale sayısı 122 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu, yapılan ortalama çalışmaların %49'una karşılık gelmektedir. Araştırmanın bir diğer önemli değeri ise

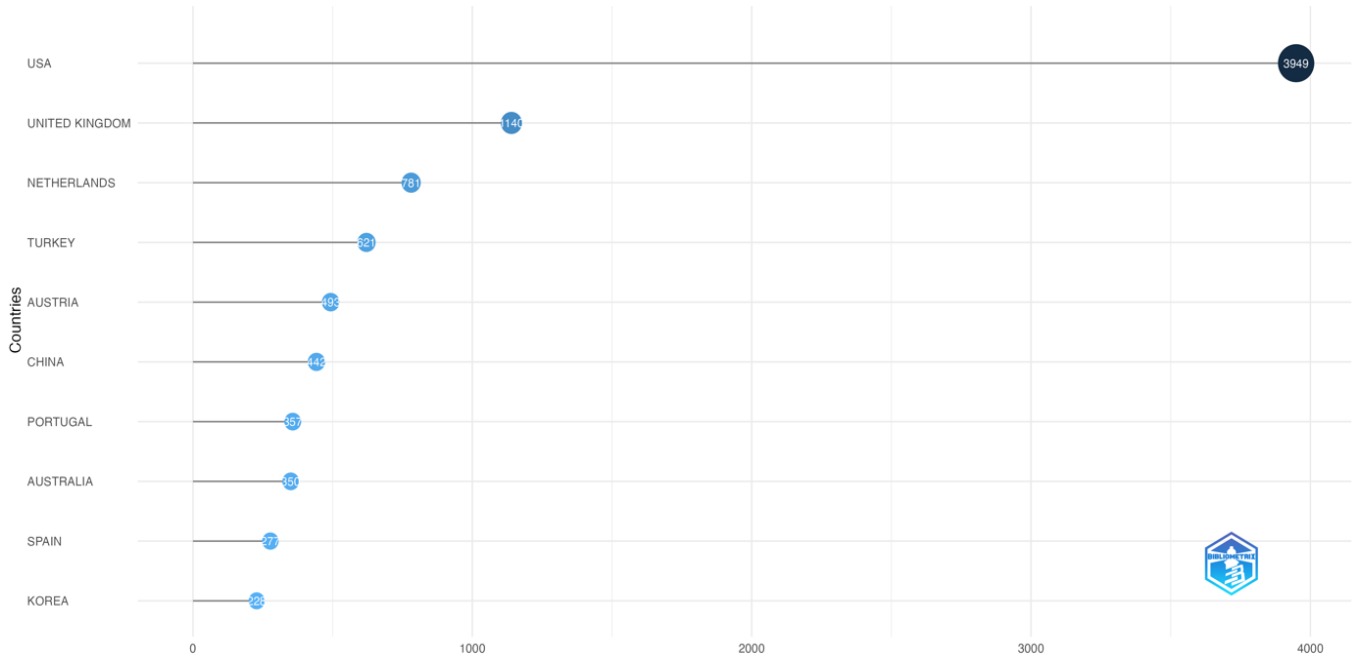
uluslararası ortak yazarlık yüzdesinin %30,31 olması, çalışmamızın farklı araştırmaların bir arada çalışabileceği çok uygun bir alan olduğunu vurgulaması açısından önem arz etmektedir. Şekil 1 incelenen konu ile ilgili makale sayılarının yıllara göre dağılımını gözlemek amacıyla hazırlanmıştır.

Şekil 1. Yıllara Göre Üretilen Makale Sayısının Değişimi

Şekil 1 incelendiğinde 1989 yılından 2001 yılına kadar yok denilebilecek kadar çok az miktarda çalışmanın bulunduğu, 2001 yılından günümüze kadar olan 22 yıllık süreçte ise kademeli bir artış gözlemlendiği görülmektedir. Özellikle 2014 yılındaki çalışma sayısının adetindeki düşüş dikkat çekmekte ama hemen akabindeki 2015 yılı da günümüze kadar olan süreçte en çok çalışma yapılan yıl

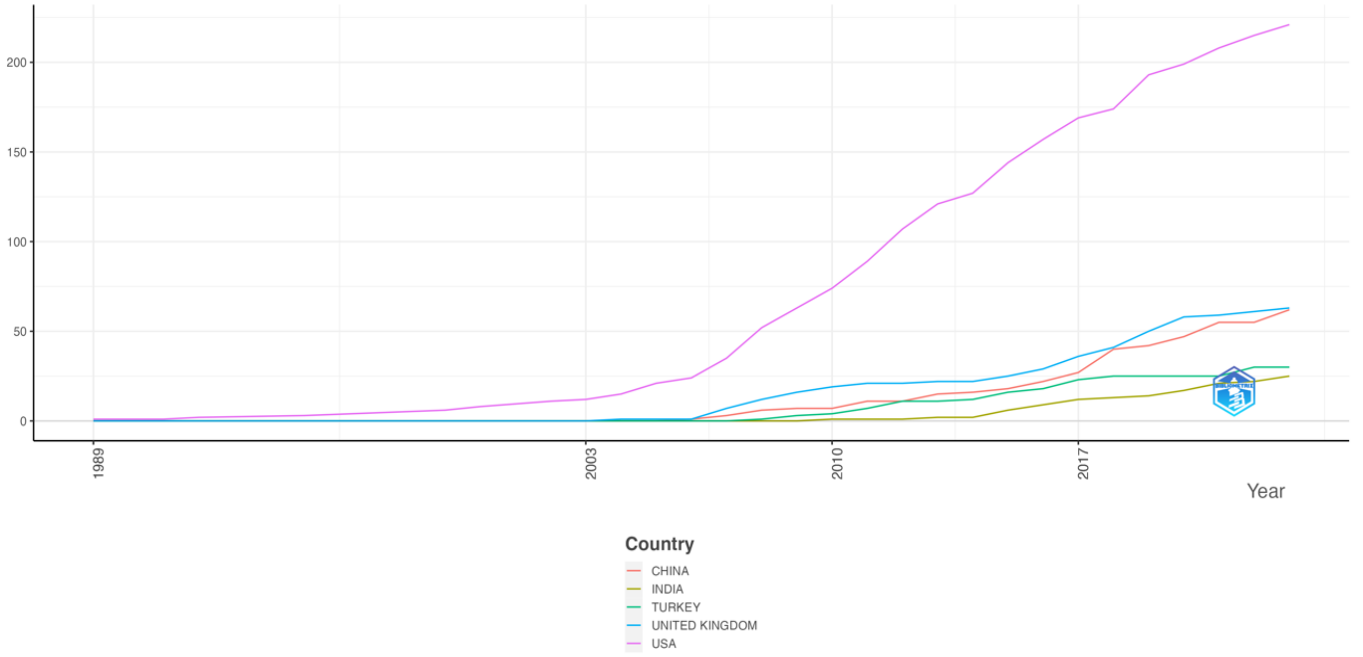
olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca daha önce de belirttiğimiz gibi çalışma alanının yıllık büyüme hızı yüzde 6,85 olarak hesaplanmaktadır. Özellikle son 20 yılda artan çalışmalar göz önüne alındığında konunun güncel bir konu olduğu ve önümüzdeki yıllarda çok daha fazla araştırmaya konu olacağı aşikardır. Konuyla ilgili en çok atıf yapılan çalışmaların yapıldığı ülkeler Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 2. En Çok Alıntı Yapılan Ülkeler

En çok atıf yapılan çalışmalar incelendiğinde 3949 adet atıf ile açık ara ABD'de yer alan kurumlar önde görünmektedir. ABD'yi sırasıyla Birleşik Krallık,

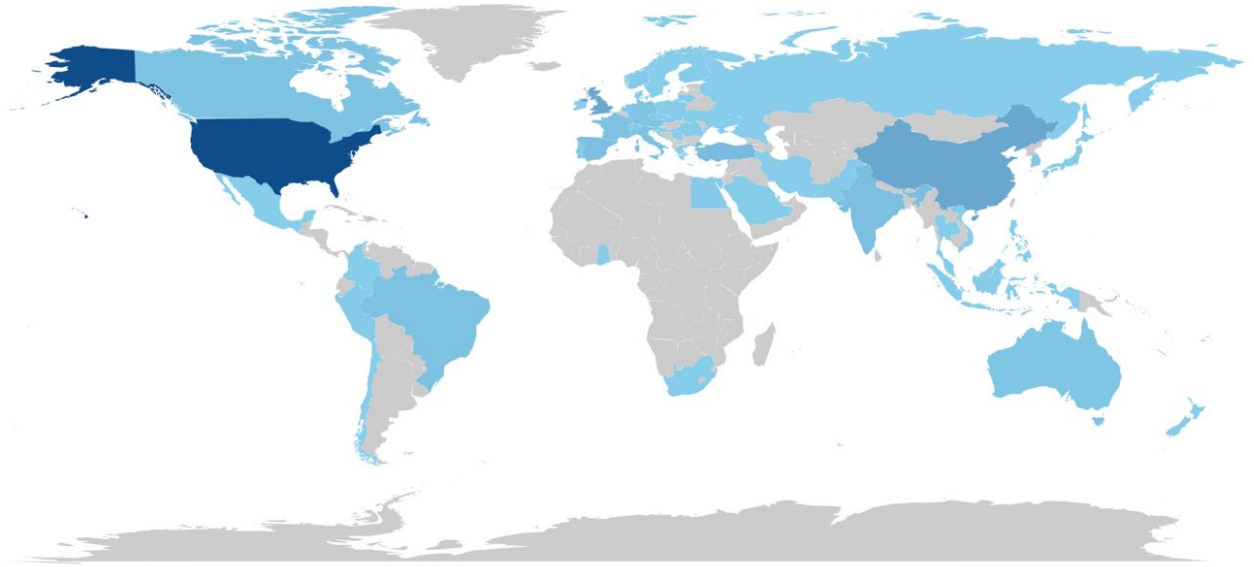
Hollanda, Türkiye ve Avusturya izlemektedir. Şekil 3'teki grafikte ülkelerin zaman içindeki iş üretimleri gösterilmektedir

Şekil 3. Ülkelerin Zaman İçinde Küresel Marka Araştırma Eser Sayısı

Şekil 3’de görüldüğü üzere özellikle 2003 yılından sonra son 20 yılda çalışmaların artış hızı dikkat çekicidir. Özellikle ABD’nin üretim sayısı dikkate alındığında diğer ülkelerden oldukça büyük farklılık gösterdiği

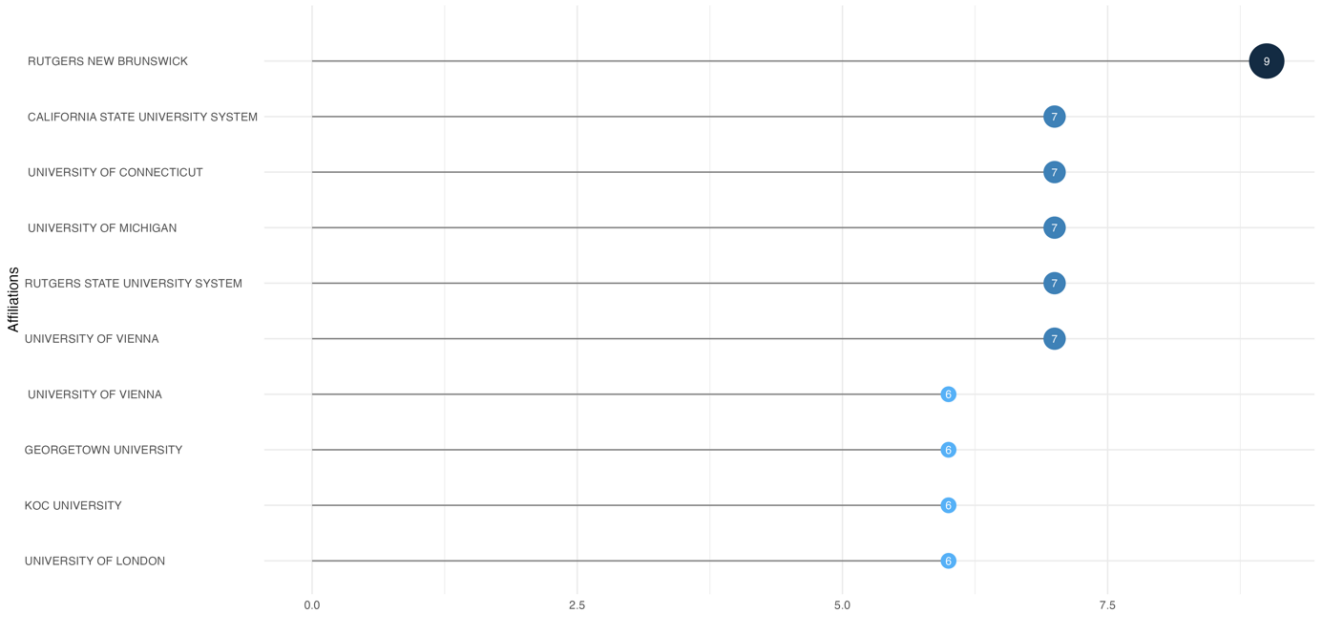
gözlenmektedir. Yapılan çalışma sayılarında ABD’yi sırasıyla Birleşik Krallık, Çin, Türkiye ve Hindistan takip etmektedir. Şekil 4’te renkli Dünya Haritası üzerinde ülkelerin bilimsel üretimleri gösterilmektedir.

Şekil 4. Ülkelerin Küresel Marka ile İlgili Bilimsel Üretimi

Haritaya göz atıldığında, ülkeler koyu mavi tonlardan açık mavilere ve gri renklere kadar değişen tonlarda boyanmıştır. Bu renkler, her bir ülkedeki makale sayısını temsil etmektedir. Gri renk ile işaretlenmiş ülkelerde, veri tabanında konuyla ilgili herhangi bir makale bulunmamaktadır. Mavi renk ise koyu tonlardan açık

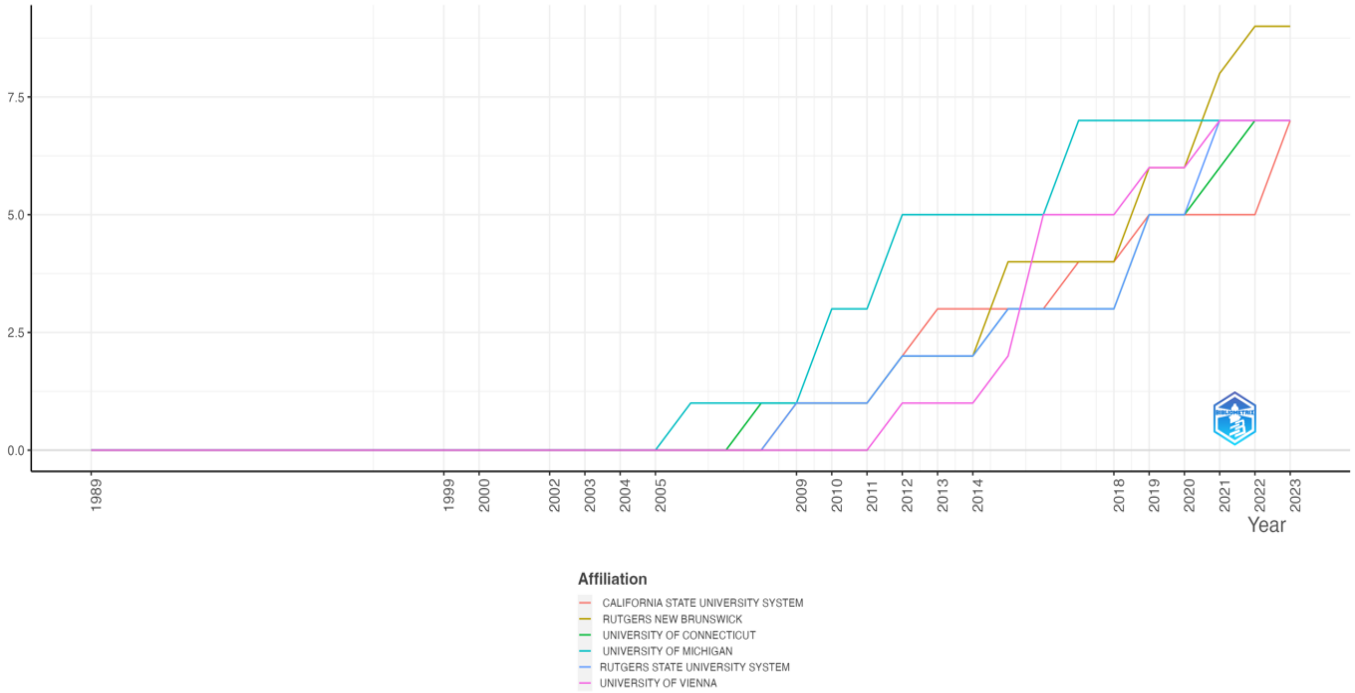
tonlara geçtikçe ülkelerdeki makale sayısındaki azalmayı göstermektedir. Başka bir deyişle, koyu mavi renk ile vurgulanan ülkeler, konu alanında bilimsel üretkenliği daha yüksek olan ülkeleri temsil etmektedir. Şekil 5 konuyla ilgili çalışan kurumları değerlendirmektedir

Şekil 5. Küresel Marka Kavramı ile En İlgili Kurumlar

Konuyla ilgili çalışan kurumlar incelendiğinde ABD’de yer alan üniversitelerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. ABD’de yer alan üniversiteleri Avusturya, Türkiye ve

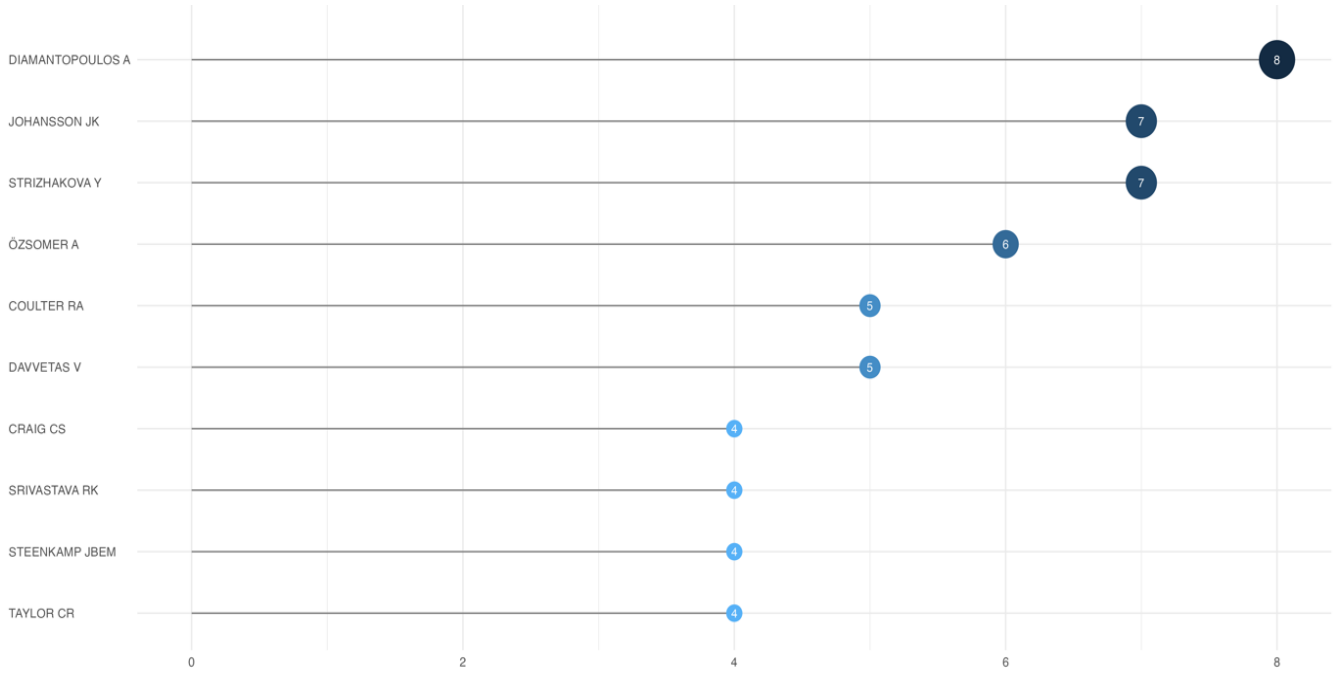
Birleşik Krallıktan üniversiteler takip etmektedir. Çalışma konusu ile en ilgili kurumların yıllara göre üretim rakamlarını Şekil 6’da grafiksel olarak inceleyebiliriz.

Şekil 6. Zaman İçinde Küresel Marka Kavramı ile En İlgili Kurumların Üretimi

Üniversitelerin konuya ilişkin üretimleri yıllara göre incelendiğinde konuyla en ilgili kurumun Rutgers New Brunswick Üniversitesi olduğu görülmektedir. Bununla beraber ilerleyen yıllarda diğer ABD üniversitelerinin

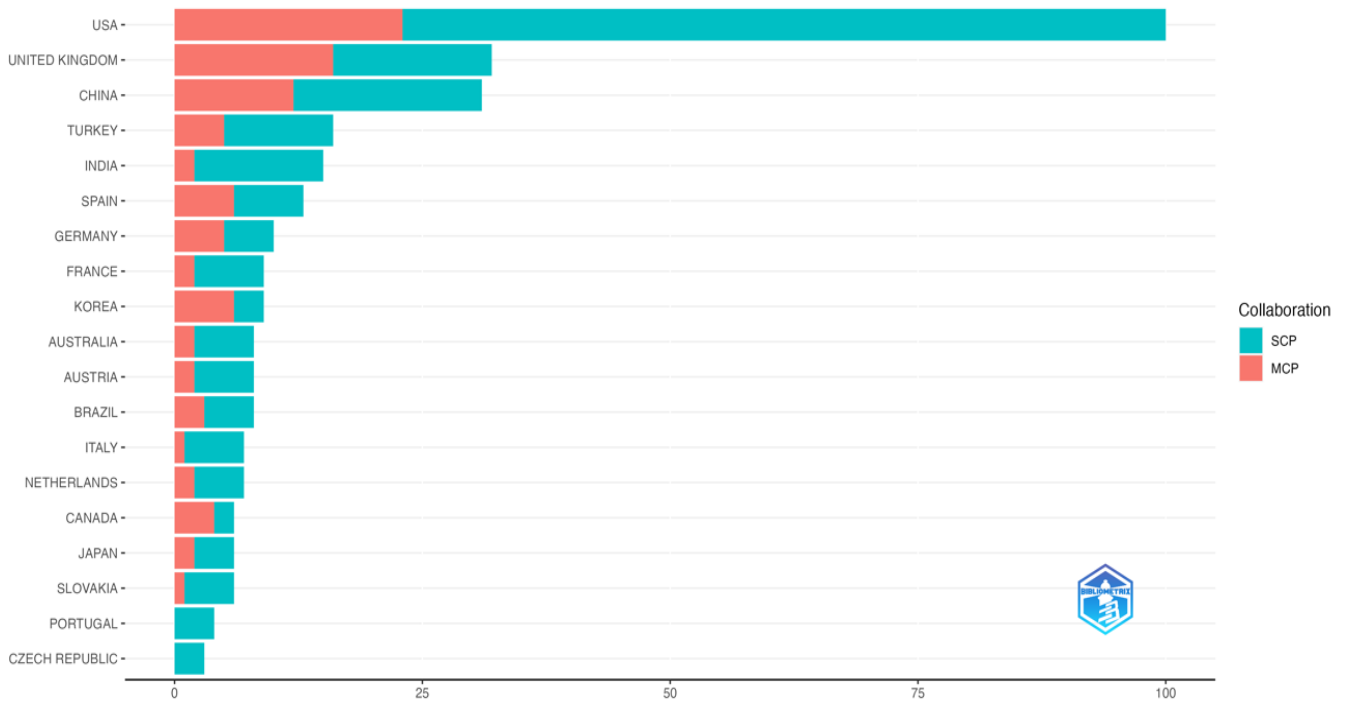
konu ile olan ilgilerinin arttığı ve çalışma sayılarında artış yaşandığı görülmektedir. Şekil 7 incelenen konu ile en fazla ilgili olan yazarları gözlemlemek amacıyla oluşturulmuştur

Şekil 7. Küresel Marka Kavramı ile En İlgili Yazarlar

Şekil 7 incelendiğinde konu ile en ilgili yazarın Diamantopoulos A. olduğu görülmektedir. İlgili yazarı sırasıyla Johansson JK, Strizhakova Y. Ve Özsumer A. Takip etmektedir. Şekil 8, SCP (Tek Ülke Yayınları)

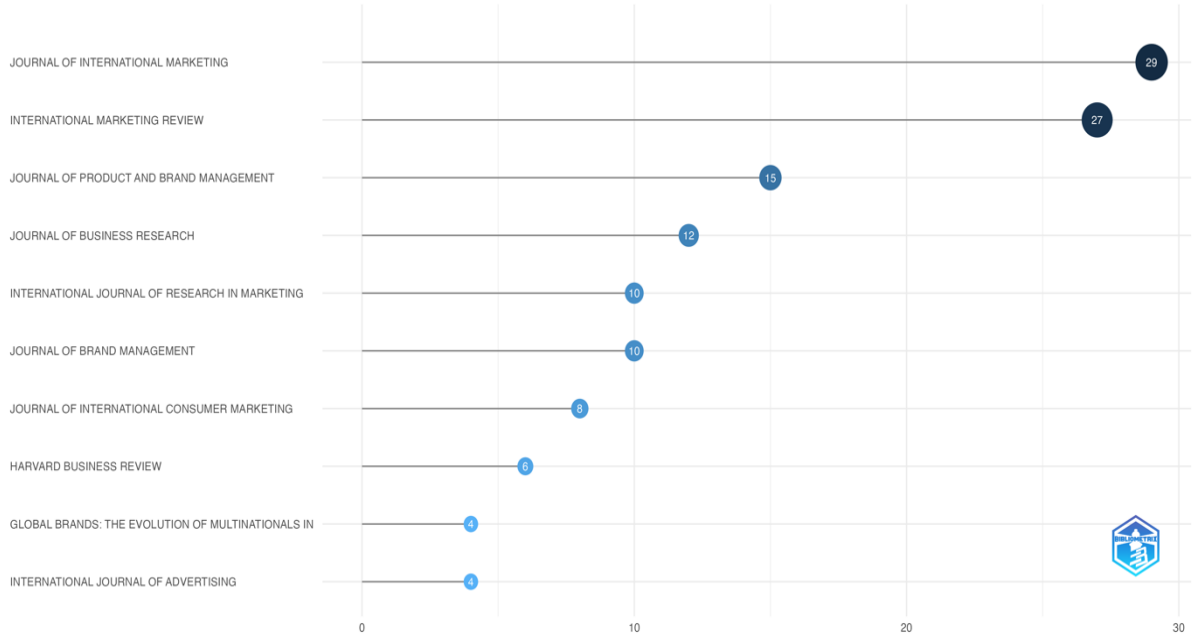
terimi aynı ülkedeki yazarların yayın sayısını, MCP (Çoklu Ülke Yayınları) terimi ise farklı ülkelerdeki yazarların birlikte gerçekleştirdikleri yayın sayılarını göstermektedir.

Şekil 8. Sorumlu Yazar Ülkeleri ve Birlikte veya Tek Başına Yayın Üretimi

Şekil 8 incelendiğinde yapılan çalışmaların yarısından fazlasının tek ülke yayınlarından oluştuğu görülmektedir. Ama bununla beraber çoklu ülke yayınlarının da sayısının azımsanmayacak kadar çok olması konunun

birlikte çalışılabilir bir kavram olduğunu göstermektedir. Şekil 9 yazarların konu alanlarıyla ilgili yayın yapmayı en çok tercih ettiği ilk on dergiyi göstermektedir.

Şekil 9. Küresel Marka Kavramı ile En İlgili Kaynaklar

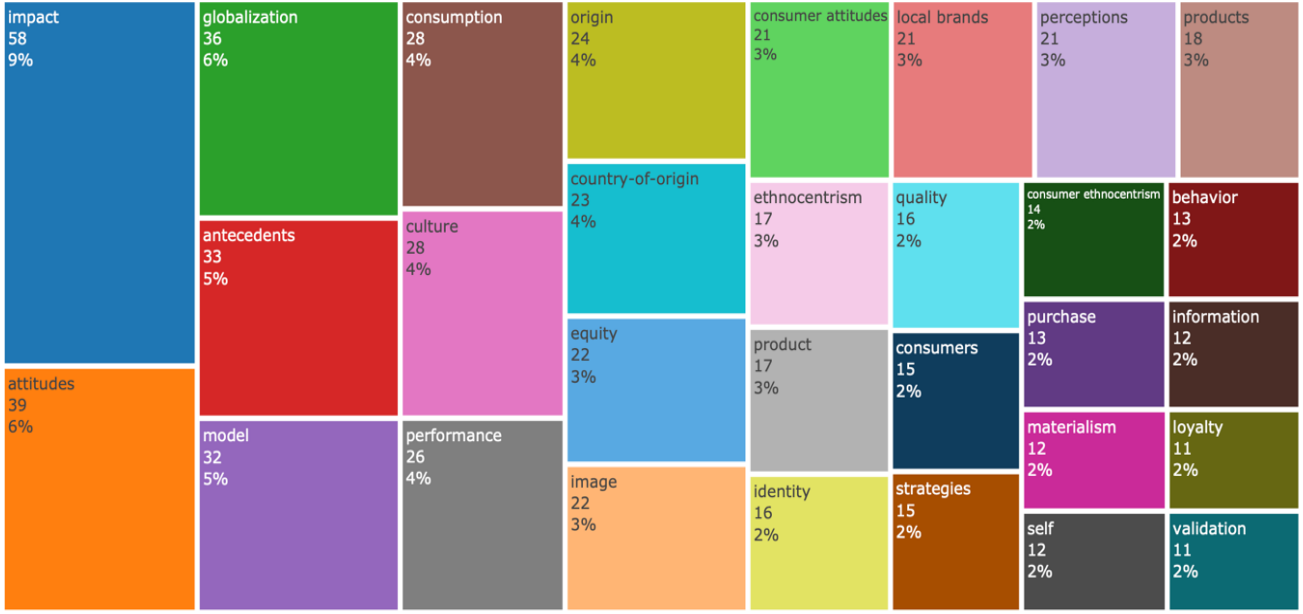
Yapılan çalışmalarda en sık kullanılan kelimeler Şekil 10'da kelime bulutu grafikleri ile gösterilmektedir.

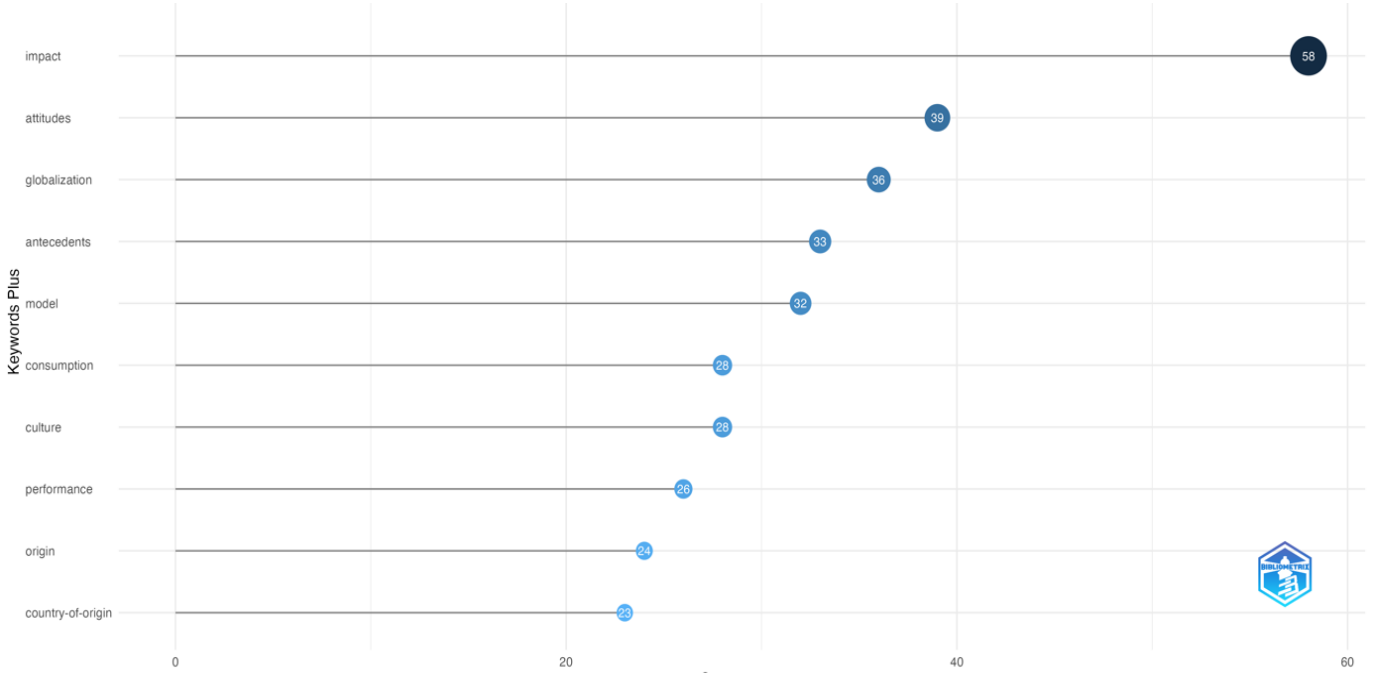
Şekil 10. Küresel Marka ile İlgili Çalışmaların Kelime Analizi

Kelime bulutu ve kelime ağacı, metin madenciliği tekniklerinden biridir ve bir metinde en sık kullanılan kelimeleri bizlere görsel olarak sunar. Kelime bulutunda, merkeze yakınlık ve kelimelerin büyüklüğü, ilgili kelimelerin konuyla ilgili ve sıkça kullanılan kelimeler olduğunu gösterirken, merkeze uzaklık ve kelimelerin

küçülmesi, bu kelimelerin daha az tercih edildiğini ifade etmektedir (Aslancı, 2022). Kelime bulutu analizinde görüldüğü gibi çalışma alanı küresel marka alanıyla yakından ilgilidir. Şekil 11 ve Şekil 12'de en fazla kullanılan kelimelerin oranları ve kullanım adetleri görülmektedir.

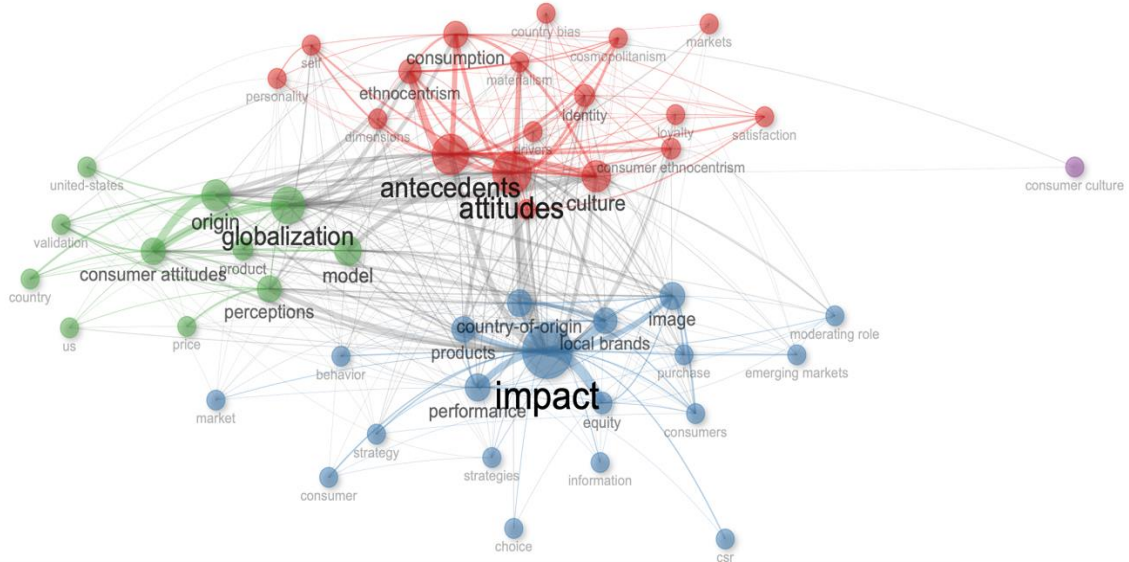
Şekil 11. Küresel Marka ile İlgili Çalışmaların Kelime Ağacı Haritası

Şekil 12. Küresel Marka Kavramı ile En İlgili Kelimeler

Şekil 11 ve 12'ye göre en fazla kullanılan kelime “impact” (etki) olarak karşımıza çıkmaktadır. Sırasıyla bu kelimeyi “attitudes” (tutumlar), “globalization” (küreselleşme), “antecedents” (öncüller), “model” (model, örnek), “consumption” (tüketim), “culture” (kültür) kelimeleri izlemektedir. Şekil 11 ve 12’de yapılan analiz Şekil 10’da yapılan analiz ile örtüşmekte ve konu ile ilgili yapılan çalışmalarda en çok kullanılan kelimeleri karşımıza çıkarmaktadır.

Anahtar kelimelerin bir arada bulunup bulunmadığının incelenmesi, çalışmanın içeriğinin net bir şekilde anlaşılması açısından son derece kritik bir analizdir. Yazarlar tarafından özenle seçilen anahtar kelimeler çalışmanın temel mesajını ve araştırmanın merkezini yansıtmaktadır. Ağ aynı zamanda bize kelimeler arasındaki bağlantıyı ve akışı da gösterir. Sonuçlar arasındaki bağlantı çizgilerinin kalınlığı aynı zamanda kelimeler arasındaki ilişkiyi ve birlikte kullanılabilirliğin gücünü de yansıtmaktadır (Oraee vd., 2017). Şekil 13 bu amaç çerçevesinde oluşturulmuştur.

Şekil 13: Küresel Marka Çalışmalarında Kullanılan Kelimelerin Birlikte Oluşumu

Şekil 13 çerçevesinde yapılan çalışmalarda kullanılan kelimelerin bir arada oluşu incelendiğinde; 4 kümenin ortaya çıktığı görülmektedir. Çalışmaların içeriğinde yer alan kelimelere ve bunların bir arada kullanımına göre kümeler oluşturulmaktadır. Şekil 13, daha önce grafiklerini sunduğumuz Çalışmaların Kelime Analizi, Kelime Ağacı Haritası ve En İlgili Kelimeler grafiklerinden farklı olarak çalışmalarda en çok kullanılan kelimelerin bir arada kullanımı hakkında da fikir vermektedir. Disiplinlerarası ve disiplinlerarası alanların karşılıklı ilişkileri de analizimizde açıkça görülmektedir.

5.SONUÇ VE TARTIŞMA

Küresel marka alanında yapılan çalışmaların çoğunluğu yeni ve güncel olmasına rağmen geniş ve disiplinlerarası bir literatüre sahiptir. Literatürün bu geniş ve disiplinler arası özelliği ‘küresel marka’ kavramının birçok çalışmada yer almasına olanak sağlamıştır. Yaptığımız analizler sonucunda özellikle 2003 yılından sonra yapılan çalışmaların arttığı dikkat çekmektedir. Burada küresel marka ile ilgili yapılan çalışmaların ve konuya ilginin artmasında şüphesiz teknolojinin hızla ilerlemesiyle birlikte küreselleşmenin büyük etkisi olduğu düşünülmektedir.

Özellikle son 20 yılda yaşanan teknolojik gelişmelerin küreselleşmeyi olumlu yönde etkilediği de çalışmamızda açıkça görülmektedir. Küreselleşmenin hızlanması ile birlikte işletmelerin tüm pazarlarda olma çabası marka kavramına yansımış ve sonucunda işletmelerin markalarında küresel çapta oluşuma gitmelerine sebep olmuştur. Anlaşılacağı üzere yerel işletmeler küresel pazardaki gelirden de pay alabilmek adına markalarını küresel dizayna uygun hale getirerek küresel markalarını hızla oluşturma çabasına girmişlerdir.

Literatürde son 20 yılda yapılan çalışmaların çokluğu ve konunun farklı literatürlerle ilişkilendirilmesi araştırmacılar için zorluk oluşturmaktadır. Bu noktada araştırmacıların zaman ve enerji tasarrufu açısından bu çalışmayı gözden geçirmelerinin faydalı olacağı

düşünülmektedir. Analizimiz, araştırmacıların hangi çalışmaları inceleyeceklerini, hangi kurumlar aracılığıyla verimli kaynaklara ulaşabileceklerini, hangi kavram ve kelimelere odaklanacaklarını açıkça belirtmektedir.

Çalışmamız sonucunda konuyla en ilgili ülkelerin ABD olduğu, konuyla en ilgili kurumların ise yine bu ülkede yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Konu ile alakalı en ilgili çalışmacının Diamantopoulos A. olduğu, Türk araştırmacılar arasında ise en ilgili çalışmacının Ayşegül Özsoymer olduğu görülmektedir. Ayşegül Özsoymer'in konu alanına yönelik veri tabanında ulaşılan çalışma sayısı 6'dır. Ayrıca Ayşegül Özsoymer 6 adet yayını ile tüm taramada en çok yayın yapan araştırmacılar arasında 4. Sırada yer almaktadır. Özsoymer bu çabasıyla en ilgili kuruluşlar arasında kendi kurumunun da 6 yayın ile 9. Sırada yer almasını sağlamıştır. Bunun yanında Özsoymer en çok alıntı yapılan ülkeler sıralamasında Türkiye'nin 4. Sırada yer almasında en büyük pay sahibi olarak görülmektedir. Çalışma sonucunda ayrıca araştırmada en sık kullanılan kelimeler rakamlarla sıralanmış ve özellikle “impact” (etki), “attitudes” (tutumlar), “globalization” (küreselleşme), “antecedents” (öncüller), “model” (model, örnek), “consumption” (tüketim), “culture” (kültür) kelimelerinin konunun ana temasını oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışmamızın görselleştirme programı olarak R Programlama Dili kullanılmış olup, çalışma kapsamında program tarafından oluşturulan ve sistem tarafından sağlanan görseller kullanılmıştır. Bu açıdan da benzer çalışmalar için bir örnek oluşturmaya ve geliştirilmesi mümkün bir çalışma olarak literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aaker, D. A., & Joachimsthaler, E. (1999). The lure of global branding. *Harvard business review*, 77(6), 137-137.

Arslan, İ. (2015). R ile istatistiksel programlama. *Pusula*.

Aslancı, S. (2022). Araştırma Sorgulamaya Dayalı Öğrenme: Bibliyometrik Bir Analiz. *Scientific Educational Studies*, 6(1), 1-25.

Avcı, Seda (2007), İşletmelerin Uluslararasılaşması ve Küresel Markalaşma: DYÖ Uygulaması, Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletmecilik Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Barron, J., & Hollingshead, J. (2004). Brand globally, market locally. *Journal of Business Strategy*, 25(1), 9-14.

Holt, D. B., Quelch, J. A., & Taylor, E. L. (2004). How global brands compete. *Harvard business review*, 82(9), 68-75.

Kandemir, H. (2016). Çevre Etkenlerinin Kurumsal Stratejilere Etkisi: Büyük Ölçekli İnşaat Firmaları Üzerinde Bir Araştırma. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 17(36), 29-48.

Oraee, M., Hosseini, M. R., Papadonikolaki, E., Palliyaguru, R., & Arashpour, M. (2017). Collaboration in BIM-based construction networks: A bibliometric-qualitative literature review. *International Journal of Project Management*, 35(7), 1288-1301.

Özsomer, A., & Altaras, S. (2008). Global brand purchase likelihood: A critical synthesis and an integrated conceptual framework. *Journal of International marketing*, 16(4), 1-28.

Özsomer, A., Batra, R., Chattopadhyay, A., & Ter Hofstede, F. (2012). A global brand management roadmap. *International Journal of Research in Marketing*, 29(1), 1-4.

TAMGA
Sosyal Bilimler Dergisi

0312 232 62 18

tamgadergisi@gmail.com

Kültür Mah. Kızılırmak Cad.
No: 61/6 Kızılay/ANKARA